

Дневникъ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

XXIII заседание, вторникъ, 27 мартъ 1901 г.

(Отворено въ 9½ ч. прѣди пладнѣ, подѣ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя г. Иванъ Ев. Гешовъ.)

Прѣдсѣдатель: (Звъни.) Засѣданието се открива.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. прѣдставителитѣ.

Секретарь Апостолъ Урумовъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ: г. г. Цанко Бакаловъ, Д-ръ Коста Икономовъ, Стефанъ Ивановъ, Найдено Кормановъ, Иванъ Московъ, Д-ръ Кънчо Милановъ, Никола Петровъ, Никола Поповъ, Петъръ Пешевъ, Ангелъ Станчевъ, Д-ръ Паскалъ Табуриновъ, Алекси Филиповъ и Иванъ Халачевъ.)

Прѣдсѣдатель: Отъ 144 народни прѣдставители отсъствуватъ 13.

Г-нъ Секретарьтъ има думата за вчерашния протоколъ.

Секретарь Никола Козаревъ: (Прочита съкращения протоколъ отъ XXII-то засѣдание.)

Прѣдсѣдатель: Има ли нѣкой да иска думата по прочетения протоколъ? (Никой не се обажда.) Тѣй като никой не иска думата, протоколътъ се приема.

На основание чл. 5 отъ правилника, разрѣшихъ отпускъ още три дена, по болестъ, на народния прѣдставитель г. Д-ръ Паскалъ Табуриновъ.

Г-да народни прѣдставители! Отъ страна на г-жа Стоилова, майката и дѣцата на покойния Д-ръ Стоиловъ, помолень съмъ да изразя на Народното Прѣдставителство и Правителството, тѣхната душевна благодарностъ и признателностъ за съчувствието, което сж оказали тѣмъ, при тѣхната незаемънима загуба, и за почеститѣ, които се отдадоха на покойния, които ще имъ служатъ за утѣха, при тѣхната неизмѣрима скръбъ.

Постъпилъ е законопроектъ по Министерството на Финанситѣ за поземелния данѣкъ. Кога обича Народното Събрание да се тури на дневенъ редъ първото четене на този законопроектъ?

Гено Недѣлковъ: Г-да прѣдставители! Азъ ще моля законопроектътъ за поземелния данѣкъ да се тури на първо четене утрѣ най-напрѣдъ, за да може да мине на първо четене прѣди празницитѣ, да създадемъ една добра новина за земледѣлцитѣ, които сж се борили противъ десетѣка, новина, която ще имъ кажемъ, че умразниятъ десетѣкъ се отмѣнява и, че законътъ за неговото отмѣнение е приетъ на първо четене.

Никола Козаревъ: Г-да прѣдставители! Азъ мисля, че този законопроектъ не е раздаденъ. Зная, че Правителството внесе такъвъ законопроектъ . . . (Атанасъ Краевъ: Вчера се раздаде. — Цвѣтко Таслаковъ: Не е раздаденъ!) Азъ поне не съмъ получилъ законопроекта. Но самиятъ фактъ, че се внася законопроектъ, е една добра новина. Че сме го турили на дневенъ редъ за утрѣ или за слѣдъ празницитѣ е безразлично. Ето защо моля, понеже този законопроектъ не е раздаденъ на г. г. прѣдставителитѣ и е единъ много важенъ въпросъ, то да оставимъ да се тури на дневенъ редъ слѣдъ празницитѣ. Послѣ, утрѣ е послѣдно засѣдание, и имаме много работа, не ще можемъ да го изучимъ. Затова въ първото засѣдание слѣдъ празницитѣ да се тури на дневенъ редъ и да се разгледа.

Прѣдсѣдатель: Веднага ще се раздаде.

Десиславъ Десевъ: Г-да прѣдставители! Ако може още днесъ да стане първото четене на този законопроектъ. Той ще отиде въ комисията и тамъ ще се разгледа, второто му четене да остане слѣдъ празниците.

Гено Недѣлковъ: Азъ настоявамъ на прѣдложението си, и моля да се тури на дневенъ редъ за утрѣ първото четене на този законопроектъ. Колкото за туй, което каза г. Козаревъ, че не е раздаденъ законопроектътъ, сега, както каза г. прѣдсѣдателътъ ще бже раздаденъ, слѣдователно, ще имаме 24 часа време да го изучимъ. (Никола Козаревъ: Щомъ ще се раздаде, оттеглямъ прѣдложението си.) Първото четене на този законопроектъ едва ли ще прѣдизвика голѣми дебати. Ако въ частностъ не сме съгласни, то като отиде въ комисията, или при второто му четене, може да се измѣни. За туй да се тури на дневенъ редъ за утрѣ.

Прѣсѣдатель: Има прѣдложение, за утрѣ да се тури на дневенъ редъ на първо мѣсто законопроектътъ за поземелния данѣкъ. Който приема това прѣдложение, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Приема се.

Пристъпваме къмъ дневния редъ. На дневенъ редъ имаме:

I. Второ четене на законопроекта за отмѣнение закона и наредбитъ за печата.

II. Докладъ на комисията по провѣрката на изборитъ въ околицитъ: 1) Акъ-каджиларска, 2) Сърненогорска, 3) Пещерска, 4) Шуменска и 5) Кесеревска.

III. Първо четене: а) прѣдложението отъ Ново-Загорския народенъ прѣдставителъ Антонъ Франгя, за прибавяне нова алинея къмъ чл. 208 отъ закона за сждоустройството и б) законопроекта за приемане отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието на държавна служба Йосифъ Вашичекъ, Богомилъ Вайнцетелъ, Францъ Фридрихъ и Корчокъ Матъашъ, австро-унгарски подданици.

И тъй, първиятъ въпросъ отъ дневния редъ е, второ четене на законопроекта, за отмѣнение закона и наредбитъ за печата.

Моля докладчика г. Спасъ Ивановъ да докладва.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.)

„Докладъ

на комисията по Министерството на Правосъдието.

Комисията по Министерството на Правосъдието въ съгласие съ г. Министра на Правосъдието, при разглеждане законопроекта взема прѣдъ видъ:

1-во, че внесенитъ отъ Министерството законопроектъ за отмѣнение закона и наредбитъ за печата е единъ кратѣкъ законъ, който не може да обема и уреди всичката материя по печата, а въ сжщото време той освобождава печата отъ ония окови, въ които го туриха стариятъ законъ и новитъ наредби по печата;

2-ро, за да се изработи единъ съвършенъ законъ, е необходимо едно по-сериозно проучване на този въпросъ, за което е потрѣбно време, а комисията не разполага, нито

съ достатъчно време, нито съ достатъчни срѣдства, па и самъ Министерътъ на Правосъдието обѣщава да изработи такъвъ до идущата сесия, и го внесе на разглеждане въ Събранието и

3-то, че за по-добро разбиране на закона и по-удобното му прилагане, комисията намѣри за нужно да направи нѣкои незначителни измѣнения и допълнения по отмѣнението закона за печата, които се състоятъ въ слѣдущето:

а) въ чл. 1 се зачеркватъ думитъ „както и всички други прѣдшествующи закони и наредби по печата“, като излишни, защото и безъ тѣхъ се изчерпва въпросътъ за отмѣната на сжществуящитъ наредби по печата;

б) въ чл. 5, буква а, се прибавя думата „обявении писателъ“; това се направи, за да не ставатъ излишни прѣтърсвания и по-лесно да се узнае прѣстѣпленieto;

в) чл. 6 се прѣредактира по смисъльта на чл. 5 отъ сжществуящия законъ за печата отъ 1887 г. Това се направи за да бждатъ по-зрѣли и неопитни ония, които се занимаватъ съ списателство и издаватъ вѣстници или списания, и да могатъ по-лесно да се теглятъ подъ отговорност, когато стане нужда и

г) прибавя се съвършено новъ чл. 7, заетъ отъ сжществуящия законъ за печата (чл. 16), съ цѣль да се тури контролъ и върху чуждитъ вѣстници и списания, иначе би се разпространявали тѣ безконтролно, когато на българскитъ ще да има такъвъ.

По горнитъ съображения, комисията прѣдлага на Събранието законопроекта съ направенитъ измѣнения на второ четене.

„Законъ

за отмѣнение закона и наредбитъ за печата.“

Костантинъ Серафимовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че заглавието на закона трѣбва да се измѣни. Трѣбва да се направи: „законъ за печата“, вмѣсто „законъ за отмѣнение закона и наредбитъ за печата“. Законътъ за отмѣнение закона и наредбитъ за печата не се състои отъ двата члена, които отмѣняватъ просто прѣдшнитъ закони, а има и други наредби, които ще замѣстватъ стария законъ, и ще служатъ като законъ за печата. Въ такъвъ случай първитъ два члена трѣбва да бждатъ послѣдни. Прѣдлагамъ, слѣдователно, да стане заглавието тъй: „законъ за печата.“

Прѣсѣдатель: Има ли другъ нѣкой да иска думата по заглавието? (Гласове: Прието!)

Който сж за прѣдложението на г. Серафимова, моля да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

Найчо Цановъ: Нѣмаме законъ за печата. (Гласове: То се вотира!) Не се разбра.

Никола Козаревъ: То се прие вече!

Прѣсѣдатель: Г-нъ Серафимовъ прѣдложи: да се измѣни заглавието така, вмѣсто: „законъ за отмѣнение

закона и наредбитъ за печата“ да се каже: „законъ за печата“, което се прие.

Димитъръ Ризовъ: Не се разбира!

Найчо Цановъ: По конституцията не може да има законъ за печата!

Драганъ Цанковъ: Отвори конституцията! Какъ да нѣма законъ за печата?

Никола Козаревъ: На трето четене може да се направи измѣнение.

Прѣдсѣдателъ: Има трето четене! Бюрото не е криво, ако нѣкои неразбраха. Ми се струва, всички които гласуваха, разбраха добръ прѣдложението.

Минаваме къмъ чл. 1.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.)

„Чл. 1. Отмѣнява се законътъ по печата отъ 29 декемврий 1887 г., заедно съ измѣненията и допълненията, приети отъ VII-то Обикновено Народно Събрание, I редовна сесия и отъ VIII-то Обикновено Народно Събрание I и II редовна сесии.“

Константинъ Серафимовъ: Прѣдлагамъ, първиятъ и вториятъ членове да бждатъ послѣдни.

Георги Кирковъ: Г-да народни прѣдставители! Както е нареденъ законопроектьтъ, както е написанъ, той се явява единъ втори законъ. Обаче, основата му е основана на единъ законъ, който отмѣнява другъ законъ. Затова и гледаме въ началото, че е туренъ параграфътъ, който обикновено въ другитѣ закони стои подиръ, а именно § 1, който казва, че се отмѣнява законътъ по печата отъ 29 декемврий 1887 г., заедно съ измѣненията и допълненията, и т. н. § 2 пъкъ гласи, че се отмѣняватъ врѣмешнитѣ наредби за прѣстѣпленията по печата, отъ 13 декемврий 1900 г. Прѣди всичко трѣбва да кажа, че този законопроектъ трѣбва да съдържа именно, само § § 1 и 2. Всичко друго, което е подиръ туй наредено, нѣма си мѣстото, защото, споредъ самата конституция, у насъ не може да има законъ за печата. Въ нашата конституция е казано, че печатътъ е свободенъ, че всички прѣстѣпления по печата се сждатъ по обикновени редъ. Тѣй щото, по никакъвъ начинъ не може да имаме законъ за печата. Процесуалната страна по тази материя си има своето мѣсто. Законъ за печата не може да има. Тѣй щото, приемамъ чл. 1, слѣдъ това ще приема и чл. 2, но по-нататъкъ, остатъкътъ не може да се счита, че принадлежи на този законъ, защото засѣга чужда материя.

Константинъ Серафимовъ: Не съмъ съгласенъ съ мнѣнието на г. Киркова, че не трѣбва да има законъ за печата и, че това се запрѣщавало отъ конституцията. Тѣзи разпорѣждания сж вземени отъ Белгийската конституция, точъ въ точъ, а въ Белгия има отдѣленъ специаленъ законъ за печата. Не е вѣрно и това, че отъ конституцията се виждало, че не трѣбва да има законъ за печата. Напротивъ, въ самата конституция има извѣстни указания отъ които

явствува, че трѣбва да има такъвъ законъ. Така, чл. 81 говори, че прѣстѣпленията по печата се сждатъ по закона, въ общитѣ сждебни установления. Както по процедурата, така и по сжществото на работата, ще трѣбва да се нареди особенъ законъ за сждане прѣстѣпленията по печата. Това се прави у насъ, това се прави навсѣждѣ, това е направено и въ онази страна, отъ която сж прѣведени тия разпорѣждания на чл. 79 на конституцията. И тамъ има дълъгъ и широкъ законъ за печата, много по-голямъ, отколкото законътъ, който разглеждаме сега. Повтарямъ, азъ не съмъ съгласенъ съ г. Киркова и, мисля, че трѣбва да се остави законътъ тѣй, както си е и, слѣдователно, при приетото заглавие на закона, първиятъ и вториятъ членове, както обикновено се прави, трѣбва да ги оставимъ послѣдни.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Ние, при разглеждането и обсъждането на закона, намѣрихме, че членоветѣ 79, въ свръзка съ 81 отъ конституцията, допускатъ да има законъ за печата и това се обяснява още повече, като се знае, че нашата конституция е заимствувана изключително отъ Белгийската и тамъ има наредби по печата. Отъ тълкуванието, дадено отъ Белгийската камара и отъ тѣзи два члена се вижда, че слѣдва да сжществува единъ особенъ законъ, който да урежда процедурата по печата. Затова прѣредактирахме законопроекта въ такава смисълъ, да излага едни врѣмешни правила, които да замѣняватъ законъ, докато се изработи съвършенъ законъ, защото ние сега нѣмахме врѣме и срѣдства да направимъ това. Г-нъ Министърътъ обѣща, че такъвъ ще внесе въ идущата сесия, за да може да се означи по-подробно всичката материя така, както изисква единъ съвършенъ законъ. Ето защо, като обсъждахме този въпросъ подробно и здраво, намѣрихме, че може да сжествува такъвъ законъ, но трѣбва да се изработи отъ специалисти хора и въ врѣме, което да имъ даде възможностъ да го направятъ по-съвършенъ отъ настоящия. Затова, като прѣдупрѣждавамъ г. г. прѣдставителитѣ затова обѣщание на г. Министра, моля ги да бждатъ по кратки въ обсъжданията на настоящия законопроектъ, прѣдъ видъ на това, че ще има другъ законъ, който ще обема по-съвършено тази материя.

Димитъръ Петковъ: Г-да прѣдставители! И азъ съмъ отъ онази група хора, които мислятъ, че безъ законъ за печата е невъзможно, поне дотолкова, колкото да урежда процедурата. Но виждамъ, че тукуъ има едно съвършено ново течение въ „новата ера“, което прѣдполага, че не трѣбва да има никакъвъ законъ за печата. Ако тѣзи г-да сж на това мнѣние, че не трѣбва да има никакъвъ законъ за печата, не трѣбваше по никой начинъ да допускатъ нито заглавието на този законъ да бжде „законъ за печата“, нито да приематъ формулировката, както е изложена въ доклада на комисията. Защото въ доклада, както е изложено, излиза, че аслж ще има законъ за печата. А това е една хитростъ отъ г. Министра, да признаете, че трѣбва да има законъ. И, бждѣте увѣрени, че въ идущата сесия той ще ви прѣдстави, както се обѣщава въ доклада, и вие ще изработите законъ, който може да бжде много по-строгъ,

отколкото досегашният е бил. Ако дѣйствително у васъ има такъвъ желаніе — да нѣма законъ за печата — тогава трѣбва да настояте да се приематъ първитѣ два члена и всичко друго да се махне. Азъ не съмъ отъ онѣзи, които поддържатъ да нѣма законъ за печата, защото мисля, че трѣбва да има единъ законъ да урежда поне процедурата, да бѣде тя по-бърза, защото, иначе, едно наказание ще се протака 4—5 години, а вие знаете печатътъ какво оръжие е. Ако, дѣйствително, поддържате, че не трѣбва да съществува нищо по печата, тогава не трѣбва да го приемате, а трѣбва да искате само единъ членъ или тѣзи първи два члена, че отминаятъ всички наредби по печата и особно тѣзи, извънреднитѣ, и свършено; а пъкъ, ако сте дошли на нашето мнѣние, че не може безъ законъ, тогава, много добръ, азъ се радвамъ, че вие сте съгласни и съзнавате, че когато се дойде на властъ другоаче се мисли за печата, отколкото въ оппозиция.

Димитъръ Ризовъ: Г-да прѣдставители! Азъ мисля, че почитаемата комисия, която е намѣрила въ конституцията членове, които да даватъ право на Народното Собрание да създава особенъ законъ по печата, не е прочела хубаво чл. 81 отъ конституцията, защото тамъ изрично е казано, че прѣстѣпления по печата се сѣдятъ по общия законъ, въ общитѣ сѣдебни установления. Тѣй щото, ясно е, че единъ специаленъ законъ за печата не може да съществува, и отъ тази гледна точка бѣше много прѣбързано и просто по недоразумѣние прието прѣдложението на г. Серафимова. Заглавието трѣбваше да остане онакво, каквото бѣше въ проекта, и което съвсѣмъ не противорѣчи съ тия желанія на комисията, които г. докладчикътъ изказа. Азъ мисля, че проектътъ, какъвто е, не е създаване на особенъ законъ за печата, а просто е опрѣдѣляне на процедурата, по която трѣбва да се сѣдятъ прѣстѣпленията по печата. Тази процедура трѣбва да се опрѣдѣли за туй, именно, защото трѣбва да бѣде по-лека отъ общата процедура, тѣй като прѣстѣпленията по печата сѣ прѣстѣпления политически раг excellence, прѣстѣпления диктувани отъ чувството на алтруизмъ, и затова трѣбва да има по-лека форма за тѣхното сѣдене. Ето защо, азъ мисля, че този законъ, както е — съ нѣкои измѣнения, които по-послѣ може да се прѣдложатъ — трѣбва да се приеме и вотира и нѣма да е специаленъ законъ за печата, а ще бѣде единъ законъ свършено достатъченъ да опрѣдѣли процедурата, по която прѣстѣпленията чрѣзъ печата ще се прѣслѣдватъ и ще се сѣдятъ, а не ще има нужда Министерътъ да внася никакъвъ законъ въ осенната сесия. Ако има нѣкои измѣнения да станатъ, тѣ трѣбва да станатъ въ общия законъ, дѣто сѣ смѣсени маса понятия — както напр. е случая, указанъ отъ г. Златанова: за клеветата, ако се докаже, сѣдѣтъ оправдава, а за обидата, която произтича отъ тази клевета, сѣдѣтъ наказва. Въобще, има такива галиматии, които трѣбва да се прѣмахнатъ. Но, вънъ отъ това, азъ мисля, той законъ е много умѣстенъ и не е законъ за печата. А заглавието, което се прие, надѣвамъ се утрѣ, при третото четене, ще се измѣни, за да се даде на

закона она характеръ, какъвто трѣбва да носи: не като специаленъ законъ за печата, а като отмиание на досегашния законъ и врѣмешнитѣ наредби, и като указание на процедурата, по която трѣбва да се прѣслѣдватъ и сѣдятъ прѣстѣпленията по печата. Ето защо азъ ще поддържамъ и първия, и втория членъ, като направя нѣкои измѣнения на другитѣ членове. Но общата схема на закона ми се харесва, и мисля, че тя трѣбва да се приеме.

Прѣдседателъ: Тѣй като другъ никой не е искалъ думата, турямъ на гласуване по-напрѣдъ прѣдложението на г. Серафимова — да остане тоя членъ за най-послѣ. Моля ония, които сѣ за това прѣдложение, да вдигнатъ ржка. (Меншество.) Не се приема.

Турямъ на гласуване самия членъ. Моля, които сѣ за члена, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Приема се.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.) „Чл. 2. Отминаятъ се „врѣмешнитѣ наредби за прѣстѣпленията по печата“ отъ 13 декемврий 1900 г.“

Прѣдседателъ: Тѣй като никой не иска думата, турямъ на гласуване тази статия. Които сѣ за нея, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Приема се.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.) „Чл. 3. Прѣстѣпнитѣ дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатни произведения, се прѣслѣдватъ и наказватъ споредъ постановленията на общия наказателенъ законъ.“

Първтъ Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ намирамъ, че този членъ е свършено не нуженъ. Той не е нищо друго, освѣнъ възпроизвеждане на чл. 81 отъ конституцията; тамъ е казано: (Чете.) „Прѣстѣпления по дѣлата на печата се сѣдятъ по закона, въ общитѣ сѣдебни установления,“ а тукъ има: (Чете.) „Чл. 3. Прѣстѣпнитѣ дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатни произведения, се прѣслѣдватъ и наказватъ споредъ постановленията на общия наказателенъ законъ.“ Тѣй щото, ние тукъ възпроизвеждаме единъ членъ отъ конституцията, безъ да имаме за това нѣкаква нужда. Ето защо намирамъ, че трѣбва свършено да се изхвърли.

Димитъръ Ризовъ: Азъ пъкъ мисля, че тоя членъ трѣбва да остане, а къмъ него да се прибави слѣдната алинея: „Ония отъ тѣзи прѣстѣпления — отъ публиченъ характеръ, — които се прѣслѣдватъ d'office, се разглеждатъ при участието на сѣдебни засѣдатели.“

Г-да! На всички ви е извѣстно, че институтътъ на сѣдебнитѣ засѣдатели за пръвъ пътъ е създаденъ собствено за политическитѣ прѣстѣпления и специално за прѣстѣпленията по печата. Логиката на тоя институтъ е много ясна за мене. Прѣстѣпленията по печата се вършатъ въ името на обществото, и, каквито чувства на егоизмъ да се влагатъ въ тѣхъ, безсмыслино е, че тѣ се вършатъ за интереситѣ и ползата на това общество. Ясно е, слѣдователно, че обществото само най е компетентно да се произнася по тѣхъ. Но безспорно е, че може да се вършатъ чрѣзъ печата и чисто егоистически прѣстѣпления —

напр. оскърбление честта на частни лица, т. е. такива прѣстѣпления, които юристите наричатъ прѣстѣпления отъ личенъ характеръ. За тѣхъ, мисля, че можемъ да намѣримъ пълна гаранция въ нашитѣ сѣдилища. Но за прѣстѣпленията отъ публиченъ редъ, извършени въ името на обществото, и за смѣтка на това общество, азъ мисля, че тамъ общественитѣ сѣдъ на журитѣ самъ по себе си се налага. Въ наказателния законъ у насъ прѣдвидено е даже за оскърбление противъ особата на Княза, участието на сѣдебни засѣдатели. Ако за такива оскърбления е допуснатъ общественъ сѣдъ, то ясно е, че за оскърбление на Правителството и на всички онѣзи, които дѣйствуватъ въ името на обществото, толкозъ повече институтътъ на журитѣ трѣбва да се прѣдвиди и допустне. Азъ даже ще помоля г. Министра на Правосъдието, тъй като у насъ този институтъ е поставенъ на много компромисийска почва, и почва съвсѣмъ несъстоятелна — въ сжщностъ, жури у насъ нѣма, защото, ако единъ отъ короннитѣ сѣдии остане на особено мнѣние, дѣлото отива въ апелацията, която може съвсѣмъ да измѣни рѣшението на журитѣ, — то ще помоля г. Министра, казвамъ, ако се приеме алинеята, която азъ прѣдлагамъ, още въ тази сесия, слѣдъ пасхалната ваканция, да внесе едно измѣнение на закона за журитѣ, като ги постави на оная висота, на която тѣ трѣбва да стоятъ и на която стоятъ въ Англия, Франция, Русия и пр.

Та, прѣдлагамъ къмъ чл. 3 да се прибави слѣдната алинея: „Ония отъ прѣстѣпнитѣ дѣния, които се прѣслѣдватъ d'office, разглеждатъ се при участието на сѣдебни засѣдатели.“

Иванъ Соколовъ: Чл. 3, както е поставенъ въ законопроекта, е доста на мѣстото си, тъй като отъ неговата материя, отъ неговата констукция се разбира, че той опрѣдѣля само подсѣждността въ себе си, и сжщеврѣмено опрѣдѣля и наказанията; затова азъ намирамъ, че този членъ, така, както е поставенъ, трѣбва да го приемемъ.

Цвѣтко Таслаковъ: Азъ се съгласявамъ съ г. Ризова, колкото се отнася да се тури една уговорка, единъ особенъ членъ за това, че прѣстѣпленията по печата, отъ общъ характеръ, трѣбва да се гледатъ съ участието на сѣдебни засѣдатели; но азъ мисля, че както чл. 3, така и чл. 4 нѣматъ право да сжществуватъ въ този законъ, защото тѣ не правятъ нищо друго, освѣнъ възпроизвеждатъ това, което е казано въ чл. 80 или 81 отъ конституцията. Намѣсто чл. чл. 3 и 4 да туримъ единъ чл. 3, който да съдържа онова, което г. Ризовъ иска тукъ. Така ще бждемъ по-сжати въ турянето тукъ извѣстни каузи въ закона и ще постигнемъ цѣлѣта, защото само съ приповтарене на това, което се намира въ конституцията, ще излѣзе, че ние или не я четемъ, или, че тамъ, което се говори, не изразява това, което се говори тукъ. Азъ намирамъ, че тукъ редоветѣ сж 3, а тамъ 2 — никаква друга разлика нѣма.

Въ чл. 3 е казано, че прѣстѣпленията ще се сждятъ по общия наказателенъ законъ, а въ 4 е казано, че ще се слѣдва сждопроизводството по другитѣ дѣла, общото сждопроизводство. (Чете.) „Печатътъ е свободенъ, никаква

цензура не се допуца“ — казва чл. 79 отъ конституцията — „сжщо и никакъвъ залогъ не се иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ. Когато писателятъ е познатъ и живѣе въ Княжеството, издателятъ, печатарятъ и раздавачътъ нѣма да се прѣслѣдватъ.“ Отъ това се разбира, че най-напрѣдъ властѣта трѣбва да търси издателя; ако той се не намѣри, ще търси печатаря и слѣдъ това, ако не се намѣри и печатарятъ, ще търси раздавача. Така щото и по-нататѣтъ както слѣдва, законътъ не прави друго, освѣнъ да възпроизведе онова, което го има въ конституцията. Азъ намирамъ, че съ този законъ, ако се ограничимъ да кажемъ: законъ за отмѣнение закона и наредбитѣ за печата, и туримъ 2 члена, съ които да опрѣдѣлимъ кой законъ се отмѣнява, повече нищо да не правимъ, а послѣ, ако се намѣри за необходимо, че трѣбва да се внесе нѣкакъвъ законъ, за какъвто г. Петковъ мечтае още сега, то е послѣдна работа. Г-нъ Министърътъ ще се занимае съ въпроса, ще разгледа добръ постановленията на конституцията, и ако дѣйствително трѣбва такъвъ законъ, ще го внесе; но ако отъ постановленията на конституцията се разбере, че никакъвъ особенъ законъ за печата не трѣбва да сжществува, нѣма да го внесе. А ние тукъ отъ една страна отмѣняваме закона за печата, а отъ друга страна правимъ новъ законъ за печата, който не ни дава нищо ново, освѣнъ онова, което е въ конституцията.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Като се разисква чл. 3 отъ настоящиятъ законопроектъ и чл. 4, ще дамъ нѣколко обяснения и ще направя нѣкои възражения, срѣщу казаното отъ г. Петкова, отъ г. Таслакова и отъ г. Ризова.

Г-нъ Петковъ съ възраженията, които ми прави, и съ заблѣжката, която ми прави, не отговаря на нѣщо сжщественно, но прави една парламентарна маневра и иска да улови ония господа... (Димитъръ Петковъ: Казвамъ, че не сте послѣдователни — едно проповѣдвате, а друго вършите!) Ще видимъ, дали сме послѣдователни или не. — Една парламентарна маневра прави, за да хване съ нѣкоя вѣдица ония измежду насъ, които сж по-свободолюбиви отъ него. Че такива има тукъ, то не подлежи на никакво съмнѣние. Казва ни, че вие сте проповѣждали, че законъ за печата не може да сжществува. Да ми каже положително, дѣ е намѣрилъ тази проповѣдь. (Димитъръ Петковъ: Менѣ ми се струва, че цѣлъ свѣтъ знае!) Нито въ рѣчитѣ, нито въ изявленията, нито въ качеството ни на депутатъ, и на политически дѣецъ, прѣди влизането ми въ Камарата, нито въ Камарата, се е казвало подобно нѣщо; защото тогава, ако бихме казали ние, че не може да сжществува, изобщо казано, законъ за печата, сжщо можемъ да кажемъ, че не може да сжществува единъ наказателенъ законъ. Азъ мисля, че господата не казватъ, че не може да сжществува абсолютно законъ за печата — такава грѣшка никой не може да направи, защото това го позволява конституцията и здравиятъ разумъ, защото такъвъ законъ може да сжществува, основанъ на свободолюбивитѣ идеи и свободолюбивитѣ принципи. И ще ви кажа защо. Конституцията като

говори въ чл. 81, че прѣстѣпленията по печата може да се сѣдятъ по закона, какво мислите разбира? Може да се сѣдятъ по въѣкакъвъ законъ, какъвто законодателното тѣло издаде, непротиворѣчущо на конституцията. (Димитъръ Петковъ: Азъ съмъ на такова мнѣние!) Защото не може да има противорѣчие на чл. 81, напр., отъ конституцията, ако за обида законодателятъ каже, че, ако тя е станала устно, по общия наказателенъ законъ ще се наказва съ 3 мѣсеца затворъ, а ако е станала чрѣзъ печата, съ 6 мѣсеца затворъ. Аслж наказания за прѣстѣпленията по печата имаме въ общия наказателенъ законъ въ оная частъ, дѣто той третира прѣстѣпленията, които се вършатъ чрѣзъ едно печатно издание. Значи, законътъ за печата, по своето естество, може прѣвъзходно да сѣществва покрай конституцията, а такава безмислица, такова опитни хора, които искате да подмамите, не вѣрвамъ да я кажатъ. Прочее, законъ за печата може да сѣществва такъвъ, какъвто да урежда материя непрѣдвидена въ общия наказателенъ законъ и непротиворѣчуща на конституцията. Тѣй щото, може да се поддържа законъ за печата и да бѣде човѣкъ толкова свободолюбивъ, колкото сж всички г-да отъ лѣвицата.

И пакъ повтарямъ да кажа, и съ това свършвамъ бѣлѣжиктъ, срѣщу Вашето възражение, че никой никѣдѣ не е казвалъ, че не може да сѣществва законъ за печата; както сѣществва законъ за пожаритѣ, законъ за убийствата, законъ за кражбитѣ, може да сѣществва и законъ за печата, ако нѣкой си служи съ печатното слово, като инструментъ за извършване прѣстѣпления.

Това е, което имамъ да кажа по забѣлѣжката, направена отъ г. Петкова. Прѣди, обаче, да свърша това, ще кажа слѣдующето: ние въ комисията, когато разглеждахме този законопроектъ, признахме, че, прѣдъ видъ особеното естество на този инструментъ — печатътъ, чрѣзъ който инструментъ може и прѣстѣпление да се върши, има много разпорѣждания, има много наредби, които би трѣбвало въ нѣщо особено да се различаватъ отъ другитѣ разпорѣждания на общитѣ закони, стига тѣзи наредби да не противорѣчатъ на духа на конституцията, както тоя духъ се тълкува отъ ония, които прилагатъ съ столѣтия конституцията. Ще ви посоча единъ примѣръ. Инструментътъ на печата е публичността, особената острота на печата е публичността, че се разпрѣсва между много лица онова, което е казано въ печатната хартия; слѣдователно, така нанесената обида или инсинуация не може да се охрани достатъчно, чрѣзъ една сѣдебна присѣда, защото присѣдата ще опорочи това лице, ще оклейми това лице, което е нанесло обидата въ 4-тъ стѣни прѣдъ аудиторията на сѣдебното засѣдание, когато вѣстникътъ, който е оклеветилъ нѣкого, разпрѣсва се по цѣла България. Прѣдъ видъ на това особено естество на този прѣстѣпенъ инструментъ — говоря когато се върши прѣстѣпление чрѣзъ печата — намѣри се едно противоядие на него, непротиворѣчущо на конституцията, непротиворѣчущо на справедливостта; то е правото да публикувашъ въ сѣщия вѣстникъ отговора на казаното срѣщу васъ, или правото да публикувашъ на разпоски на осѣдения прѣстѣпникъ,

за една клевета, присѣдата въ другитѣ вѣстници или въ неговия вѣстникъ. Така щото, ето тѣзи работи съвършено непротиворѣчущи на справедливостта и на свободата на печата, сж отъ особено естество, които може да се прѣдвидятъ въ единъ специаленъ законъ.

Послѣ, редѣтъ на отговорността. Съ това засѣгамъ нѣкакъ си материята на чл. 5, но тукъ е мѣстото да направя една обща бѣлѣжка, защо въобще има нужда отъ законъ за печата. Въ конституцията, чл. 79 е казано, кой трѣбва да отговаря. Въ общия наказателенъ законъ тоже се говори за отговорността на прѣстѣпникътъ. Говори се, напр., въ общия наказателенъ законъ за умишлеността въ прѣстѣплението. Така напр., ако нѣкой несъзнателно извърши извѣстно прѣстѣпно дѣйствиe, не може да се на-каже, че го е извършилъ умишлено, ако законътъ изисква умишленостъ за наказване извѣстно прѣстѣпно дѣяние. Ако отъ невнимание го е извършилъ, може законътъ да го счита за непрѣстѣпно дѣяние, обаче по прѣстѣпленията за печата, пакъ съгласно конституцията, това не е така. Прѣслѣдва се писателятъ, а ако той не е познатъ или не живѣе въ Княжеството — издателятъ. Ами издателятъ може да не знае какво се пише въ вѣстника, може и печатарьтъ да не знае, може и раздавачътъ да не знае, ако нѣма прѣдшествующе лице. Раздавачътъ може да е едно момче на 15—16 години и може да не знае даже да чете! Тѣ, значи не взиматъ участие умишлено въ извършеното прѣстѣпление. При всичко това, съобразно съ конституцията, съ нейния духъ и съ истинското тълкувание на чл. 79 отъ конституцията, тѣзи лица пакъ трѣбва да отговарятъ; значи, такава материя трѣбва да влѣзе въ особенъ законъ, за да не попаднемъ въ противорѣчие съ общия законъ и съ конституцията. Така е и за съучастието. Споредъ общия наказателенъ законъ, ако нѣкой извърши извѣстно прѣстѣпление съ помощта на друго, и двамата се наказватъ. Ако нѣкой даде ножъ на друго и другиятъ убие съ ножътъ нѣкого, наказва се и тоя, който е далъ ножа, и тоя, който е извършилъ убийството. Обаче, споредъ конституцията, за прѣстѣпленията по печата не е така. Съучастникъ може да се счита издателятъ и писателятъ; съучастникъ на автора е и печатарьтъ, защото му е помогналъ да изнесе публично извѣстно прѣстѣпно дѣяние; съучастникъ е и раздавачътъ, защото и той помага да бѣде разпрѣснато това между публиката. При всичко това, конституцията изисква, или по-добрѣ въ чл. 79 отъ конституцията се казва: „Ако е извѣстенъ авторътъ или издателятъ, нѣма да се прѣслѣдватъ печатарьтъ и раздавачътъ. Значи, прави едно изключение отъ общото разпорѣждане на общия наказателенъ законъ. Ето защо, прочее, има работи нужни, които безъ да противорѣчатъ, както казахъ, на конституцията, безъ да противорѣчатъ на свободитѣ, които сж гарантирани отъ конституцията, може да се наредятъ въ единъ законъ специаленъ, прѣдъ видъ собеното естество на дѣянията, които се вършатъ чрѣзъ този инструментъ, нарѣченъ печатъ. Разбира се, това зависи отъ искренността къмъ свободолюбивитѣ идеи, отъ обичта къмъ свободата на печата да се направятъ така законитѣ, щото да не

прикриватъ дѣйствителнитѣ нарушения на конституцията. Трѣбва да се пазимъ да не би подъ булото на особени разпореждания да туримъ за нѣкои прѣстѣпления, извършени чрѣзъ печата, нѣкои мѣрки превентивни, каквито абсолютно конституцията забранява; защото конституцията не забранява да има законъ за печата, а забранява всички ония мѣрки, които правятъ прѣпятствие, прѣди да излѣзе на бѣлъ свѣтъ печатното слово, както, напр., забранява цензурата. Какво значи цензура? Значи, да има особено учреждение правителствено, което, като прочете онова, което трѣбва да се печата, прѣди да се печата, да каже: известно произведение на перото позволявамъ да се печата, а известно произведение не позволявамъ. Това е прѣдварителна мѣрка, която, споредъ конституцията, е забранена. Да се изисква залогъ, напр., за да бѣде нѣкой издатель на вѣстникъ, трѣбва да вложи въ банката за смѣтка на държавата 1.000 л. или да се изисква залогъ за нѣкое евентуално прѣстѣпление по печата — тѣзи нѣща се забраняватъ. Да се изисква да има удостовѣрение отъ прокурора, че той е каджренъ да издава вѣстникъ, — и това е една превентивна мѣрка, и като такава, не се позволява. Прочее, ние не трѣбва да се пазимъ отъ наредби по прѣстѣпленията на печата, а трѣбва да се пазимъ отъ наредби, които ще турнатъ спънки прѣди да излѣзе едно печатно произведение на бѣлъ свѣтъ. Затова казвамъ, прочее, че тия мѣрки сж много отъ деликатно естество, и защото подъ булото на такива наредби могатъ да се прикриятъ превентивни мѣрки, казахъ, че настоящиятъ законопроектъ трѣбва да го направимъ, колкото се може, по-простъ, който очевидно да не противорѣчи на наредбитѣ на конституцията, а при едно по-спокойно врѣме, когато ще има възможность, Министерството на Правосъдието да изработи единъ специаленъ законъ, който да изчерпи всичката тая материя, за която говорихъ, и Народното Прѣдставителство ще има по-спокойно врѣме да се занимава съ дѣйствително законодателни мѣроприятия, да направи единъ по-свършенъ законъ. И прѣдъ видъ на всички тия съображения, мотивировката въ настоящия законопроектъ изложихъ тѣй, както е направена въ доклада на комисията по Министерството на Правосъдието.

Сега, колкото се отнася до забѣлжката на г. Таслакова, тя на пръвъ погледъ, дѣйствително, може да се види като излишна, но тя е въ реда приетъ въ законодателството у насъ. Като избѣгваме вече отъ рамкитѣ на единъ законъ, който унищожаваме — редътъ е такъвъ — за ясность, за да се окаже връзката, неразривната връзка между закона, който остава въ сила, съ новия законъ, трѣбва да се посочи на това нѣщо. Или по-конкретно казано: съ чл. 1 ние се избавяме отъ оковитѣ на закона отъ 1887 г. и се повръщаме къмъ общия наказателенъ законъ, дѣто има дѣйствително наказателни разпореждания за извършени чрѣзъ печата прѣстѣпления, но това го изискватъ удобствата на законодателствуването. Като се връщаме на този законъ, извадкитѣ отъ стария законъ да ги посочимъ въ новия. Това е едно удобство на законодателствуването. Понѣкогашъ излишествата дѣйствително сж врѣдни, защото правимъ единъ законъ по-дълъгъ, отколкуто трѣбва, но излишества отъ

такава ясность, каквато съдържа чл. 3 отъ настоящия законопроектъ, сж потрѣбни. Това ще го намѣрите, г-да, въ всички наши специални закони, които посочватъ на други закони отъ общъ характеръ, но имѣющи връзка съ специалнитѣ закони. Така, напр., сж всичкитѣ фискални закони. Въ всичкитѣ фискални закони, когато има нужда да се посочи на нѣкои отъ общитѣ закони, посочва се. Азъ ще ви кажа примѣръ за начина на обжалване постановленията на административнитѣ власти по фискалнитѣ закони. Тамъ се посочва, че по общия редъ се обжалватъ. Така напр., въ закона за пенситѣ се посочва, че постановленията се обжалватъ прѣдъ еди-кои си съдилища по общия редъ. Защо го прави това? И да го прѣмълчи, общата процедура ще бѣде въ сила и пакъ по силата на общата процедура може да се съдятъ тѣзи прѣстѣпления. При всичко това, законодателното удобство изисква да се посочватъ законитѣ, къмъ които трѣбва да се отнасятъ.

Колкото се отнася до забѣлжката на г. Ризова, тя би била на мѣстото си къмъ чл. 4, а не къмъ чл. 3. Защото, за съдепе прѣстѣпни дѣяния, извършени чрѣзъ печата и прѣслѣдвани d'office, това разпореждане е отъ процесуално естество, а не материално и затова, би било мѣстото му, когато се говори по чл. 4. Но затова пъкъ отъ сега трѣбва да се отговаря на г. Ризова, за да не се повръщамъ на него, че дѣйствително въ по-старо врѣме, когато по-прѣсни бѣха впечатленията на французската революция отъ 1789 г., на която бѣше единъ прѣписъ, не толкозъ правиленъ, френската революция отъ 1848 г., въ Франция дѣйствително имаше възхищение голѣмо за атрибутитѣ на журитѣ, защото, безразборно, тогава се присаждаха всичкитѣ идеи въ това отношение отъ Англия, дѣто почти по всичкитѣ прѣстѣпления, съднитѣ, които съдѣха, повечето имаха характеръ на жури, отколкуто на коронни съдии, каквито сж въ континентална Европа. Но въ послѣдно врѣме има една малка реакция срѣшу института на съдебнитѣ засѣдатели. Тя особено се появи въ Франция нанослѣдно врѣме, когато се разигра аферата на Драйфуса, защото съ нея се породиха сума прѣслѣдвания за прѣстѣпления, извършени по печата и пр. Значи, днесъ този въпросъ за журитѣ взима едно капитално значение: докъдѣ трѣбва да се простира юрисдикцията на журито и докъдѣ тя трѣбва да не се простира. Като е така, то е единъ въпросъ неизучаванъ сериозно. Още по-сериозна нужда за изучаване взима този въпросъ, когато се отнася до прилагането му у насъ. Защото, дѣйствително нашиятъ законъ за съдебнитѣ засѣдатели, какѣвто бѣше създаденъ, заедно съ закона за углавното съдопроизводство, има нѣкои недостатѣци и тѣзи недостатѣци сж, ако щеге, изразъ на едно колебающе се мнѣние, доколко трѣбва да се простира юрисдикцията на този институтъ у насъ, и доколко не трѣбва да се простира. Съ малко думи, тоя законъ е изразъ на такова едно чувство: хемъ искатъ да имаме тоя институтъ, хемъ искатъ да турятъ една юзда на тия жури. За изражение на това чувство, сж ония разпореждания, дѣто, за прѣстѣпления, наказуеми минимумъ съ 5-годишенъ строгъ тъмниченъ затворъ, се казва, че се

сждатъ съ жури въ първата инстанция; но въ сжщностъ не става такова сждане, защото, ако единъ отъ короннитъ сждии, за единъ второстепененъ въпросъ по обвинението, остане при особно мнѣние, пакъ по сжществу дѣлото се прѣнася въ апелативния сждъ, а така сжщо, ако има жалба отъ осждения и заедно съ нея и протестъ отъ прокурора — въ случай на осждителна присжда — сждътъ може съвършено да реформира тази присжда и да не остане нито слѣда отъ първата. Така щото, има такива неудобства. И тѣзи неудобства, г-да, вече сж схванати отъ цѣлия свѣтъ, който борави съ сждилищата, и се диктува едно измѣнение на този институтъ въ смисълъ: дѣто, ако имаме този институтъ на журитѣ, на сждебнитъ засѣдатели, да го имаме доколкуто е възможно чисто, безъ примѣситъ на онѣзи елементи, които елементи за такива прѣстѣпления, подсждни на сждебни засѣдатели, се считатъ за опасни за правилното сжществуване на този институтъ — за журито; за това, сжществуването на коронни сждии въ състава на журито се счита опасно за правилното сжществуване на този институтъ — на журитѣ. Ето защо азъ още отсега обявявамъ на г. Ризова, че особени грижи ще положа да внеса въ идущата сесия специаленъ законопроектъ за института на сждебнитъ засѣдатели у насъ; да го оставимъ дѣйствиелно на една свободолюбива нога, да го оставимъ чисто като институтъ на народни сждии, безъ оня опасенъ примѣсъ, вмѣкнатъ по такъвъ начинъ въ института на сждебнитъ засѣдатели. Тогава ще можемъ да помислимъ и за подвеждането и на прѣстѣпнитъ дѣния, сждими съ сждебни засѣдатели отъ такъвъ характеръ, отъ какъвто е забѣлжката на г. Ризова. Тя сега е прибързана, г-да. Има едно неудобство въ тази забѣлжка; тя казва: всичкитъ прѣстѣпления, които се прѣслѣдватъ d'office иматъ израза на общественъ интересъ, или пъкъ тѣзи посочвания на нѣкои работи чрѣзъ печата, съставляватъ прѣстѣпления, които се прѣслѣдватъ d'office, иматъ общественъ интересъ. Не е всѣкога така, г-да. Ще ме извините за грубата дума, която ще кажа, но да видите, че не е всѣкога тѣй — че иматъ общественъ интересъ дотамъ, щото пакъ на обществения сждъ да оставите работата да я сжди — ще ви кажа това: има единъ околийски началникъ; околийскиятъ началникъ може на нѣкого отъ околията да не му се харесва, при всичко че началникътъ е примѣренъ човѣкъ, че не е нито крадецъ, нито пианица, нито изтезателъ, нито насилникъ и той пише въ едно антрафиле: „нашиятъ околийски началникъ е магаре“, — какъвъ общественъ интересъ има тука въ тази обида, нанесена на околийския началникъ? Да го нарѣче крадецъ — разбирамъ, че е чиновникъ, който е крадецъ; да го нарѣче насилникъ, изтезателъ и пр., общественъ интересъ има, но да го нарѣче магаре, нѣма общественъ интересъ това и нѣма защо да подложимъ на сждебнитъ засѣдатели да сждатъ, дали е магаре околийскиятъ началникъ или не, та обществената съвѣсть да се изрази тамъ. Въ другъ подчерквамъ, че и това прѣстѣпление d'office се прѣслѣдва, защото е чиновникъ и прокурорътъ трѣбва да даде подъ сждъ ония, които осѣкърбяватъ единъ чиновникъ, съ което сж извършили едно прѣстѣ-

ление. За това казвамъ, че направената бѣлжка отъ г. Ризова, е прибързана, и не може да удовлетвори основата, върху която той гради бѣлжката си. Не може въ всичкитъ си проявления прѣстѣпнитъ дѣния по печата, прѣслѣдвани d'office, да отговарятъ на основата, на която той гради съображенията си за тази бѣлжка. Затова ще го моля прѣдъ видъ на това, че всички досегашни вѣстници сж били подъ единъ режимъ на общото углавно сждопроизводство, да се сждатъ съ сждебни засѣдатели тамъ, дѣто общото углавно сждопроизводство казва и не безъ изключение всички други — и ако щете нашето печатно слово аслж не страдеше главно отъ производството, а отъ други спънки, които му се правѣха — да се остави отъ тази бѣлжка сега и да остане това промѣнение да стане тогава, когато внесемъ едно измѣнение на общия законъ за института на сждебнитъ засѣдатели. Освѣтъ това, г-да, има и друго неудобство: по една и сжща материя да има законни разпореждания, разхвърлени въ разни закони, това е една несистематичностъ въ нашето законодателство и това не дава възможностъ аслж и на нашитъ сждии, които прилагатъ законитъ, да могатъ да изучатъ и прилагатъ съ пълно съзнание всичкитъ закони на страната. Защото, за една и сжща материя ще намѣрите разпореждания въ разни закони. Това е едно неудобство и, ако щете, една некаджрностъ въ законодателството. Най-хубаво законодателство е онуй, което за една и сжща материя, която трѣбва да се уреди съ законитъ, я има въ единъ законъ. Вземѣте сега, както я прави г. Ризовъ бѣлжката. Тукъ въ специаленъ законъ има наредби за института на сждебнитъ засѣдатели; други наредби има въ углавното сждопроизводство и отъ други закони може да се събератъ други разпореждания, засѣгающи материята на института за сждебнитъ засѣдатели. Тази разхвърленостъ прѣдставлява много голѣмо неудобство. Прѣдъ видъ, прочее, на това послѣдното съображение, азъ бихъ помолилъ г. Ризова, като има прѣдъ видъ моето изявление, че ще се помжчимъ да внесемъ едно коренно измѣнение на института за сждебнитъ засѣдатели тамъ, дѣто е прѣдвиденъ въ нашитъ закони, именно въ углавното сждопроизводство или въ специалния законъ за сждебнитъ засѣдатели, да потърпи дотогава, разбира се, ако блѣщи нѣкаква надежда въ неговата душа, че ние можемъ да бждемъ пакъ сжщитъ, които ще законодателствуваме прѣзъ идущата сесия.

Найчо Цановъ: Азъ само нѣколко думи ще кажа, г-да, защото смѣтамъ, че този законъ ще трѣбва колкото е възможно по-скоро да приемемъ. Въ отговоръ на онова, което каза г. Петковъ ще кажа, че главната наша цѣль, ако я е разбралъ г. Петковъ, е да отървемъ Българскиятъ народъ и особено печатътъ отъ оня драконски законъ, който се издаде въ тѣхно врѣме и който въ нѣкои врѣмена се повече разшири, въ други се повече стѣсни, но, главно, който стѣснява свободата на печата. Съ чл. 1 отъ внесенія законопроектъ ние това правимъ.

По-нататъкъ, азъ съмъ съгласенъ, че за сега поне трѣбва да се прѣдвидятъ нѣкои други постановления, отъ които едниятъ да иматъ процесуаленъ, а други — мате-

риален характеръ. И това ще се направи не за туй, защото азъ съзнавамъ, че мотивитъ на г. Министра на Правосъдието сж вѣрни, че у насъ трѣбва да съществува единъ специаленъ законъ за печата, но заради това, защото нѣмаме достатъчно врѣме въ настоящата сесия да внесемъ въ съответствующитѣ материални и процесуални закони нужнитѣ измѣнения и допълнения, които ще разглеждатъ въпросътъ, относително материята по печата. Въ процесуалнитѣ закони има да се внесатъ нѣколко нѣща слѣдъ измѣненията, които ще приемемъ сега. И ще се внесатъ тогава, когато ще може да стане едно общо прѣглеждане на този законъ, въ свръзка съ прѣстѣпленията, въ свръзка съ всички онѣзи процесуални срѣдства, по които ще могатъ да бждатъ сждени и прѣслѣдвани гражданитѣ за прѣстѣпленията по печата. Тѣй щото, ако се направятъ сега нѣкои измѣнения, ако се прѣдвидятъ нѣкои допълнения въ този законъ, които прѣдвижда законопроектътъ за отмѣнение на врѣменнитѣ наредби по печата, то ще се прѣдвидятъ не за да стѣснимъ свободата на словото, но да я разширимъ още повече. Отъ такъвъ характеръ сж всички постановления и нѣща, които ще молимъ да се допълнятъ въ този законъ. Въ бждщата сесия ние ще молимъ г. Министра на Правосъдието да внесе вече измѣнения, относящи се до печатното слово въ съответствующитѣ материални и процесуални закони.

Димитъръ Петковъ: Г-да прѣдставители! Думитъ на г. Министра на Правосъдието, ми се струва, не се отнасяха къмъ мене, а къмъ васъ, защото мене нѣма какво да ме убѣждава въ необходимостта на единъ законъ за печата. Ние сме били всѣкога на мнѣние, че трѣбва да има единъ законъ за печата, че трѣбва поне процедурата да бжде по-бърза, защото печатътъ е остро оръжие. И неговото въртение по начина, по който върви приемането на законопроекта, ми дава поводъ да мисля, че г. Министърътъ се намира между по-прѣдшнитѣ проповѣди и между дѣйствителността сега. Каза г. Министърътъ, че такива проповѣди е нѣмало. Това не е вѣрно. Никога не сте казвали Вие, че ще внесете законъ за печата. Наопаки, когато пръвъ пжтъ се появи проекта Ви и ние излѣзохме чрѣзъ нашия органъ да кажемъ, че не трѣбва да се унищожава законътъ за печата, че трѣбва да има поне една процедура, една уредба по печата, тогава всички излѣзоха да ни казватъ, че „тиранитѣ“ това дирѣли: законъ за печата да има. Вие и сега, прѣди малко, прѣди г. Министърътъ да вземе думата, вие сами проповѣдахте, че конституцията не позволява специаленъ законъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Материаленъ.) Ами че какво правите вие сега? Ако искате да унищожите закона за печата, който е билъ драконовски, нѣма защо да приемате законъ за печата, а приемѣте само първия и втория членъ и изхвърлѣте другитѣ.

Що се отнася до драконовскитѣ наредби по закона за печата, вие знаете колко бѣха тѣ „драконовски“. Имаше врѣмена, когато се тури цензура. Но по драконовския законъ за печата можахме да хванеме отъ улицата единъ

метачъ и да го турнемъ за отговоренъ редакторъ съ 50 л. възнаграждение. Въ режима на г. Стоилова се тури единъ цензъ да се иска гимназиално образование. (Димитъръ Ризовъ: Нали въ ваше врѣме сме лежали по затворитѣ!) Сега вие едно нѣщо до вчера проповѣдахте, а днесъ дождохте насъ да убѣждавате, че законъ за печата трѣбва. Насъ нѣма какво да убѣждавате: ние сме съгласни да приемемъ и този законъ, а ако щете и по-другъ законъ. Азъ едно нѣщо искамъ да питамъ г. Министра: отмѣнявали се законътъ за прѣстѣпленията противъ особата на Княза?

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Има единъ специаленъ законъ за прѣстѣпленията противъ особата на Държавния Глава. Той е отмѣненъ съ общия наказателенъ законъ, защото въ чл. 120 и послѣдующитѣ отъ общия наказателенъ законъ, се прѣдвиждатъ всички прѣстѣпления, които могатъ да се извършатъ противъ особата на Държавния Глава било чрѣзъ печата, било чрѣзъ другъ начинъ.

Димитъръ Петковъ: Азъ нѣмамъ нищо противъ.

Атанасъ Краевъ: Азъ ще се постарая, г-да прѣдставители, да бжда извънредно кратъкъ.

Споредъ мене, не е необходимо да има единъ специаленъ законъ за печата. Признавамъ, че печатътъ е едно остро оръжие, което рѣже и отъ двѣтъ страни; признавамъ, че чрѣзъ свободата на печата могатъ да ставатъ голѣми злоупотрѣбления, и че, слѣдователно, общественитѣ интересъ изисква да съществуватъ наредби, по силата на които да се наказватъ злоупотрѣбигелитѣ съ свободата на печата. И конституцията, като прокламира абсолютна свобода на печата, затуй именно е прѣдвидѣла, че злоупотрѣбленията съ тази свобода се наказватъ по закона, безъ да е казано, безъ да е употребено изражението „по специаленъ законъ за печата“, за да можехме отъ текста на конституцията да вадимъ заключение, че, освѣнъ общия наказателенъ законъ, е необходимо да съществува и особенъ специаленъ законъ за прѣстѣпленията, които се извършватъ, посрѣдствомъ печата.

Единственото нѣщо, което можемъ да направимъ, то е: да прѣдвидимъ особни постановления, както въ материалния — наказателния законъ, така и въ процесуалния — углавното сждопроизводство, споредъ които, за прѣстѣпленията чрѣзъ печата, — по първия, наказанията да бждатъ по-голѣми, отколкото за другитѣ общеуглавни прѣстѣпления, а по втория — производството на дѣлата по тѣхъ да става по-бързо, отколкото за обикновенитѣ.

Туй казахъ и по-рано. Но всичко това, повтарямъ да кажа, може да се направи и безъ да се издава специаленъ законъ за печата. (Димитъръ Петковъ: Министърътъ друго говори!) Министърътъ може да има мнѣние, което не е задължително за насъ, както и нашето мнѣние не е задължително за него.

Г-нъ Министърътъ на Правосъдието бѣше правъ, като каза, че издадената присѣда срѣщу единъ виновенъ за прѣстѣпление чрѣзъ печата, който е обидилъ или на-

клеветилъ нѣкого или нѣкое учрѣждение, не дава достатъчно удовлетворение, ако не е получила гласность. Имамъ да кажа, че общиятъ наказателенъ законъ, прѣдвиждайки или или, по-право, съзнавайки тази нужда, допуша да се разгласява даденото сѣдебно удовлетворение, стига обидениятъ или оклеветениятъ да пожелае обнародването на присѣдата. Чл. 242 отъ общия наказателенъ законъ постановява: (Чете.) „Присѣда, издадена за клевета или обида, се обнародва, ако оклеветеното или обиденото лице поиска това.“ (Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Но все е материя, свойствена на прѣстѣпленията по печата. Това искамъ да кажа.) Да, да. — А прѣди 242 чл., въ чл. 206 е прѣдвидено агравирано, усилено наказание за обида и клевета, ако сѣ нанесени чрѣзъ печата: по чл. чл. 234—235 наказанието е затворъ до 6 мѣсеца и глоба до 500 л. за обида съ думи, затворъ до 1 година и глоба до 4.000 л. за клевета, тогазъ когато за обида и клевета чрѣзъ печата наказанието е тъмниченъ затворъ до 2 години и глоба до 5.000 л.

Колкото се отнася до прѣдложението, което прави г. Ризовъ, азъ мисля, че нѣма причини г. Министърътъ на Правосѣдието да не е съгласенъ, щото още сега да се вмѣсти въ този законъ.

Наистина, институтътъ на сѣдебнитѣ засѣдатели не е добръ уреденъ, и е много дефектуозенъ и всички, които се съприкосновяватъ съ този институтъ, така както е учрѣденъ отъ специалния за него законъ, чувствуватъ необходимостта отъ едно подобрѣние. Паричниятъ цензъ, който е прѣдвиденъ като условие за пропушане гражданитѣ въ сѣда като сѣдебни засѣдатели, е доказалъ своята несѣстоятелностъ и на практика. И азъ мисля, че или трѣбва да се повърнемъ на първото положение, или, ако трѣбва да се спремъ на ценза, трѣбва да прѣдпочетемъ образователниятъ.

Въ всѣки случай това е работа, която може да се нареди съ измѣнения или допълнения на специалния законъ за сѣдебнитѣ засѣдатели. Обаче, дотогава, менѣ ми се струва, че като основателно и справедливо искането на г. Ризова, което не прѣдставлява никаква опасностъ за обществениятъ редъ, слѣдва да се приеме. Въ заключение, на мнѣние съмъ да се приеме прѣдлаганата прибавка, щото дѣлата за прѣстѣпления чрѣзъ печата отъ публиченъ характеръ, сир. ония, по които прѣсѣлѣдването става служебно, да се сѣдятъ отъ сѣдилищата съ участието на сѣдебни засѣдатели.

Георги Кирковъ: Азъ ще бѣда твърдѣ кратъкъ. Вземамъ думата за туй, защото азъ бѣхъ и съмъ отъ тѣзи, които поддържатъ, че не може да има у насъ специаленъ законъ за печата. Позволѣте ми, тогава, да обясня въ това отношение, какво азъ разбирамъ. Ако е думата за специалностъ въ естеството на материята на прѣстѣпленията, то е другъ въпросъ; но трѣбва да кажа, че у насъ е имало закони за печата не по естеството на материята, но по естеството на цѣлитѣ, които се гонятъ, то е било за стѣгане, за унищожение свободата на печата. Противъ

такъвъ законъ азъ възставамъ, и такъвъ законъ конституцията не прѣдвижда. Сега прѣстѣпленията по печата, като специални, ще намѣрятъ своето мѣсто въ специална глава въ общия наказателенъ кодексъ, и ако има нужда да се направи нѣщо, то е да се прѣработи тази частъ. Едно начало вече за прѣстѣпленията по печата тамъ съществува, и, ако има нѣкои недостатѣци, то е това, че тази материя не е достатъчно разработена, съобразно съ условията на нашия общественъ животъ. Въ началото, когато се редилъ този въпросъ, може би, обществеността не е била така сложена, за да може законодателятъ да я внесе, обаче слѣдъ единъ дълъгъ периодъ отъ години, въ който живѣемъ, законодателятъ има възможностъ да разработи тази специална частъ. Но единъ специаленъ законъ за печата, въ основата на който да лежи извѣстна цѣль за стѣсняването на печата, такъвъ единъ специаленъ законъ за печата не признавамъ, и той би противорѣчилъ на конституцията въ основата си, защото конституцията казва, че печатътъ е свободенъ. Значи, всѣки законъ, който ще се изработи, въ основата му трѣбва да лежи пълна свобода на печата, и ако нѣщо трѣбва да се направи, то е да се прѣработи процесуалната му страна, а материалната трѣбва да мине въ общия наказателенъ кодексъ. Но, да искаме ние единъ законъ, какъвто се искаше, напр., въ блаженото врѣме на Петкова, дѣто да се наказватъ специално тѣзи, които вършатъ прѣстѣпления по печата, подиръ туй съ прибавлението на Башева, слѣдъ туй прибавлението, още по-прочуто, отъ Пачанчева, слѣдъ туй извѣстния цензъ на срѣдне учебно заведение и висше учебно заведение, това е максимумътъ, до който може да се отиде и по-нататкъ не може да се иска, защото иначе ще трѣбва да слѣземъ отъ небето. Та казвамъ, щомъ тѣй е втрѣвло разбирането на закона за печата отъ толкозъ години насамъ, той всѣкога е билъ въ противорѣчие съ конституцията, и сега даже пакъ е въ противорѣчие съ конституцията. За това азъ приемамъ, както по-рано, по принципъ, тѣй и сега, това което се внася отъ Министерството, и го приемамъ за туй, защото прѣди всичко прѣмахва се тази специалностъ въ материята за печата, и второ, защото ни дава една по-широка свобода, по-голяма свобода на словото и на печата у насъ.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Г-да народни прѣдставители! Направиха се главно двѣ възражения, противъ внесенъ законъ за печата. Едното възражение се състои въ туй, че едни казватъ: понеже този законъ не билъ нищо друго, освѣнъ парафразиране на чл. 79 отъ конституцията, то нѣма нужда отъ него. Други казватъ, че този законъ не е пълненъ и трѣбва да се уредятъ нѣкои работи отъ процесуаленъ характеръ, касателно сѣденето по прѣстѣпленията. Тѣзи двѣ главни възражения, които се направиха днесъ, се направиха и въ комисията по Министерството на Правосѣдието. Комисията най-напрѣдъ се занима съ въпроса, дали дѣйствително при съществуването на чл. 79 отъ конституцията, е необходимъ специаленъ законъ за печата или не, и понеже ние се водихме отъ съображението, че никѣдъ въ конституцията не се казва, че не може да съществува

специален закон за печата, ние приехме, че може да приемем такива наредби, които да уреждат печата, обаче, не можахме да направим нищо повече от това, което направихме, защото комисията не разполагаше със време, да направи един специален закон за печата. А че, действително, г-да народни представители, при тъй положение, при което се намира нашето законодателство, ние можем да имаме един закон за печата, азъ считамъ за нужно да обърна вниманието ви на 79-й и последующитъ членове отъ конституцията. Въ този членъ се казва само, че печатътъ е свободенъ, не се допуска никаква цензура и никакъв залогъ не се изисква отъ печатари и издатели. Както виждате, съ този членъ конституцията задължава нашия законодател, който има намѣрение, може би, да внесе законъ за печата, да не внесе никакви превентивни мѣрки за издаването на списания и вѣстници, но никѣдъ не е казано, че не трѣбва да се направи законъ, който да урежда пѣкои работи по печата. Не само ние сме разбирали така, но и другадъ въ свободолюбивитъ страни въ Европа така се е разбирало, че тамъ, дѣто има абсолютна свобода на печата, пакъ може да има единъ законъ за печата. Азъ ще се задоволя да ви приведа единъ примѣръ само че и той е примѣра на Белгия. Избирамъ примѣра на Белгия, защото, както знаете, нашата конституция е почти прѣписана отъ белгийската конституция въ много отношения, а респективниятъ чл. 79 отъ нашата конституция е взетъ отъ чл. 18 на белгийската конституция. Въ него се казва това, което се казва въ чл. 79 отъ нашата конституция. Нѣма пужда да ви цитирамъ този членъ, защото е на французки езикъ и е извѣстенъ на тия, които боравятъ съ наредбитъ по печата и не остава, освѣнъ да се справятъ съ него. Мимо това, че въ Белгия има такъвъ членъ въ конституцията, тамъ тоже има едно законодателство, което урежда материята на печата. А това законодателство е декретътъ отъ 28 юлий 1831 г., който носи названието: „декретъ върху пресата“. Въ този декретъ се опрѣдѣля начина, по който ще се сждятъ прѣстѣпленията по печата, извѣстни срокове и т. п. Така щото, азъ искахъ да подкрѣпя само тази теза, че съвмѣстимо е у насъ да съществува чл. 79 отъ конституцията и да има законъ за печата, но такъвъ, какъвто ние го разбираме и както го разбира г. Кирковъ, законъ, който да освобождава печата отъ тѣзи връзки, които му сж наложени съ по-раншитъ закони, а именно, законътъ отъ 1887 г. и послѣ неговитъ измѣнения, внесени отъ по-сетнѣ.

Касателно второто възражение, г-да народни представители, което се прави противъ законопроекта, нѣма какво да кажа, тѣй като то се обори много добръ отъ г. Министра на Правосъдието, а отчасти и ние съ нашия докладъ сме обяснили, кои сж причинитъ, които сж ни заставили да направимъ особени измѣнения въ този законъ, който е внесенъ. Врѣме и срѣдства липсваха за да се направи това нѣщо. Независимо отъ това, ние мислимъ, че не може въ този законъ да внесемъ нѣкои разпореждания отъ процесуаленъ характеръ, като по кой начинъ да се сждятъ дѣлата, дали съ жури или безъ жури, а така също

и извѣстни срокове, защото ние намирахме, че по-цѣлѣсообразно и по-хубаво е, ако тѣзи нѣща се внесатъ въ нашитъ специални закони, било въ углавното сждопроизводство, било въ сждоустройството, било въ специалния законъ за сждебнитъ засѣдатели, защото неудобно е да имаме разпореждания отъ процесуаленъ характеръ, разхвърлени въ нашитъ закони. Това ще бжде трудно за сждитъ, които ще прилагатъ тѣзи закони, едно, и послѣ, нѣмаме врѣме да го направимъ. Затова азъ поддържамъ закона, както е внесенъ, и поддържамъ, че въ такава смисълъ трѣбва да го приемемъ, защото сега отговаря на врѣмешнитъ нужди, които се прѣслѣдватъ съ него, а послѣ, когато имаме възможность, ще приемемъ единъ другъ законъ по-пълненъ и по-точентъ, който да отговаря на съврѣмешнитъ нужди и на общественото мнѣние.

Константинъ Серафимовъ: Г-да прѣдставители! Ние разискваме сега, при приемането на чл. 3 отъ закона за печата, въпроси, които си нѣматъ мѣстото тукъ, и не влизатъ въ кръга на разпорежданията на тоя членъ. Ние разискваме тукъ работи, за които трѣбваше да говоримъ при приемането заглавието на закона. Тамъ се разисква и говори по въпроса: дали трѣбва да има специаленъ законъ за печата или не. Всичкитъ г. г. прѣдговоривши приематъ поначало, че трѣбва да има специаленъ законъ за печата. Изключение бѣ г. Кирковъ. Той отначало казваше, че не трѣбва да има никакъвъ специаленъ законъ, защото конституцията не прѣдвиждала подобно нѣщо, но послѣ и той прие, че може и трѣбва да има специаленъ законъ. Г-нъ Ризовъ пъкъ прие, че трѣбва да има законъ за печата, който да урежда само процедурата по сжденето прѣстѣпленията по печата. Всичкитъ останали оратори казватъ, че трѣбва да има — и въ материално, и въ процесуално отношения — специаленъ законъ, или пъкъ специални разпореждания за прѣстѣпленията по печата въ общия наказателенъ законъ. Важността на въпроса не състои въ това, дали особенитъ законоположения по печата ще бждатъ помѣстени въ отдѣлна книжка, или же въ общия наказателенъ законъ. И за разискването на този въпросъ не си струваше да губимъ толкова врѣме. Достатъчно е че всички признаватъ необходимостта въ съществуването на специални разпореждания — въ материално и процесуално отношения за прѣстѣпленията по печата, а пъкъ дали тѣ ще бждатъ въ общия наказателенъ законъ, или въ отдѣлна книжка, азъ мисля, че това нѣма рѣшително никакво значение, както каза и г. Министърътъ на Правосъдието. Съвършено вѣрно е, че въ другитъ страни, макаръ да има пълни наказателни кодекси и пълни углавни сждопроизводства, иматъ си и специални закони за печата. Ще кажа нѣколко думи, относително прѣдложението на г. Ризова — да се сждятъ прѣстѣпленията по печата съ участието на сждебни засѣдатели. Г-нъ Министърътъ на Правосъдието каза, че не е този постоянниятъ законъ, който ще остане и за въ бждще. Той каза: бързахме, но нѣмаме врѣме да направимъ пълненъ изчерпателенъ законъ по печата. Това ще стане въ идущата сесия. Въ чл. 4 отъ настоящия законъ се прѣдвижда,

че подсъждността ще бъде онай, предвидена въ общата процедура, а послѣ, когато дойде редъ да се създава пълнѣ специаленъ законъ, или специални разпорѣждания по печата, тогава ще се предвидятъ и уредятъ всичкитѣ по тая материя въпроси. Не е само въпросътъ, дали прѣстѣпленията по печата ще се съдятъ съ жури или безъ; има и много други особени разпорѣждания, които трѣбва да се предвидятъ и не сж предвидени въ настоящия законъ за печата, както напр., бърза процедура, прескрипция и много други. Когато, споредъ както ни обѣщава г. Министърътъ, се направи специаленъ, изчерпателенъ законъ, тогава ще се предвидятъ и наредятъ всичкитѣ тия въпроси. Затова азъ съмъ на мнѣние, че за сега чл. 3 и чл. 4 трѣбва да се приематъ и да си останатъ тъй, както сж въ законопроекта.

Димитъръ Ризовъ: Г-да! Ще ме извините, че втори пътъ вземамъ думата. Прави това не само защото съмъ длъженъ да говоря върху своята поправка, но и за туй, защото, като вѣстникарь и човѣкъ, който съмъ лежалъ въ затвора, този законъ е свързанъ съ моята кожа. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ г. Министра, да прѣдложѣ своята прибавка къмъ чл. 4, но не съмъ съгласенъ съ нѣкои съображения, които той изказа, относително института на журитѣ. Малко особена логика иматъ юриститѣ, когато разсѣждаватъ по тѣзи въпроси: всѣкога тѣ изхождатъ отъ изключенията, намѣсто да изхождатъ отъ общото правило. Така, г. Министърътъ приведе единъ примѣръ за възможното осѣрбяване на единъ околийски началникъ — което може да се случи въ 10 години веднѣжъ — за да опорочи едно положение, по което моя отговоренъ редакторъ лежа 17 мѣсеца въ затвора. И по третѣ прѣстѣпления, за които бѣше даденъ подъ съдъ моя отговорникъ, биде оправданъ напълно отъ журитѣ, а бѣше осѣденъ отъ апелацията на повече отъ двѣ години, и излежа повече отъ 17 мѣсеца. Та, азъ мисля, че е прѣдпочтително, намѣсто да се излиза отъ изключенията, да се излиза отъ това, което става. Не трѣбва да се забравя и това, което казахъ въ отговоръ на г. Серафимова, че самата причина да прокараме още въ тази сесия този законъ, е да отмѣнимъ единъ много по-лошъ законъ.

Съображението на г. Министра за систематичността на закона е вѣрно, но за тази систематичность ще говоримъ въ есенната сесия. Дали това Правителство ще остане на властъ дотогава, не зная; но като човѣкъ, който съмъ видѣлъ много прѣвратни събития, всѣкога допускамъ, че то може и да не остане. Ако остане, кяръ ще бъде. Та, желателно е да имаме всичкитѣ орѣжия за борба противъ онова, което е възможно да се случи у насъ. Ето защо ще моля г. Министра, щото закона за журитѣ, още въ тази сесия, слѣдъ великденскитѣ ваканции, да го внесе за измѣнение.

Нека прибавя въ отговоръ на г. Министра, че онай малка реакция, която въ Франция се забѣлѣжи противъ института на журитѣ, произхожда, не защото самиятъ институтъ не е добъръ, ами защото съставътъ на журитѣ въ Франция не е добъръ. Тая реакция се появи поради осѣждането на великии френски писателъ Емиль Зола отъ журитѣ,

болшинството на които бѣха касapi и бакали, та той ги нарѣче „человѣкоядци“, каквито и бѣха. Въ Русия, такава сжщо връва се вдига отъ консервативнитѣ вѣстници противъ института на журитѣ; но само защото съставътъ не се харесва. Азъ се надѣвамъ, че г. Министърътъ на Правосѣдието, когато ще внесе измѣненията въ нашия институтъ на журитѣ, ще даде на тия измѣнения она характеръ, който опитътъ е далъ, и ще постави тоя институтъ, както му прилича. (Драганъ Цанковъ: Журитѣ да бѣдатъ се редактори на вѣстници! — Смѣхъ.) Може би, нѣма да бъде злѣ, Дѣдо Цанковъ!

Тия бѣлѣжки иматъ да направя, и заявявамъ, че оттеглимъ своето прѣдложение, което правя къмъ чл. 3, а ще го поддържамъ къмъ чл. 4.

Венедиктъ Поповъ: Г-да прѣдставители! Азъ ще кажа нѣколко думи само по поводъ прѣдложението, направено отъ г. Ризова, подкрѣпено по-послѣ и отъ г. Краева, и напоследѣтъ повторно подкрѣпено пакъ отъ автора му г. Ризовъ. Г-нъ Ризовъ, като се разглеждаше чл. 3 отъ законопроекта, искаше да се прибави една нова алинея въ смисълъ, че прѣстѣпленията, извършени по печата, прѣстѣпления отъ общъ характеръ, да се разглеждатъ съ съдебни засѣдатели по съображението, по всѣка вѣроятность, че въ тѣхъ намира по-голъма гаранция за едно истинско правосѣдие, отколкото въ короннитѣ съдии. По поводъ на тая бѣлѣжка отъ г. Ризова, или по-добрѣ по поводъ прѣдложената алинея отъ г. Ризова, азъ мислѣхъ, че той и послѣ тоя, който го подкрѣпи, г. Краевъ и слѣдъ даденитѣ обяснения отъ г. Министра, ще да я оттегли, обаче, като се поддържа, азъ искамъ въ настоящия случай да констатирамъ само едно противорѣчие у г. Ризова, който е привърженикъ не, както каза въ последната си рѣчь, на казуистиката, въ каквато обвини юриститѣ, а на общитѣ принципи, на общото начало. Е добрѣ, по тѣзи съображения, че той е привърженикъ на общитѣ начала, той поддържаше, че не трѣбва да има специаленъ законъ за печата. (Димитъръ Ризовъ: Не съмъ поддържалъ това!) Така поддържахте Вие по-рано. Ако Вие поддържахте такава нѣщо, г-да, то тоя въпросъ, който повдигате, той се разрѣшава, както забѣлѣжи г. Министърътъ, отъ чл. 4; по той се разрѣшава даже и отъ самия чл. 3, защото въ чл. 3 се казва: (Чете.) „Прѣстѣпнитѣ дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатно произведение, се прѣслѣдватъ и наказватъ споредъ постановленията на общия наказателенъ законъ.“ А по-послѣ въ чл. 4 се казва: (Чете.) „Подсъждността и производството на дѣлата по печата се опрѣдѣля и извършва споредъ правилата на углавното съдопроизводство.“ Какво имаме въ углавното съдопроизводство, — общиятъ законъ, на който Вие сте привърженикъ? Имамъ чл. 24, въ който се казва: (Чете.) „На окръжнитѣ съдилища съ участието на съдебни засѣдатели сж подсѣдни онѣ прѣстѣпления, за които въ наказателния законъ се прѣдвижда наказание по-малко отъ 5-годишенъ строгъ тъмниченъ затворъ, както и прѣстѣпленията, прѣдвидени въ чл. чл. 102 ал. 2 и 3, 104, 110, 113, 120,

121, 123, 126, 128, 138 и 139 отъ същия наказателенъ законъ.“ Значи, Вие, като привърженикѣ на общото трѣбва да търсите онова, което се намира въ тоя законъ. Ако искате да се прибави нова алинея къмъ чл. 3 или 4, тогава Вие ставате привърженикѣ на специалнитѣ закони, и съ това правите едно отстъпление отъ вашитѣ начала и падате въ същата казуистика, въ която обвинявате юриститѣ.

Д-ръ Харалампи Владигеровъ: Г-да прѣдставители! Отъ разискванията, които станаха, по прѣдложението на г. Министра на Правосъдието, азъ разбрахъ, че настоящиятъ законъ за печата турга единъ видъ врѣмenni наредби, турга една база за бждщия законъ, който г. Министрътъ обѣщава да внесе въ най-близката сесия. Понеже въ настоящиятъ законъ се турга главна база, по която ще се ръководи бждщиятъ законъ за печата, то въ този законъ, понеже е кратъкъ, намирамъ една празнота, която непрѣменно трѣбва да се попълни, а именно, не се говори за давността, съ която се покриватъ прѣстѣпленията по печата. Извѣстно ви е, г-да прѣдставители, че отъ априлий до бждщата сесия има 7—8 мѣсеци и този законъ, като влѣзе въ сила, веднага слѣдъ празниците, разбира се, че въ това врѣме могатъ да бждатъ прѣслѣдвани прѣстѣпленията, които ще трѣбва да се наказватъ; и тѣзи прѣстѣпления тогава нѣма да се покриватъ съ друга давностъ, освѣнъ съ общата давностъ, която е единъ много дълъгъ срокъ. Затова прѣдлагамъ да се тури една бѣлѣжка къмъ чл. 3, въ която да се каже, че прѣстѣпленията ще се покриватъ съ давностъ, слѣдъ изтичането 6 мѣсеца отъ извършването на прѣстѣплението. Това искахъ да кажа.

Прѣдседателъ: Моля Ви, г-нъ Владигеровъ, да дадете писмено бѣлѣжката, която прѣдлагате да се прибави къмъ чл. 3 като втора алинея.

Д-ръ Атанасъ Петровъ: Г-да народни прѣдставители! Както виждамъ отъ това, което казаха нѣкои г. г. прѣдговоривши, нѣкои отъ тѣхъ се страхуватъ отъ смѣстването на специаленъ законъ за печата. Страхътъ на тия, които се страхуватъ отъ специаленъ законъ за печата, е неоснователенъ, защото, както каза и г. Серафимовъ, не е важно, дали прѣстѣпленията по печата ще се изброяватъ въ специаленъ законъ или въ общия наказателенъ законъ, а важно е, да се не прѣдвиждатъ специални прѣстѣпления по печата, т. е. да не се прѣдвиждатъ такива прѣстѣпления, които не прѣдвижда общия наказателенъ законъ за злоупотрѣбленията, които могатъ да се направятъ чрѣзъ словото, и да се не прѣдвиждатъ по-тежки наказания за прѣстѣпленията по печата отъ тия, които прѣдвижда общия наказателенъ законъ за прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ простото слово. Това като е така, не е важенъ въпросътъ, дали наказанията за прѣстѣпленията по печата ще се прѣдвидятъ въ общия наказателенъ законъ, или въ специаленъ законъ. Свободата на печата почива на два фундаментални принципа. Първиятъ принципъ е, че свободата на печата е несъвмѣстима съ такива прѣдварителни мѣрки, които могатъ да стѣсняватъ хората да изказватъ свободно своитѣ

мисли, и, вториятъ е, да се не прѣдвиждатъ по-тежки наказания отъ тѣзи, които сж прѣдвидени въ наказателния законъ, за прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ простото слово. И за тѣхъ трѣбва да се прѣдвиждатъ същитѣ наказания, които се прѣдвиждатъ въ общия наказателенъ законъ за прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ простото слово.

Това като е така, не виждамъ защо нѣкои отъ прѣдговорившитѣ г-да се страхуватъ, да има специаленъ законъ. Отъ това, че смѣствува специаленъ законъ, не трѣбва да се прави заключение, че този законъ е едно ограничение за свободата на печата. Този законъ може да смѣствува и да прѣдвижда същитѣ прѣстѣпления, които се прѣдвиждатъ и отъ общия наказателенъ законъ. Ето защо азъ съмъ на мнѣние, че може да има единъ специаленъ законъ, но само този специаленъ законъ не може да прѣдвижда особени прѣстѣпления, а същитѣ, които прѣдвижда наказателниятъ законъ.

Специално по законопроекта ще кажа това, че г. Министрътъ на Правосъдието намира, че може да има у насъ особенъ законъ за печата и, като е на това мнѣние, трѣбва този законъ да урежда цѣлата отговорностъ по печата. Ако е на мнѣние, че не трѣбва да има специаленъ законъ, трѣбва да се остави въобще печата и прѣстѣпленията по него да се прѣслѣдватъ по общия наказателенъ законъ. Едно отъ двѣтъ трѣбва да се приеме: или да има специаленъ законъ, който да урежда цѣлата материя за отговорностъ по печата, или да нѣма. Като е така, азъ намирамъ, че настоящиятъ законъ е непъленъ, защото не урежда цѣлата отговорностъ по печата. Съ този законъ се отмѣняватъ досега смѣствующитѣ наредби и се повтарятъ нѣкои разпорѣждания на конституцията, които сж свършено излишни. Намирамъ за излишни въ него чл. чл. 3 и 4. Чл. 3 казва, че слѣдъ като се отмѣнява закона за печата и всичкитѣ други наредби, прѣстѣпленията по печата ще се сждятъ по общия наказателенъ законъ. Само по себе си слѣдва, че като става това отмѣняване, прѣстѣпленията по печата ще се сждятъ по общия наказателенъ законъ. Същото е и за чл. 4.

Прѣдседателъ: Г-нъ Петровъ, разисква се чл. 3, по-нататъкъ недѣйте се простира, моля!

Д-ръ Атанасъ Петровъ: Заклучавамъ, че може да има специаленъ законъ, но въ този законъ, който е днесъ на разглеждане, чл. чл. 3 и 4 намирамъ за излишни. Щомъ наредбитѣ за прѣстѣпленията по печата се отмѣняватъ, азъ намирамъ, че нѣма нужда отъ чл. 3, който прѣдвижда нѣщо, което слѣдва само по себе си.

Прѣдседателъ: Г-нъ Таслаковъ и г. Д-ръ Петровъ прѣдлагатъ чл. 3 да се отхвърли. Разбира се, не може да се турне това прѣдложение на гласуване по-прѣди, а ще се турне самиятъ членъ на гласуване, както се прочете отъ г. докладчика. Слѣдъ като се приеме той, или отхвърли, тогава ще дойде бѣлѣжката или ал. 2, прѣдложена отъ г. Д-ръ Владигеровъ, тъй като г. Ризовъ остави своята ал. 2 за подирѣ, въ чл. 4.

Турамъ на гласуване чл. 3. Които сж за него, да си дигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

Турямъ на гласуване алинеята, предложена отъ г. Владигерова.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Г-да прѣдставители! Дѣйствително, въ много закони по печата е прѣдвидена една прескрипция по-кратка, отколкото е прѣдвидена за другитѣ прѣстѣпни дѣяния. У насъ, както се гласува чл. 3 и, както казахъ, въ всички почти закони за печата има една прескрипция по-кратка, отколкото она е прѣдвидена въ общия наказателенъ законъ. Защото у насъ, ако се не лъжа, отъ една година като се захване, прескрипцията достига до 15 години, споредъ вида на прѣстѣпното дѣяние. (Иванъ Соколовъ: 6 мѣсеца.) Шестъ мѣсеца, г-нъ Соколовъ, е за ония, които се прѣслѣдватъ по частно обвинение — прескрипция има, ако въстояние на 6 мѣсеца не дадатъ частна жалба. Та казвамъ, дѣйствително, въ другитѣ законодателства има една прескрипция по-кратка. Азъ още прѣдъ комисията заявихъ, че този законъ не може да има претенцията на единъ свършенъ законъ, който да обема всичкитѣ потребни разпорѣждания за прѣстѣпни дѣяния, вършени чрѣзъ печата. Направихъ само тѣзи разпорѣждания, които на първо мѣсто сж необходимо нужни, сега да се поставятъ, когато се отмиава законътъ отъ 1887 г. и наредбитъ отъ 1900 г. И заради това казахъ, че азъ не съмъ противъ нѣкакви допълнения, които би могли да се намѣрятъ за удобни било отъ Народното Събрание, било отъ комисията, за да се допълни този законъ. Но за да не се впускаме въ много такива подробни допълнения, щото отъ единъ съ свършено свършенъ характеръ законъ, да направимъ и така недостатъченъ съ допълнения единъ специаленъ за печата законъ, да оставимъ всичкитѣ тѣзи въпроси каквито сж: за прескрипцията, за сѣдебнитѣ засѣдатели, каквито сж и други нѣкои наредби, за които може да стане дума сега, когато се разискватъ послѣдующитѣ членове на закона, за единъ специаленъ, фундаменталенъ законъ, както се изрази г. Се-рафимовъ. Та азъ ще ви моля да приемете този членъ безъ никаква прибавка. До идущата сесия ние имаме единъ периодъ отъ 6—7 мѣсеца. Ако въ идущата сесия гласуваме единъ законъ за печата съ прескрипция 6 мѣсеца, или съ прескрипция една година, тая обязательно можемъ да я приложимъ за всичкитѣ ония прѣстѣпни дѣяния, извършени чрѣзъ печата, които ще се извършатъ подъ режима на настоящия законъ, защото, като ще имаме облекчение за условията по прѣслѣждане на прѣстѣпниците чрѣзъ намаленъ срокъ съ прескрипция, ще иматъ обратна сила, както всички отъ такова естество наказателни разпорѣждания. Та азъ ви моля, както тази прибавка, така и онази за журитѣ да останатъ да се прѣдвидятъ въ единъ законъ, който има да се направи.

Д-ръ Харалампи Владигеровъ: Оттеглямъ прѣдложението си.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Владигеровъ оттегля прѣдложението си.

Минаваме на чл. 4.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.) „Чл. 4. Подсѣждността и производството на дѣлата по печата се опрѣдѣля и извършва споредъ правилата на углавното сѣдо-производство.“

Прѣдсѣдателъ: Има ли нѣкой да иска думата? (Никой не се обажда.) Тѣй като никой не иска думата, ще туря на гласуване чл. 4 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика. Моля, които сж за него да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Приема се.

Иде сега алинеята предложена отъ г. Ризова.

Димитъръ Ризовъ: Азъ ще прѣдложа една алинея и ще моля г. Министра да се съгласи. Ти се състои въ слѣдующето: „Прѣстѣпни дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатни произведения, които се прѣслѣдватъ d'office, се разглеждатъ съ участието на сѣдебни засѣдатели.“

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Азъ, г-да, нѣма да повтарямъ онѣзи бѣлѣжки, които направихъ първи пътъ, когато се прѣдлагаше забѣлѣжката отъ г. Ризова; но и да гоня нѣкаква цѣлестобразностъ въ това отношение г. Ризовъ, сега да се прибави тази бѣлѣжка, която ни се прѣдлага, пакъ не се достига, прѣдъ видъ на тази порочност на института на сѣдебнитѣ засѣдатели, както го намира самъ г. Ризовъ. (Димитъръ Ризовъ: Ще го поправите още въ тази сесия!) Дали ще можемъ да го поправимъ, то е другъ въпросъ. Но, азъ говоря за сега, въ положението, въ което сега се намира. Съ това нѣма да се облекчи положението на тия, които ще бѣдатъ сѣдени по закона за печата; защото, ако има дѣйствително едно систематично, и не съ справедливи мѣрки прѣслѣждане на ония, които вършатъ прѣстѣпления по печата, може по 3 пъти съ сѣдебни засѣдатели да ги сѣдятъ и единъ отъ короннитѣ сѣдии да остане при особено мнѣние, може прокурорътъ, като прѣнесе дѣлото въ апелацията, да се натикнатъ на по-жестокъ сѣдъ, да имъ наложи по-големо наказание, и да пострадатъ повече. Асѣжъ той самъ каза, че неговиятъ отговоренъ редакторъ пострадалъ повече отъ този институтъ: сѣдили го при участието на сѣдебни засѣдатели; единъ отъ короннитѣ сѣдии останалъ съ особено мнѣние, и лежалъ 17 мѣсеца, вслѣдствие присѣдката на апелативния сѣдъ. Та азъ вървамъ г. Ризова, че той не достига цѣльта, за която иска тази забѣлѣжка. Знаете ли, г-да, какво ще направите? Всички сме на мнѣние, че освѣнъ че не би принесли полза на каузата, или на каузата на ония, които защитава г. Ризовъ, ами ще принесемъ и друга врѣда. Ако увеличимъ сега за сега, при това положение на сѣдилищата, числото на дѣлата, които се гледатъ съ сѣдебни засѣдатели, и ония, които много често се вършатъ чрѣзъ печата, нищо друго нѣма да направимъ, освѣнъ съ излишна работа да натоваримъ сѣдилищата. По-край ония арестански дѣла, които иматъ съ сѣдебни засѣдатели, хората чакатъ въ ареститѣ по 1—2 години за да се свършатъ дѣлата, а още да прибавимъ и дѣлата по печата — ще прѣтрупаме още повече

нашитѣ сѣдилища и ще поврѣдимъ още повече на тия хора, които иматъ нужда отъ бързо правосудие. Прочее, неудобства има, първо, че не удовлетворява нуждата на каузата, която защитава г. Ризовъ при дневната форма на съдебни засѣдатели, и, второ, само ще прѣтрупаме нашитѣ сѣдилища съ още повече работа и хазната, ако щете, съ повече разноски, защото съдебнитѣ засѣдатели коштуватъ на хазната — всѣки мѣсець да ги викашъ по 15 дни, чувствително ще бѣде за хазната. (Димитъръ Ризовъ: Тѣ ще платятъ!) Охъ! нашитѣ отговорни редактори ли ще платятъ разноскитѣ по воденето на процеситѣ?! И ще имате това неудобство да се замедляватъ дѣлата въ нашитѣ сѣдилища, особено же въ по-големитѣ градове като София, дѣто се издаватъ повече вѣстници и списания, сѣдилищата сж така прѣтрупани, че работата имъ нѣма да върви редовно. Азъ бихъ молилъ г. Ризова да се задоволи съ това, което има въ общата процедура. И друго, г. Ризовъ, както и г. Поповъ четоха чл. 26 отъ наказателния законъ. Повечето и по-важитѣ прѣстѣпления по печата асж се сѣдятъ съ съдебни засѣдатели. (Димитъръ Ризовъ: Не, само прѣстѣпления противъ Особата на Княза!) Има и други, които влекатъ тежки наказания, но тѣ се сѣдятъ отъ специални сѣдилища.

Йорданъ Теодоровъ: Прѣдложението на г. Ризова е твърдѣ на мѣсто и необходимо е да се приеме, защото имаме много по-голяма гаранция въ народнитѣ сѣдии — съдебнитѣ засѣдатели. Това, дѣто говори г. Министърътъ, че този институтъ билъ несвършенъ, пороченъ, слабъ и, не е вѣрно. (Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Както е у насъ!) Той е подобрѣнъ. (Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Проучихте ли го?) Тѣ иматъ цензъ — който плащатъ по 100 л. — и сж хора самостоятелни и не се влекатъ отъ нищо. Сега е подобрѣнъ институтътъ на съдебнитѣ засѣдатели. Тамъ е нашата гаранция; той е необходимъ. Занапрѣдъ, ако искате да подобримъ, щото тѣхнитѣ рѣшения да не се отмѣняватъ отъ апелативнитѣ сѣдилища, прѣкрасно. Това не е направено; Вие го направете; но сега поне, това, което е направено; отъ него народътъ се ползува и има по-голяма гаранция. Настоявамъ, прѣдложението на г. Ризова да се приеме въ този законъ: то е главната гаранция за прѣстѣпленията по печата.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Мисли се у насъ, г-да, че е подобрѣнъ законътъ за съдебнитѣ засѣдатели, колкото се отнася до състава на съдебнитѣ засѣдатели — до персонала. За него сега не ща да говоря, понеже за него може да се говори, когато се третира единъ законъ за съдебнитѣ засѣдатели; но на г. Теодорова ще възрази слѣдующето: че нѣма цѣлесобразностъ за сега притурката на г. Ризова. Желалъ бихъ да си припомни г. Теодоровъ примѣра, посоченъ отъ г. Ризова, че съдебнитѣ засѣдатели оправдали неговиятъ отговоренъ-редакторъ, а апелативното сѣдилище го осѣдило. (Цвѣтко Таслаковъ: Това сж изключения.) Но вие днесъ не прѣдлагате да се отмѣни и въ това отношение законътъ за съдебнитѣ

засѣдатели, щото рѣшенията при съдебнитѣ засѣдатели да не подлежатъ на апелъ. (Йорданъ Теодоровъ: Вие ще го направите.) Азъ казвамъ: пазѣте тази алинея да се тури, когато реформираме закона за съдебнитѣ засѣдатели и частъ отъ углавното сѣдопроизводство, защото днесъ, ако бѣдете сѣдени съ съдебни засѣдатели, какъвто е законътъ, ако единъ сѣдия даже остане на особено мнѣние, по единъ свършено второстепенъ въпросъ, незначителенъ по сѣщество на обвиняемия, дѣлото ще се прѣнесе въ апелативния сѣдъ. Ако всички кажатъ, че единъ човѣкъ е виновенъ, единъ каже, че нѣма смекчающи обстоятелства по вината, а остапалитѣ кажатъ, че има смекчающи обстоятелства, дѣлото цѣло може да се прѣнесе въ апелативния сѣдъ. И прокурорътъ като даде протестъ, може да иска двойно наказание — дѣлото ще гледатъ коронни сѣдии. Участието на съдебнитѣ засѣдатели изчезва и нѣма никакво значение. Ето защо, казвамъ, че трѣбва да се съгласите, тази прибавка да остане да се направи, когато се измѣни въ това отношение чл. 26 отъ закона за углавното сѣдопроизводство и самиятъ законъ за съдебнитѣ засѣдатели. Най-послѣ, както имахъ случай да ви кажа, нашия печатъ не страдаше отъ това, че го сѣдѣха коронни сѣдии или съдебни засѣдатели, но страдане, защото имаше прѣпятствие на свободата на словото. 20 години нашитѣ редактори се сѣдѣха отъ нашитѣ сѣдии и срѣщу тѣхъ не е имало ропотъ, че тѣ ги сѣдили, ами е имало ропотъ, защото е имало прѣпятствие за свободно писане и издаване на вѣстници.

Прѣдсѣдателъ: Извѣстно ви е прѣдложението на г. Ризова — прѣстѣпнитѣ дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатни произведения, които се прѣслѣдватъ d'office, да се разглеждатъ съ участието на съдебни засѣдатели. Турямъ на гласоподаване това прѣдложение, като втора алинея на чл. 4, и моля, които сж за него, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Прѣдложението пада.

Димитъръ Ризовъ: Къмъ чл. 4 ще направи втора прибавка: „Обиски и прѣдварителни затвори, като мѣрка за неотклонение по прѣстѣпленията по печата, се забраняватъ.“

Г-да! Азъ мисля, че нѣма нужда да се говори много върху тази прибавка, защото тя е много ясна. Веднажъ въ чл. 5 сж указани отговорноститѣ на кого тежатъ, ясно е, че никакви обиски не трѣбва да се допускатъ. А съ това въ миналото се е много злоупотрѣбвало. Злоупотрѣбвало се е и съ прѣдварителния затворъ. Затова, мисля, че едно изиграване съ свободата на печата би било, ако това запрѣщение не го има въ закона, разбира се, при едно правителство не толкозъ добросъвѣстно.

Прѣдсѣдателъ: Моля г. Ризова да даде писмено прѣдложението си.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Г-да! Нѣма защо да се изѣма отъ общата подеждностъ прѣтрѣсването, защото въ чл. 5, буква а, е прѣдвидено това нѣщо. Тамъ, за да не ставатъ излишни прѣтрѣсвания, се казва, че обявениятъ писателъ се прѣслѣдва. Който иска да си скрие името,

тогава ще стане нужда за прѣтрѣсване. Който не желае прѣтрѣсване, ще излѣзе като писателъ явно, и тогава съвършено излишно става прѣтрѣсването. Ето защо е излишна тази прибавка, когато въ чл. 5, алинея а, е прѣдвидено това нѣщо.

Константинъ Серафимовъ: Азъ бихъ желалъ да ми обясни г. докладчикътъ, какво значи „обявениятъ писателъ“? (Гласове: Това послѣ!)

Прѣдседателъ: Разисква се прѣдложената отъ г. Ризова прибавка, която има слѣдующето съдържание: „Обиски и прѣдварителни затвори, като мѣрка за неотклонение по прѣстѣпленията по печата, се забраняватъ.“ Турямъ тази алинея на гласуване и моля ония, които сж за нея, да си вдигнатъ ржката. (Мепшество). Пада.

Марко Балабановъ: Г-да прѣдставители! Менѣ ми се чини, че трѣбва да се направи една прибавка, или да се тури новъ членъ. Имаме законъ за печата, нарѣчете го специаленъ, нарѣчете го регулиране материята по печата, но, както и да е, имаме законъ, и споредъ мене, този законъ е недостатъченъ и съмъ увѣренъ, че по-нататѣкъ ще бждемъ принудени да го измѣняваме. Даже съгласенъ съмъ съ ония, които прѣдполагатъ, че споредъ нашата конституция не трѣбва да има законъ за печата. Тая е стара работа: още въ Търново бѣше казано, че не трѣбва да има законъ за печата, ами да се каже както е и казано въ конституцията: „споредъ общия наказателенъ законъ.“ Обаче, 20-годишниятъ опитъ показва, че какъ и какъ, всички сме на мнѣние, че трѣбва да стане нѣщо. Ето, сега се прѣдставя единъ законъ, който разискваме, и понеже има такъвъ законъ, менѣ ми се струва, че трѣбва да се тури въ него всичко онова, което е необходимо, за да се запази единъ редъ по тази материя.

Има едно опущение и азъ говорихъ на нѣкои членове отъ комисията да се прибави това нѣщо, но види се, сж го пропуснали. Искамъ да кажа, че ако се говори тукъ за прѣстѣпни дѣяния и подсъждностъ, трѣбвало би да се каже нѣщо, което да прѣдотврати съденето въобщо по печата. Има вѣстници, които закачатъ много лица, по нѣкога справедливо, но по нѣкога несправедливо, клеветятъ, обиждатъ и пр. Азъ съмъ на мнѣние, че за да се избѣгнатъ всички тия припкания по съдилищата, да се тури една статия, която да дава право на лицата, които сж били обидени или наклеветени въ единъ вѣстникъ, да отговорятъ въ нѣколко думи, и издательтъ на вѣстника да е задълженъ да обнародва отговора. Това, г-да, е необходимо да стане въ интереса и на самия вѣстникарь сжщо и на лицето, което се докача, като ще се избави отъ да ходи въ съдилищата, а най-послѣ и на самия съдъ да има по-малко работа по прѣстѣпленията чрѣзъ печата. Казвамъ, че това нѣщо трѣбва да се тури и нѣма нищо противно въ моето прѣдложение, защото спомена се по-рано Белгийската конституция. Тамъ, наистина, е прието, че свободата на печата е абсолютна, но има и законъ за печата — въ това нѣщо може да се направи справка — и въ тоя законъ има

такова едно положение. Затова, менѣ ми се чини, г-да, че трѣбва да прибавимъ такова едно положение: (Чете.) „Лицето за което се говори въ единъ вѣстникъ, има право да отговори въ сжщия вѣстникъ и издательтъ на вѣстника да обнародва тоя отговоръ най-късно въ слѣдующия брой. Този отговоръ не трѣбва да заема два пкти повече мѣсто отъ онова, което е било писано за него.“ Ето какво прѣдложение правя азъ за това, г-да, и моля Народното Събрание да го приеме, защото така се избѣгватъ много главоболія и за лицата, за които се говори, както казахъ, и за вѣстникаря, и за самия съдъ. Азъ бихъ помолилъ лично и г. Министра на Правосъдието да се съгласи съ моето прѣдложение да го поддържа, защото това нѣщо го има навсѣждѣ и улеснява много работата.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Г-да! Всички говоримъ за свободата на печата и азъ мисля, че това прѣдложение на г. Балабанова ще стѣсни печата, защото ще му наложи излишна работа, която волею-неволею, той трѣбва да върши. Прѣдставѣте си, че се напечати едно оскърбително нѣщо за одного; той отговори, онзи пакъ е длъженъ отъ своя страна да отговори на тоя отговоръ и ще се заведе такава една полемика, която вѣстникътъ ще бжде задълженъ да обнародва. Азъ мисля, че това е непрактично, защото ще туримъ обязательни нѣща за вѣстникаритѣ; тѣ ще се занимаватъ само съ разправии и нѣма да работятъ оная работа, за която сж прѣдначени. Затова азъ намирамъ, че е стѣснение, именно, на печата, ако ги задължимъ такива нѣща да правятъ, още повече, че въ самия наказателенъ законъ е казано, че присъдата за оскърбление трѣбва да се напечати въ сжщия вѣстникъ, дѣто е направено оскърблението.

Димитъръ Христовъ: То се знае, че законътъ за печата, колкото да бжде свободолюбивъ, щомъ липсватъ извѣстни указания или, по-добрѣ да кажа, щомъ не сж добрѣ опрѣдѣлени онѣзи права и длъжности, ако щете, на съдебната властъ, и щомъ се остави единъ комшулукъ на произволитѣ, може съдебната властъ при извѣстни положения, при извѣстни условия, при извѣстни влияния да стѣснява свободата на печата. Думата ми е за гаранциитѣ — въпросъ, който бѣше повдигнатъ при първото четене на законопроекта. Извѣстно ви е, г-да, колко много се злоупотрѣблява отъ съдебнитѣ власти съ гаранциитѣ, особно при условията, които, както казахъ, могатъ да бждатъ твърдѣ враждебни за свободата на печата. Споредъ углавното съдопроизводство, доколкото ми е извѣстно, гаранциитѣ у насъ сж въ три форми: обвиняемитѣ се задържатъ или подъ разписка, или подъ стража, или подъ гаранция. Гаранцията, обаче, се оставя да бжде опрѣдѣлена отъ слѣдственитѣ власти, или, по-добрѣ, отъ съдебнитѣ власти. Нашата практика, обаче, показва, доколко се е злоупотрѣблявало съ тая гаранция. Извѣстни сж примѣри, дѣто за най-обикновени прѣстѣпни дѣяния сж искани извънмѣрно голѣми гаранции и сж били тургани разнитѣ редакции въ невъзможностъ да ги намѣрятъ, или пъкъ се поставятъ въ много трудно положение. Ето защо, струва ми се, за да се избѣгне тая празнота, или за да се затвори тоя комшу-

лукъ ще бжде въ духа на свободата на печата да се прѣдвиди или особепъ членъ или, ми се струва, мѣстото му е тукъ, да се прѣдвиди особна алинея къмъ чл. 5, въ която да бжде опрѣдѣленъ точно максимумътъ на онѣзи гаранции, които трѣбва да бждатъ вземени отъ страна на слѣдственитѣ власти за неотклонение на лицата, които се обвиняватъ въ извѣстни прѣстѣпни дѣяния.

Прѣдсѣдателъ: Разисква се прѣдложението на г. Балабанова, моля Ви се, не дѣйте забравя.

Димитъръ Христовъ: Тогава, извинявайте; азъ говоря по чл. 5.

Прѣдсѣдателъ: Това, което говорите, ще дойде по-послѣ.

Димитъръ Христовъ: Г-нъ прѣдсѣдателю! Слѣд неговото прѣдложение запазвамъ си правото да говоря по гаранциитѣ.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Г-да прѣдставители! Прѣдложението което се направи отъ г. Балабанова, се направи въ комисията, когато се разискваше чл. 4; обаче, комисията не го прие, защото туй прѣдложение е повече отъ излишно, и излишно е затова, защото ако се приеме така, както се прѣдложи отъ г. Балабанова, тогава какво ще излѣзе? Единъ вѣстникарь може да не иска да обнародва едно опровержение, и понеже нѣма никаква санкция, нѣма да се достигне никаквъ резултатъ. Ако се прѣдвиди да има нѣкаква глоба, както е въ Белгийския законъ за печата, а именно чл. 11 отъ сѣщия законъ, то е друго. Въ онзи законъ, дѣйствително, се прѣдвижда такова нѣщо, че лицето, което е наклеветено, което е обидено, има право на едно опровержение и редакцията на вѣстника е длъжна да го обнародва и, ако не го обнародва, въ разстояние на една недѣля, за всѣки закъснѣлъ день плаща по 100 фиоринта глоба. Сега, азъ мисля, че само въ такава смисълъ има значение, т. е., ако се направи такава една редакция на това прѣдложение; иначе, безъ една наказателна клауза, нѣма смисълъ. Обаче, ние не го приехме и съ една санкция, защото това е единъ видъ превентивна мѣрка, съ която се накръпява свободата на печата. Ние отъ една страна прокламираме абсолютна свобода на печата, отхвърляме всѣкаква гаранция и пр., а вдругъ, ако приемемъ това, че едно лице, което е оскърбено въ единъ вѣстникъ, има правото да поиска напечатването на едно извѣстно опровержение, а ако не се напечата да се накаже вѣстникарьтъ, това е едно накръпение свободата на печата.

Независимо отъ това, ние и по други съображения не приехме това прѣдложение: защото по общия наказателенъ законъ има възможность всѣки, който е оклеветенъ, да дири реабилитация отъ лицето, което го е наскърбилъ, и ако той е обиденъ несправедливо или ако е оклеветенъ несправедливо, има пълно право да вземе присѣдата и да иска да се напечата въ този вѣстникъ. Ако редакторътъ не я напечата има наказателна клауза. Така щото, безцѣлно е това, защото въ наказателния законъ има срѣдства за да може този, който е оскърбенъ, да дири своята честъ и да се напечата присѣдата въ вѣстника. Азъ намирамъ, че прѣд-

ложението на г. Балабанова е неприемливо и затуй комисията не го прие.

Гено Недѣлковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ станахъ да поддържа прѣдложението на г. Балабанова. Азъ съмъ за най-широката свобода на печата, обаче, когато се даде най-широка свобода на печата, то не трѣбва да се даде най-широка свобода на псуването, оскърбяването, обезчестяването и т. н. Тѣзи двѣ нѣща г. Ходжевъ, струва ми се, че ги смѣсва. Азъ обявявамъ, че съмъ вѣстникарь и поддържамъ прѣдложението на г. Балабанова за себе си. Ще ми пишате, че нѣкой си злоупотрѣбилъ обществени пари. Ако той е докаченъ, може да отговори съ нѣколко реда, че, дѣйствително, азъ бѣхъ даденъ подъ сѣдъ, но съмъ оправданъ отъ еди-кой си окръженъ сѣдъ и ще приложя присѣдата. Азъ съмъ длъженъ да оправдая прѣдъ хората лицето, което съмъ псувалъ, което съмъ нарекълъ злоупотрѣбителъ и т. н. Г-нъ Ходжевъ каза туй, че той ще намѣри друго мѣсто, прѣдъ което ще поиска удоволствование. Напр., оскърба ли нѣкого, ще ме даде подъ сѣдъ и ще ме осѣди затуй, че съмъ го оскърбилъ. Добръ, но тукъ не се дава случай на оскърбения, на наклеветения да се оправдае прѣдъ тѣзи лица, прѣдъ които азъ съмъ го оскърбилъ. Азъ имамъ 2.000 абонати на вѣстника. Азъ заявявамъ, че той е злоупотрѣбителъ и пр. Мене ме даватъ подъ сѣдъ и осѣждатъ на 50 л. глоба и единъ мѣсецъ затворъ. Ще ли чуятъ всички тѣзи хора, прѣдъ които азъ съмъ го оскърбилъ, че той е оправданъ? (Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Ще обнародвате присѣдата и ще знаятъ!) Вашата присѣда никога нѣма да дойде до ония хора, прѣдъ които съмъ оскърбилъ лицето. (Найчо Цановъ: Ама въ вашия вѣстникъ ще се обнародва!) И послѣ още едно нѣщо; даже да положимъ, че най-сегитъ ще ме осѣждатъ, но додѣто ме осѣждатъ ще мине дълго врѣме. Печатътъ има това свойство, че клеветата сутринта се напечатва въ вѣстника, а на другия день се прѣска въ цѣла България, и всичкитѣ мои 2.000 абонати ще знаятъ кой е вагабонтинъ, кой е крадецъ и пр. Вие ще ме дадете подъ сѣдъ, и ще минатъ три мѣсеца, ще мине година и най-сетнѣ ще ме осѣдите; но вие ще ме осѣдите тогава, когато врѣме вече ще се измени и въ очитѣ на моитѣ абонати наскърбениятъ ще остане вагабонтинъ и крадецъ дотогава, докогато влѣзе присѣдата въ законна сила. Азъ се чудя на свободолубивитѣ хора отъ крайната лѣвица, които искатъ това нѣщо, защо смѣсватъ най-широката свобода на печата, съ най-широката свобода за псуването и за наклеветяването

Свободата на печата е много остро орждие, даже то е обоюдоостро. Когато се дава свобода, трѣбва да се огради честта на хората, да не бждатъ запятнени отъ печата, който има туй свойство, че го разпрѣсква навсѣкѣдъ още на втория день, когато вашитѣ сѣдилища подиръ една година ще ме осѣждатъ. Азъ настоявамъ, г-да народни прѣдставители, когато се дава голѣма и широка свобода на печата, да се съгласите на тази клауза въ закона, която прѣдлага г. Балабановъ, толкова повече, че

г. Ходжевъ ни чете тукъ, че ти съществува въ най-свободолюбивата държава Белгия, конституцията на която сме копирали и отъ която покойниятъ г. Стоиловъ, искаше съжитѣ поредки, като най-добри да ги присади у насъ. Азъ настоявамъ да се приеме членътъ и да се приеме санкцията: ако не напечата редакторътъ опровержението, да се наказва съ известна глоба.

Венедиктъ Поповъ: Подобенъ членъ има въ стари законъ.

Марко Балабановъ: Г-да народни прѣдставители! Подиръ това, което се каза така краснорѣчиво и убѣдително, на мене не остава да кажа нищо друго; обаче ще отговоря на г. докладчика, който каза, че има една статия въ наказателния законъ, споредъ която присѣдата се обнародва. Азъ го знаехъ това нѣщо, но, г-да, друго нѣщо е да се обнародва присѣдата подиръ 1 година или подиръ 1½ и въ това врѣме да се измѣни Министерството и да дойде да се опростятъ, както обикновено амнистираме такива прѣстѣпления. И азъ не знаа, кой ще се накаже тогава, защото всѣки пѣтъ така правимъ. Но да оставимъ това нѣщо на страна.

Азъ мисля, че не може да се приеме отъ свободолюбиви хора, отъ свободолюбива партия, която, намѣсто да даде възможностъ на хората да извършатъ нѣкои работи миролюбиво, да имъ каже: на сждъ, на сждъ! Тогава ще излѣзе, че едната половина отъ гражданитъ въ България, ще сжди другата половина. Не е така работата. Дайте възможностъ на гражданитъ да могатъ да се споразумѣватъ, да могатъ да се помиряватъ, безъ да ходятъ въ сждилища. Оставете тая мания да ходите въ сждилища за нищо и никакво. Азъ, особено, мога да ви кажа, че съмъ лично нападанъ много пѣти, но нѣмамъ навикъ да отговарямъ и оставямъ на хората да сждятъ каквото искатъ. Азъ не знаа въ живота си, дали веднажъ съмъ отговорилъ. Какво не се е писало за мене, но при всичко това азъ намирамъ, че е право, че е справедливо, че е законно, че е свободолюбиво, че е човѣколюбиво да се приеме такова едно прѣдложение, за да се избѣгнатъ хиляди главоболия за онова лице, което се нападне и за ония вѣстникари, които ще ходятъ на сждъ. Какво мислите вие, свободолюбци? Добрѣ, азъ ще го изпсувамъ, или този, който е написалъ такава една работа, ще го изпсува и ще пише: дай ме на сждъ. Менѣ ми се чини, че за него ще бжде по-добрѣ да отиде при него и да му каже: г-нъ редакторе, вашиятъ вѣстникъ пише за мене това и това; моля ви се тази работа не е така, и да се поправи. Ако човѣкътъ се сѣти, че работата не е така, ще обнародва противното и работата ще се свърши. Ако ли пѣкъ редакторътъ е недобросѣвѣстенъ човѣкъ и не обнародва опровержението, ще трѣбва да се тури санкция, защото той тогава ще иска да отиде въ сжда и така да проточи работата 6 мѣсеца или 1 година, и послѣ да дойде да се ползува отъ нѣкои обстоятелства, като, напр., да дойде да иска милость, или да каже тукъ има амнистия и пр. Г-да, моето прѣдложение е прѣдложение най-свободолюбиво, и азъ се чужда какъ ние,

които се хвалимъ, че сме заели отъ либералната конституция на Белгия не вземаме онова, което съществува въ Белгия по тоя въпросъ.

Много работи ми дохаждатъ на умъ да кажа тукъ. Едно врѣме въ Търново разисквахме и вземахме отъ всички страни едно и друго. Обаче, отидохме въ Гърция и намѣрихме едно нѣщо. Нѣмаше втора камара въ Гърция и рѣкохме да нѣма такава и тукъ. Такава имаше въ Белгия, но казахме, че Белгия е друга държава. Отъ друга страна заехме много нѣща отъ Белгийската конституция, но жално е, че ги вземахме, но не добрѣ ги наредихме, и, вслѣдствие на туй, много пѣти не знаемъ какво да правимъ, защото не слѣдимъ систематически онова, което правятъ на други мѣста.

Г-нъ Ходжевъ каза, че има една статия въ Белгийския законъ тѣкмо такава, каквото е прѣдложението, което азъ казвамъ, но казва той, тамъ има санкция, а тукъ г. Балабановъ не иска санкция. Не, и азъ искамъ санкция. Азъ направихъ прѣдложение писмено и втората алинея, разбира се, какъ ще бжде: ако нѣкой вѣстникарь оклевети нѣкого лично, ако оклевети фамилията, ако изпсува, да прощавате, всичко, да не отговаря ли? Напротивъ, азъ ще кажа такъвъ вѣстникарь да се накаже, или най-послѣ да се глоби, ако не обнародва опровержение.

Моля ви се, г-да, въ името на свободата, приемѣте това нѣщо, защото то ще избави отъ много главоболия всинца ни и ще намали ищаха на хората да ходятъ въ сждилищата. Много пѣти съмъ слушалъ тукъ въ София да казватъ: ще го дамъ на сждъ! но азъ съмъ имъ казвалъ: не ходѣте на сждъ. При всичко, че се занимавамъ съ правото, първиятъ свѣтъ, който ще давамъ на хората е: ако можешъ да избѣгнешъ сжда, избѣгни го; по-добрѣ е да не ходишъ на сждилището, било по углавни, било по граждански дѣла. Менѣ ми се чини, че това е, което трѣбва да направимъ въ името на този либерализмъ, за който говорихме тукъ.

Прѣдсѣдателъ: Не желае ли г. Балабановъ да му пратя прѣдложението; за да го допълни и съ една санкция?

Марко Балабановъ: Добрѣ.

Атанасъ Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че съображенията, които по-напрѣдъ изложи г. Балабановъ, за да подкрѣпи прѣдложената отъ него алинея, сж, които могатъ да ни послужатъ за отхвърляне неговото прѣдложение.

Нека да не мисли г. Балабановъ, че ние сме по-малко свободолюбци отъ самото него. Ако се обявяваме противъ алинеята, не го правимъ съ цѣль да дискредитираме печата или да тласкаме хората да ходятъ въ сждилищата, или пѣкъ да не съдѣйствуваме на доброто желание, което ръководи г. Балабанова за морализирането на нашия печатъ.

Единъ вѣстникъ или, по-добрѣ, единъ вѣстникарь, който издава вѣстникъ, има всички интересъ да спечели репутацията на почтенъ човѣкъ, има всички интересъ да създаде въ обществото мнѣние, че той не съобщава, освѣтъ вѣрни факти, че той не си служи, освѣтъ съ истината.

Питамъ азъ: всички стѣснителни закони и законоположения, които досега сж издадени у насъ, даже въпрѣки конституцията, не се ли считаха прѣдизвикани отъ разюздаността, отъ непристойния езикъ на нашитѣ журналисти и нѣмаха ли за цѣль морализирането на нашия периодически печатъ? И ви моля, всѣкой отъ васъ да отговори прѣдъ своята съвѣсть: не сж ли твърдѣ малко вѣстниците, които сж спечелили една добра репутация въ обществото ни? По-голямата частъ отъ вѣстниците ни, за тѣхно нещастие, се посрѣщатъ съ недо вѣрие, даже нѣкои отъ тѣхъ иматъ репутацията на улични пачаври — позволѣте да употребя това изражение!

Е добръ, спасението не ще ни се донесе отъ стѣсниването на свободата, нека дадемъ свобода на печата, — такава, каквато гарантира самата ни конституция; нека прѣдоставимъ на всѣки гражданинъ свободата да изказва печатно своята мисль — и нека очакваме, че журналиститѣ и въобще писателитѣ ни ще се пазятъ отъ да падатъ въ грѣшкитѣ на своитѣ прѣдшественици; че ще съумѣятъ чрѣзъ свободата да се взаимно морализиратъ; че ще си служатъ съ свободата на печата по единъ толкова досто вѣренъ начинъ, щото да се издигнатъ въ нравствено отношение прѣдъ очитѣ на народа — да успокоятъ обществената съвѣсть, като спечелятъ авторитета на изразители и ръководители на общественото мнѣние.

Г-нъ Балабановъ казва: „ако единъ вѣстникарь оскърби или оклевети единъ гражданинъ, да бжде длъженъ да обнародва опровержението.“ Ами ако се заинати да не го обнародва? Казва: „ще го накажемъ.“ Но, ако има съзнание, че е обнародвалъ вѣренъ фактъ, че обнародването е заслужено, още повече ако се надѣва, че, бжде ли даденъ подъ сждъ, ще бжде оправданъ, — ще ли бжди справедливо прѣдварително да му налагаме наказание, за отказване да публикува едно неправо опровержение? Защо? Азъ не виждамъ тука правдата.

Напр., пиша и обнародвамъ едно антрафиле въ единъ вѣстникъ, че Стоянъ Драгановъ удари единъ шамаръ на Първанова. Стоянъ праща опровержение. Вѣстникарьтъ, прѣдъ видъ саницията, която иска г. Балабановъ, ще трѣбва да обнародва опровержението, макаръ самъ да е билъ очевидецъ на публикувания фактъ! (Драганъ Цанковъ: Да не го пише!) Той го пише, защото го е видѣлъ! Ако свѣдѣнията му сж съобщени не отъ достатъчно достовѣренъ източникъ, той ще провѣри опровержението, което му се праща, и съ готовност ще го публикува, ако бжде вѣрно; защото самъ ще има интересъ да опровергае публикуваната невѣрностъ, да поправи неволно допуснатата грѣшка; защото ще знае, че, ако не даде самъ справедливо удовлетворение на оклеветения, сждътъ ще му го даде по единъ начинъ, много по-чувствителенъ.

Ето защо азъ мисля, че прѣдложението на г. Балабанова е неумѣстно и неприемливо. (Гласове: Да се гласува!)

Димитъръ Петковъ: Г-да прѣдставители! Отъ многото прѣдложения и разискванията, които станаха тукъ,

азъ дойдохъ до убѣждение и, ми се струва, че и вие всички дойдохте до това убѣждение, че законътъ е нещепленъ, както се прѣдлага, защото и вие сами захванахте да чувствувате, че безъ законъ не може. Хора разумни като г. Балабанова и Недѣлкова, приематъ, че безъ законъ не може и искатъ да вмѣнатъ единъ членъ отъ бившия законъ. (Гено Недѣлковъ: Отъ Белгийския е прѣведенъ!) Той е сжщиятъ. Щомъ е така, азъ мисля, че най-хубаво е, г. Министърътъ на Правосъдието да оттегли законопроекта или да приеме да останатъ само двата члена, безъ да се приематъ послѣднитѣ членове на закона. Ами че вие сега по всѣки единъ членъ прѣдлагате по едно прѣдложение и ще оставитѣ проекта на г. Министра. (Гено Недѣлковъ: Вие се радвайте, г-нъ Петковъ!) Азъ мисля, че най-умното е, понеже сте дошли на нашето убеждение, че безъ законъ за печата не може, помолѣте г. Министра на Правосъдието да оттегли законопроекта.

Антонъ Франгя: Азъ съмъ напълно за приемането прибавката на г. Балабанова. Азъ съмъ старъ вѣстникарь и въ полза на самитѣ вѣстникари искамъ това нѣщо; защото вѣстникарьтъ може да бжде въведенъ въ заблуждение, може да пише каквото му донесатъ. (Атанасъ Краевъ: И безъ да го задължиме съ закона той ще го направи!) И сега, когато давате свобода на печата, трѣбва да дадете свобода и на тия, които сж наклеветени да се защитатъ, защото каква ще бжде защитата на тия, които сж оклеветени? Защита нѣма да бжде, ако накараме частнитѣ лица, които сж оскърбени, да отиватъ въ сжда. Ами трѣбва да накараме вѣстникарьтъ самичкъ да опровергае това, което е писалъ по заблуждение. Да се не забравя, че, именно, по този законъ, дѣто не се иска никакъвъ цензъ, тази прибавка ще бжде много полезна, дѣто ще имаме писатели и редактори, каквито щете. Emil de Girardin стариятъ баща на вѣстникарството, е казалъ така: „Когато хората, които правятъ законитѣ, не турятъ правдата. Господъ я туря, защото съ сжщия законъ биятъ по главата ония, които го правятъ.“ Утрѣ ще наклеветятъ г. г. Ризова и Краева и тѣ ще бждатъ принудени да отидатъ въ сждилицето, по дифамацията, клеветата на този печатъ ще остане въ продължение на 6 мѣсеца или година, които ще имъ трѣбватъ да се влекатъ по сждилицата, а прѣзъ това врѣме обществото ще знае, че клеветата не е опровергната. И нѣма ли човѣкъ да се умори да разправя на хората, и ще го слушатъ ли, че е отишълъ въ сждилицето и тамъ ще докаже противното. Затова, нека този вѣстникарь, който е заблуденъ да му кажемъ, че е заблуденъ за да поправи грѣшката си. Съ това ще се основемъ на думитѣ на Спасители нашъ който е казалъ: „Ако казвамъ криво, поправи ме, а, ако казвамъ право, защо ме биешъ.“ Вѣстникарьтъ отива и казва: г. Франгя е такъвъ и такъвъ; дайте му право на г. Франгя да му каже, че е заблуденъ и задължете вѣстникаря да опровергае заблуждението си, а не да казваме само „свободенъ е печатътъ“. Азъ като гледахъ и слушахъ когато се говорѣше така за свободата на печата, помислихъ си, че има една компания отъ частни

хора, които искат за себе си да бъде печатът свободен, да сж свободни да правят каквото искат, а не дават на другите тая свобода, да бъде свободен печатът, обаче, въ полза на вѣстникаритѣ. Тѣ искат за себе си свобода, да заблуждават, а не дават на другите свобода да се защищават. Тѣ могат въ такъв случай винаги да правят пакостъ на частните лица.

За туй азъ напълно приемамъ прибавката на г. Балабанова, която и да има малко санкции, ще бъде въ полза на вѣстникаритѣ.

Каза се отъ г. Краева: „може да отидете въ сѣда“ и да докажете, тая клевета, която сте написали. „Да, ще докажете. Какъ ще я докажете? Искатъ ви глобата, нѣма да я иска Франги и Х., но ще я иска сѣдътъ. Намѣсто да дадете глобата, ще докажете клеветата. Така ще имате по-голъмо сръдство, да осѣдите този, който заблуждава. Сѣдилището ще го накаже да даде глоба споредъ онова, което е направилъ. На това основание азъ мисля да се приеме тази мѣрка, която е най-свободолюбивата, и гарантира хората отъ такива нападки на вѣстникари, които може да се заблуждават. Това е истинска свобода. Трѣбва да уважаваме истинската свобода, като не даваме такава само на едни, и особено на вѣстникаритѣ, които държатъ най-страшното орѣдие въ своите рѣцѣ. Да дадемъ такава, и на тия които бждатъ нападани.

Георги Кирковъ: Азъ захванахъ да вѣрвамъ и трѣбва да констатирамъ, че бѣлѣжката на г. Петкова е вѣрна. Щомъ трѣгнемъ по тоя начинъ да търсимъ, кой е лошъ и кой е добъръ, естествено е, трѣбва да дойдемъ до логиката на г. Петкова: трѣбва да искате законъ за печата щомъ трѣгнете по неговата логика. (Гено Недѣлковъ: Само ти не искашъ законъ за печата!) Пардонъ! Ти искашъ законъ за печата, обаче азъ зная, че ти ще бждешъ първия който ще ревешъ отъ закона за печата, както по-рано! (Гено Недѣлковъ: Азъ съмъ вѣстникарь — за себе си го искамъ. И ти си вѣстникарь, и ти искай!)

Сега що се отнася до тази забѣлѣжка, тя е непрактична. Азъ като вѣстникарь, зная техниката на тази работа. (Марко Балабановъ: И ние я знаемъ!) Прѣди всичко, когато ни пращатъ една дописка, ние нѣмаме мѣрило да знаемъ, дали е вѣрно писаното или не. Отивате въ сѣдилището, да ви наложатъ глоба, щомъ се оправдаете, както ви каза г. Франги, нѣма да платите глобата — защо е всичко туй? Единъ редакторъ, когато дава нѣщо да се отпечата, безсѣмѣнно, той е увѣренъ, че е вѣрно. И за това, ако искате да го опровергавате, той може да го напечата, но може и да не иска да го напечата, но вие имате на разположение и други вѣстници. Ако питате г. Петкова — той е по-старъ вѣстникарь отъ мене — може да ви каже, че той е получавалъ малко опровержения въ своя вѣстникъ, защото вѣстниците които сж органи на извѣстни партии, всѣки, който иска да опровергае нѣщо, пише въ органа на партията си и тамъ се опровергава писаното. Такива случаи, за които говори г. Балабановъ, сж много редки. Щомъ единъ се яви да опровергае, ако вѣстникарътъ намира, че е основателно, ще го публикува, а ако той не иска да го

опровергае, той може да избере другъ вѣстникъ да го опровергае, или да отиде до сѣдъ. Ако е така, тогава за какво ни е сѣдилището. Защо е това стрѣмление постоянно да бѣгаме въ сѣдилищата. (Никола Антикаровъ: Тогава адвокатитѣ ще останатъ безъ хлѣбъ!)

Тѣй щото бѣлѣжката на г. Балабанова ми се вижда неумѣстна, защото не разрѣшава въпроса съ нищо, а остава работата, пакъ да се разрѣши отъ сѣдилищата. Ако можеше да прѣдвари отиването въ сѣдилището, добръ, но тукъ нѣма това нѣщо; и съ неговата забѣлѣжка не се прѣдварва отиването въ сѣдилищата. При това доказано е, — ако вземете дѣлата по печата — че обвиненията отъ частенъ характеръ сж много. Отъ самата статистика ще видите това; обикновено работата се оглажда по-рано. Обикновено работата отива така, че или се споразумѣватъ между самата редакция и лицето, или пъкъ дава се опровержението въ другъ вѣстникъ.

Вънъ отъ това, казвамъ, че трѣбва да се опрѣдѣли и една граница. Този, който опровергава, трѣбва да напише опровержението си въ двоенъ размѣръ. Всичко това технически не може да се постигне и защото има въпроси, които не могатъ въ 4 реда да се опровергаватъ. Едно антрефиле може да се напише въ 4 реда, за да се наклевети нѣкой, но за да се опровергае, ще сж нужни двѣ колони. Това технически е невъзможно. Затуй азъ казвамъ да се не внася такава забѣлѣжка въ закона, а да се остави старата практика, и лека-полека тя ще влѣзе въ правитѣ ни. Сега сж много по-редки случаитѣ на дифамация, на страшни оскѣрбления и такива цинизми, каквито ги имаше едно врѣме. Значи, това е доказателство, че ние имаме поводъ да мислимъ, че нашия печатъ се е подобрилъ, се е облагородилъ и, слѣдователно, нуждата отъ такова нѣщо, каквото се прѣдлага отъ г. Балабанова, се явява излишна. Даже г. Петковъ стана доста деликатенъ въ своя вѣстникъ.

Д-ръ Петъръ Гудевъ: Защото има врѣмѣнни мѣрки по печата.

Гено Недѣлковъ: Г-да прѣдставители! Вчера, когато г. Кирковъ каза на г. Ивана Пѣевъ, бившиятъ народенъ прѣдставитель, че той очаквалъ да бѣде кавалеръ, и слѣдъ като изслуша доклада, да излѣзе на трибуната и да заяви, че се отказва отъ избора си, азъ му ржкоплѣскахъ. Азъ мислѣхъ, че г. Кирковъ ще бѣде сѣщо кавалеръ, когато работата се отнася до него, да излѣзе да каже: и азъ настоявамъ да се приеме тази прибавка, понеже съмъ вѣстникарь и съмъ псувалъ хората. (Георги Кирковъ: Азъ не съмъ псувалъ хората и никога нѣма да ги псувамъ!) Тѣй щото г. Кирковъ забѣлѣжалъ съмъ, че е непослѣдователенъ, когато се отнася до хорската черга, напада хората, а, когато се отнася до неговата черга, не е послѣдователенъ въ думитѣ и дѣлата си.

Колкото се отнася до това, че г. Петковъ билъ на сърцето ни, азъ протестирамъ, понеже не е билъ никога на сърцето ни. Приятели сме съ него. (Димитъръ Петковъ: Ба, ба, не сме много приятели!) Не сме много приятели, признавамъ.

А пъкъ на г. Петкова ще кажа, че не трѣбва да има законъ за печата.

Азъ ви казахъ напредъ,—говоря като вѣстникарь— азъ зная какъ се псуватъ хора, какви дописки могатъ да се пращатъ, за да се псуватъ хората, и мисля, че ще морализираме нашата преса, защото, ако г. Кирковъ казва, че станалото е станало и нѣма какво да се направи, азъ пъкъ казвамъ, че може да се направи. Г-нъ Гудевъ каза: нека се махнатъ врѣменнитѣ мѣрки, и азъ ще ви кажа каква разюзданостъ ще се появи и какво ще стане. Азъ пъкъ ще ви кажа, че това нѣма да бѣде свобода на печата. Г-нъ Краевъ много добръ каза и той ме поддържа, че много малко сж вѣстницитъ, които сж си спечелили реиме, а всички други сж улични пачаври. (Д-ръ Петъръ Гудевъ: Тѣ се четатъ по-много!) Тѣ се четатъ по-много и се пишатъ нарочно да псуватъ хората. Тѣй щото, отъ всичко, което се каза, дохождамъ до убѣждението, че непрѣменно трѣбва да се вмѣкне този членъ въ закона. И вѣрвамъ г. Министърътъ на Правосъдието да нѣма нищо противъ; това вече не е ни най-малко стѣснение на свободата на печата, за която плаче почетната крайна лѣвица. Кolkото се отнася до примѣра, който приведе г. Краевъ, че азъ като вѣстникарь ще пиша, че ударили на Драгана плѣсница, той ще опровергае — това е вѣрно, но азъ ще чакамъ нѣколко врѣме, а подиръ ще пиша, че Драганъ, като е билъ нахаленъ, му е ударена плѣсницата. Тѣй щото, този примѣръ бѣше неудаченъ малко.

Азъ настоявамъ, г-да прѣдставители, че трѣбва да се гуди този членъ въ закона за да се даде освѣнъ туй възможность на оскърбенитѣ хора да не ходятъ въ сѣдилищата. Единъ човѣкъ ще бѣде удовлетворенъ, ако го напсувате и отговори, като разправи какъ е работата. Въ читѣ на хората, въ които е изпсуванъ, той ще бѣде оправданъ; така щото, ще бѣде задоволенъ и нѣма да отива въ сѣдилищата, дѣто нѣма да намѣри правосъдие или ще го намѣри подиръ 6 мѣсеца или година.

Петъръ Станчевъ: Ще кажа двѣ думи. Не трѣбва да забравяме, г-да, като поддържаме свободата на печата, че имаме и недобросѣвѣстни вѣстникари. Тѣзи, които сж добросѣвѣстни, тѣ и безъ законъ за печата ще знаятъ да уважаватъ себе си и хората. За голѣмо съжаление и при врѣменитѣ наредби за печата, пакъ не можѣ печатътъ да се удържи въ границитѣ на приличието. Свобода нѣма да каже слободия. Ето защо, живѣемъ 22 години политически животъ, познаваме се и нѣма защо да лицемѣримъ и да се приструваме, че сме за свободата на печата. На всѣки отъ насъ чрѣзъ печата му сж нанесени такива обиди и оскърбления, щото, като се позамисли за минута, може да очаква нѣщо повече. Ето защо, азъ поддържамъ мнѣнието на нашия уважаемъ депутатъ г. Балабановъ. Това не врѣди на добросѣвѣстнитѣ, а на недобросѣвѣстнитѣ е едно прѣдупрѣждение. Нека се даде на обществото и на оскърбенитѣ да получатъ, какво да е удовлетворение. И желателно е да се вотира, защото е изчерпанъ въпросътъ.

Цоло Мисловъ: Нищо не можамъ да разбера, защо се иска тази прибавка до този членъ: да се защити честта на оклеветенитѣ ли, или да се повдигне реимето на из-

вѣстенъ вѣстникъ. Менѣ ми се струва, че на оклеветения чрѣзъ печата не сж затворени вратата за да може да докаже своята правота. Никой вѣстникарь не ще да желае въ своя вѣстникъ да пише нѣща неспровѣрени, нѣща лъжливи, защото съ това, ако изпълни единъ свой кефъ, ще омаловажи вѣстника си въ читѣ на обществото и ще прѣкрати вѣстника. Безъ да е имало нѣкои задължения, въ всѣки вѣстникъ срѣщае дописки и опровержения, които се печататъ еднакво. Слѣдователно, това и безъ всѣкакво прибавление ще слѣдва занаяпрѣдъ отъ тѣзи вѣстникари, които се считатъ добросѣвѣстни. Понеже казватъ, че има и недобросѣвѣстни вѣстникари, искатъ тѣхъ да задължатъ да направятъ нѣщо. Менѣ ми се струва, че обществото, като знае кой е добросѣвѣстенъ вѣстникъ и кой недобросѣвѣстенъ, нѣма да вѣрва на онова, което се пише въ недобросѣвѣстнитѣ вѣстници, а ще вѣрва само онова, което се пише въ добросѣвѣстнитѣ. Ако искате съ тази прибавка да се даде възможность на нѣколко оклеветени да защитятъ своята честъ, ограничавате ли ги, че слѣдъ като се напечататъ опроверженията имъ въ вѣстника, нѣма да отидатъ въ сѣдилището? Не. Значи, даватъ имъ право хемъ да бѣде задълженъ вѣстникарътъ да напечата опровержението, хемъ да отидатъ въ сѣдилището. (Антонъ Франгъ: Нѣма да отиватъ въ сѣдилището!) Значи, нѣма защо да задължаваме вѣстникаря да помѣства опровержения, защото може този, който е писалъ „клеветата“, да е правъ, а който дава опровержението да иска по заобиколенъ начинъ да се опровергае и послѣ да го даде въ сѣдъ. Ако е убѣденъ, че е клевета, може направо да се отнесе въ сѣда.

Прѣсѣдатель: Тѣй като никой не иска думата, турямъ на гласуване прѣдложението на г. Балабанова, което той допълни и което изцѣло ще прочита: (Чете.) „Всѣко лице или учрѣждение, спомѣнато изрично или косвено въ единъ вѣстникъ, има право да отговори въ сжщия вѣстникъ. Въ случай, че издательтъ откаже да напечата опровержението най-късно въ втория брой слѣдъ получаването му, подлежи на глоба въ размѣръ отъ 100—300 л.“

Димитъръ Христовъ: Една бѣлѣжка искамъ да направя, която е много важна въ случай. Менѣ ми се струва, ще бѣде добръ да се направи едно малко обяснение върху думата „лице“, защото, ако се гласува така, както е прѣдложена редакцията на г. Балабанова, струва ми се, че въ вѣстницитѣ ще се отвори твърдъ много път на всички административни чиновници да пълнятъ вѣстницитѣ съ дописки, и вѣстницитѣ ще се обърнатъ въ по-голѣмата си частъ, въ половина или повече даже, въ органи, дѣто се разправятъ частни работи. Да оставиме такава редакцията, както е, като се каже само „частни лица“, но не и „длъжностни“, защото иначе азъ ви увѣрявамъ, че вѣстницитѣ ще бѣдатъ пълни съ всички възможни опровержения за справедливитѣ обвинения, които ще бѣдатъ направени. Ето защо мисля да се постави „частни лица“, но не и „длъжностни“.

Прѣсѣдатель: Длъжностнитѣ лица не сж ли граждани?

Антонъ Франгя: Това не е право!

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Тази е редакцията на чл. 11 отъ Белгийския законъ за печата и менъ ми се струва, че тази редакция е добра, въ случай, че Събранието ще иска да даде възможност на тоя, който е оклеветенъ, за да се оправдае. Ако се направи изключение за длъжностнитѣ лица, не е право: всѣко лице има право да се защитава. Независимо отъ това и учрежденията иматъ това право. Ако вие ще искате да избѣгнете процеситѣ, трѣбва да желаете да се приеме, както по отношение на частнитѣ лица, така и по отношение на длъжностнитѣ лица и на учрежденията, иначе нѣма смисълъ. Ако искате да бждете послѣдователни, трѣбва да запазите интереситѣ еднакво, както на длъжностнитѣ лица, така и на частнитѣ.

Прѣдседателъ: Моля ви се, г-да, по въпроса не може да се разисква, а само редакционни поправки може да се даватъ.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Азъ бихъ прѣдложилъ, ако се гласува така, както е, да се направи едно промѣнение при редактирането отъ комисията, и при третото четене да се приеме една по-добра редакция, вмѣсто да си губимъ сега врѣмето въ заблѣжки.

Азъ говоря това въ случай, че се приеме отъ Народноото Събрание тази прибавка.

Прѣдседателъ: Съгласни ли сте, г-да, съ тази бѣлжка на г. Министра? (Гласове: Съгласни сме!)

Георги Кирковъ: Има една прибавка за глобата, за която не се е говорило. Трѣбва и по нея да говоримъ; тя е една прибавка, която надминава и стария законъ за печата.

Антонъ Франгя: Азъ искахъ само да отбѣлжа, че заблѣжката, направена отъ г. Христова, не е нито справедлива, нито логична, защото не можемъ да раздѣлимъ лицата на двѣ категории: на длъжностни лица и на частни лица — тогазъ този законъ би билъ съвършено несправедливъ. Едно длъжностно лице има толкозъ право да се защитава, колкото има и едно частно лице, и азъ мисля да остане така формулирана прибавката на г. Балабанова, както е тукъ казано: всѣко лице или учрѣждение има право да дава опровержения и т. н. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Да се гласува!)

Атанасъ Краевъ: Моля да се даде отиди единъ часъ.

Прѣдседателъ: Съгласни ли сте, г-да, да се отложи засѣданието подиръ обѣдъ за два часа? (Гласове: Да се отложи!) Тогазъ въ два часа ще се продължи засѣданието и думата ще иматъ тѣзи, които сж записани.

(Слѣдъ обѣдъ.)

Прѣдседателъ: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Г-нъ Балабановъ направи нѣкои измѣнения въ прѣдложението си, затова ще го прочета пакъ и тогава, само върху текста, ще дамъ думата на ония, които бѣха и ис-

кали. (Чете.) „Всѣко лице или учрѣждение, помѣнато изрично или косвено въ единъ вѣстникъ, има право да отговори въ сжщия вѣстникъ. Отговорътъ трѣбва да бжде съчиненъ въ прилична форма и да не надминува въ дължина два пкти писаното въ вѣстника. Въ случай, че издателятъ откаже да напечата опровержението най-бѣсно въ втория брой, слѣдъ получаването му, подлѣжи да глоба въ размѣръ на 20—200 л.“

Найчо Цановъ: Нѣма надлежния Министъръ да си даде мнѣнието.

Прѣдседателъ: Г-нъ Министъръ Радевъ даде мнѣнието си. Той каза, че по принципъ може да се приеме, а колкото за формата, да се прати въ комисията.

Димитъръ Петковъ: Може да си е измѣнилъ мнѣнието подиръ обѣдъ.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Това сж само шикани, г-нъ Петковъ!

Д-ръ Петъръ Гудевъ: Правило е, когато единъ Министъръ внесе законопроектъ, да го защитава. Може да направимъ измѣнения, на които той не е съгласенъ, ако не върху това, то върху друго, което ще гласуваме. Става и това.

Прѣдседателъ: Имаме конституция, имаме и правилникъ. Нито конституцията, нито правилника ни задължава да чакаме Министра. Така щото, ние можемъ да продължаваме и остава на Министра да го приеме, или да го не приеме.

Г-нъ Цановъ има думата.

Найчо Цановъ: Г-да прѣдставители! Прѣди всичко азъ станахъ оттукъ да моля г. Балабанова да оттегли това свое прѣдложение, защото, дѣйствително, ще бжде смѣшно днесъ, когато дохождаме да създадемъ единъ законъ, чрѣзъ който да отмѣнимъ всички реакционни разпореждания на прѣдшнитѣ правителства по печатното слово, да искаме да туримъ нови прѣчки за неговото ограничение. Каквато щете алинея, каквато щете точка да турите въ закона, съ която по единъ или по другъ начинъ да се сплзва развитието на печатното слово, то би значило да туримъ прѣчка върху свободата на печата. Опасяватъ се много г-дата, че щѣло да има нѣкои хора, които чрѣзъ печатното слово щѣли да нападнатъ нѣкого, да го клеветятъ, и този послѣдниятъ не щѣлъ да намѣри своето удовлетворение, ако се не прѣдвиди въ закона за печата нѣкакво задължение, щото той да бжде длъженъ да отговори, или да помѣсти своето опровержение въ сжщия този органъ, дѣто е била напечатана, или дѣто е била написана клеветата или оскърблението. Азъ мисля, че тѣзи страхове сж безосновни. Единъ човѣкъ, който има честь, съ това, че щѣли да го нападнатъ, на неговата честь нѣма нищо нито да се прибави, нито да се оттури. Азъ мисля, че е непрактично, невъзможно е, даже, да се контролира, кога единъ редакторъ, на когото е пратено

едно опровержение, не го е помѣтилъ. Какъ можете да докажете, че той дѣйствително е отказалъ да помѣсти опровержението? Ще му пишете съ прѣпоръчено писмо? — Че съ какво ще докажете, че въ това прѣпоръчено писмо е имало нѣкакво опровержение на нѣкаква клевета, напечатана въ вѣстника? Съ обикновено писмо? — Че кой ще отиде, ако е толкова недобросѣвѣстенъ, да пуска клевети и оскърбления въ печата, да каже, че е получилъ едно опровержение, но не искалъ да го напечата? Докъдѣ ще достигнемъ тогазъ? Ще достигнемъ дотамъ, че тѣзи, които сж обидени да се отнасятъ по нотариаленъ редъ до вѣстникаря, за да се констатира, че дѣйствително на този или онзи вѣстникарь се изпраща едно опровержение съ такова или друго съдържание. Дотамъ ще достигнемъ. Мисля, че печатътъ ще се повдигне само тогава, когато и моралниятъ уровень на нашето общество се повдигне. Ето къдѣ ние трѣбва да насочимъ всичката наша дѣятелностъ, всички наши старания. Такъвъ членъ имаше и въ прѣдшния законъ. Ако захванемъ по такъвъ начинъ да прибавяме нови членчета въ новия законъ, нѣма освѣнъ да оставимъ стария съ нѣкои поправки. Ние, божемъ, искаме да нѣмаме законъ за печата, не искаме да туряме стѣснение на печата, като слово, а между това едно по друго искаме да правимъ прибавки. По този пътъ ако вървимъ, мисля, че ще направимъ една грѣшка, грѣшка, на която ще ни се смѣятъ най-много онѣзи, които сж направили прѣдшния законъ; ние не трѣбва да допуснемъ такива прибавки въ новия законъ за печата. Азъ не знамъ, защо е необходимо толкова на г. Балабанова да се прибави такова нѣщо. Той каза, че ние ще избавимъ по такъвъ начинъ хората да отиватъ непрѣменно въ сѣдилищата. Г-да! Ако има добросѣвѣстни редактори и издатели на вѣстници, щомъ по погрѣшка напечататъ нѣкоя клевета или оскърбление, срѣщу нѣкой гражданинъ, и ако послѣдниятъ отправи опровержение съ едно писмо, бждѣте увѣрени, че такива редактори ще съзнаятъ, че сж били заблудени по единъ или по другъ начинъ съ напечатване клеветата или оскърблението, и тогава тѣ сами ще опровергаватъ това нѣщо въ вѣстника! Но, ако има недобросѣвѣстни редактори и недобросѣвѣстни издатели, бждѣте увѣрени, че никакви задължения нѣма да ги спасятъ! Съ какво опровержение ние не можемъ да спасимъ нарушената честъ, оклеветеното име на единъ български гражданинъ! Клеветата никога не може да докосне единъ честенъ човѣкъ. Това е общо начало. И никога, даже присждата, никога опровержението не могатъ да възстановятъ честта на единъ окалянъ членъ въ обществото.

Георги Кирковъ: Азъ вече се изказахъ по принципъ върху бѣлѣжката на г. Балабанова. Наричатъ я, че тя е една реакционна бѣлѣжка. Азъ ще обърна вашето внимание върху друга една страна, върху формалната страна. Съ чл. 1 отъ настоящия законопроектъ вие отмѣнявате всички досега закони за печата и, вдругъ, съ една прибавка вие възстановявате единъ старъ членъ отъ закона, който отмѣнявате. Сжщиятъ този членъ се намира въ стария законъ отъ Стамболово врѣме, само че, вие сега съ нови

фрази го възстановявате. Обгласѣте се, че това не е нова ера, а то, може би, е стара ера съ нови приказки. Това едно. Щомъ е така вие ще влѣзете въ противорѣчие съ първото си рѣшение, което взехте по § 1.

Сега, отъ друга страна, азъ не знамъ, ние законъ за печата ли правимъ, или отмѣняваме стария законъ. Трѣбваше да се каже по-рано, че ние сме сѣднали да правимъ въ едно засѣдание законъ за печата. Обаче, такова нѣщо не ни се каза; значи, излиза, че това сж врѣмenni мѣрки и прибавки пакъ къмъ врѣмennитѣ мѣрки по печата, които съ втория параграфъ ги отмѣняваме. Съ една рѣчь, искамъ да кажа, че тукъ се извършва едно голѣмо противорѣчие и азъ бихъ желалъ това противорѣчие да се прѣмахне.

Въ заключение ще кажа още нѣколко думи пакъ по поводъ на сжщата прибавка, именно, върху туй, което г. Гено Недѣлковъ одѣвъ ни разправи. Г-нъ Недѣлковъ, както и мнозина, които говориха, си прѣдставляватъ тѣй работата, че печатното слово е само за псуване, (Гено Недѣлковъ: Не е вѣрно!) и всичкитѣ имъ аргументи бѣха такива: може да псувашъ, когато искашъ, и никой да те не накаже. Позволѣте ми да протестирамъ за такава клевета на българския печатъ. Колкото недостатѣци, колкото лоши страни и да е ималъ българскиятъ печатъ, той обаче е билъ единственото оръжие, съ което българскиятъ народъ се е борилъ противъ всички реакционни досега режими! (Найчо Цановъ: Вѣрно!) Отъ друга страна, г. Гено Недѣлковъ е сжщо така вѣстникарь, обаче какво, ни каза като вѣстникарь? — Че има нужда отъ юзда, самъ той чувствува това! Прѣкрасно! Той обвинява мене въ непослѣдователностъ. Позволѣте ми тогава да прибѣгна къмъ неговата послѣдователностъ. Ако Вие, г-нъ Недѣлковъ, искате юзда, то хората сж толкова логични, да поискатъ и самаръ да ви турятъ! (Смѣхъ.) Обаче това, което е нужно за Васъ — юзда и самаръ — то не е нужно за българския вѣстникарь, още по-малко за българското печатно слово! Като взимамъ въ съображение това, азъ казвамъ, че настоящата бѣлѣжка е възстановление на стария параграфъ отъ стария законъ, който се отмѣнява, обаче съ чл. 1 отъ новия законъ. Ако искате да направите такова нѣщо, тогава внесѣте цѣлия сегашенъ законъ пакъ отъ Стамболово врѣме и викайте пакъ колкото щете, че създавате „нова ера“. Позволѣте ми да се усъмня въ тази „нова ера“.

Апостолъ Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не мога да разбера, защо съ такова остървенение нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ се поставятъ спрѣмо бѣлѣжката, която иска почтениятъ г. Балабановъ да вмъкне въ закона, съ който се отмѣняватъ законътъ и наредбитѣ по печата. Прѣди всичко, азъ не мога да намѣря въ тази бѣлѣжка, нито мога да я смета като реакционна прѣчка, нито пъкъ мога да кажа, че съ нея се ограничава свободата на печата. Менѣ ми се струва, че ние отъ тия г-да слушаме само думи, обаче не видѣхме съ нѣщо да докажатъ, че тая бѣлѣжка може да бжде реакционна прѣчка, и второ, по никой начинъ не се доказва, че дѣйствително тя може да ограничи свободата на печата.

Както чухте отъ г. Балабановъ, причината да се вмѣсти тази бѣлѣжка е, че всѣки, който е наклеветенъ чрѣзъ единъ вѣстникъ, има право да се оправдава — не толкозъ да се оправдае прѣдъ сѣда, колкото да се оправдае прѣдъ общественото мнѣние. Единъ пътъ единъ човѣкъ оклеветенъ, обиденъ, или казани му сж думи, които нему не му се харесватъ, думи, които не може да прѣтърпи единъ честенъ човѣкъ, и не иска да отиде по никой начинъ въ сѣда, безспорно е, че на такъвъ не трѣбва да се отнеме правото да отиде прѣдъ обществото да иска да се обясни и да каже своето мнѣние по тоя случай. Менѣ ми се струва, че ние не можемъ да го накараме насила да отиде въ сѣда, въпрѣки неговата воля, и да иска една оправдателна присѣда, или каквато и да бжде тя. Нека вземемъ прѣдъ видъ и това обстоятелство, че има случай, дѣто законътъ запрѣщава да се доказватъ извѣстни обстоятелства. И, защото законътъ не допуща да се доказватъ извѣстни обстоятелства, съ неприемането бѣлѣжката на г. Балабанова ние му отнемаме правото да покаже поне, какъ стои същността на работата, прѣдъ същото общество, прѣдъ което сж го наклеветили. Азъ считамъ, че туй ще помогне много повече за укрѣпване на свободата на печата, отколкото за ограничаване. Менѣ ми се струва, че съ тази фраза — ограничение свободата на печата — ние просто си играемъ, или не разбираме какво значи „свобода на печата.“ (Георги Кирковъ: Тѣй говореше и Стоиловъ едно врѣме.) По моето разбиране, нѣколко начина, по които може да бжде ограничена свободата на печата, то е именно цензурата, или инакъ, когато искате отговоренъ редакторъ, който да има гимназиално образование. Ето това може да бжде ограничение за свободата на печата, но ако нѣкой наклеветенъ, поиска да се оправдае и пожелае да се вмѣсти отговорътъ му въ вѣстника, дѣто е наклеветенъ, туй не може да се смѣта за ограничение на свободата на печата, защото не се ограничава свободата на печата, а се ограничаватъ злитѣ намѣрения и желанія на редакторитѣ, да оскърбяватъ когото и да било отъ гражданитѣ. Така щого, г-да народни прѣдставители, менѣ ми се струва, че по този въпросъ не може да става и дума. Не може да става и дума заради туй, защото не е разумно да се поддържа, че тази бѣлѣжка, вмѣстена въ закона, ще бжде непрѣмѣнно една ограда на свободата на словото, а пъкъ азъ още по-малко виждамъ, че може да бжде една реакционна мѣрка. Щомъ като е така, справедливостта го изисква да се допусне тази бѣлѣжка. Азъ казахъ, че съмъ съгласенъ да се допусне бѣлѣжката, защото дѣйствително виждамъ, че, въпрѣки желанието ни да не правимъ законъ за печата, ние вече почнахме да го правимъ. Моето мнѣние е, че това не е законопроектъ за печата и не би трѣбвало да говоримъ по тия въпроси, но еднажъ се допусна, естествено е, трѣбва да се допусне и тази бѣлѣжка. Отъ доклада на г. Министра на Правосъдието, п. 2, се вижда, че Министърътъ на Правосъдието счита, че това не е законъ за печата и че той си запазва правото да внесе такъвъ законъ въ идущата сесия. Ако това не е законъ за печата, защо тогава дискутираме по тия въпроси? Би трѣбвало да приемемъ единствения чл. 1, съ който се отмѣнява закона за

печата отъ 1887 г., и другитѣ закони, които сж ограничавали свободата на печата. Но, ако приемемъ, че сега дѣйствително, ние правимъ законъ за печата, би трѣбвало и бѣлѣжката на г. Балабанова да се вмѣгне.

Цоло Мисловъ: Тогава би имало мѣсто, но сега ние отмѣняваме закона за печата.

Антонъ Франгя: Г-да народни прѣдставители! Вижда се, че помежду насъ има едно недоразумѣние съ господата отъ почитаемота крайна лѣвица. Ние не искаме по никакъвъ начинъ ограничение свободата на печата. Може би, ние да искаме тази свобода да бжде още по-голяма. Ето какъ. Историята ни учи, че винаги, когато партиитѣ сж били силни, сж искали свобода на печата, а когато партиитѣ сж били слаби, сж искали ограничение свободата на печата. И правителствата, когато сж били поддрѣпвани отъ народа, както е днешното, и когато сж били силни, сж давали свобода на печата и сж казвали: „какво ти трѣбва, когато минавашъ покрай една кошара, кучета ако те лаятъ? Ако хвърлишъ камѣкъ, ще излѣзатъ 5—6, но ако си вървишъ полека-лека, тѣ ще си свиятъ опашкитѣ и ще се върнатъ.“ Ще каже: „Азъ съмъ силно правителство, критикувайте моитѣ дѣла и вашитѣ клевети ще паднатъ върху главитѣ ви.“

Какво е вѣстникъ? Вѣстникътъ, г-да народни прѣдставители, не е нищо друго освѣнъ трѣба на тревогата на общественото мнѣние; вѣстникътъ не е нищо друго, освѣнъ актъ на всички колективни оплаквания на обществото — на земледѣлци, на търговци, на занаятчии, на учители, на чиновници, на всички. Ние не искаме това да се ограничава. Вѣстникътъ не е друго, освѣнъ пропагаторъ на напрѣднитѣ идеи, които за правителството и обществото може да минаватъ за опасни и лоши, и за разпространението на които идеи вѣстникаритѣ ги сждатъ, а слѣдъ като минатъ 2, 3, 5 години, тѣзи идеи сж плодотворни и гениални. По нѣкой пътъ, обаче, туй нѣщо става орѣжие въ рѣцѣтъ на разни вѣстникари за спекуляция, става орѣжие за шантажъ. И ние, когато искаме свободенъ печатъ, искаме го отъ Правителството, не го искаме отъ частнитѣ лица. Искане свобода на печата, но и охранението на частнитѣ лица. Искане ние, вѣстникари, земледѣлци, занаятчии и всички, които се оплакваме, да нѣма право Правителството да ни затваря устата, защото, може би, властѣта да прави грѣшки, дѣто ни облага съ даждия, дѣто ни кара да отиваме въ затворитѣ. И тогазъ му казваме: ти, правителство, нѣмашъ право да ни затваряшъ устата да искаме правата си. Но отъ частното лице какво ще искате? Когато му кажете: вие ме нападнахте, вие нападнахте моята честъ, вие нападнахте честѣта на моето сѣмейство, нападнахте честѣта на моитѣ дѣца, то ще ви каже: иди въ сѣдилището. Е добръ, ще отидете въ сѣдилището, но ще се минатъ шесть мѣсеца, ще се мине една година, какво ще направите съ присѣдата? Какво думаме ние? Е ли ограничение свободата на печата, когато кажемъ на единъ вѣстникарь: вие, добросъвѣстенъ г-нъ вѣстникарь, нѣмате право да цапате честѣта на едно сѣмейство, вие нѣма да ходите въ частния животъ на хората да ги черните, вие, който имате това орѣжие въ рѣцѣтъ си, ще бждѣте длѣжни,

кога ме нападнете, да ме оставите да се защитя. Какъ? Да ви обясни. Кога ме обидите, да ви кажа, че вие сте единъ лошъ вѣстникарь, или вие сте единъ вѣстникарь, който правите шантажъ и пишете тия работи за да вземете отъ менъ пари, или да ме заплашите, или да ме очерните прѣдъ обществото? На такъвъ вѣстникарь ще кажа: ти ме нападна, азъ вѣстникъ нѣмамъ, ти имашъ вѣстникъ, въ този сѣщия вѣстникъ ти ще кажешъ туй, което е право. А той, ако не ще, ще отиде въ сѣда и ще каже: съгласно закона казвамъ на този човѣкъ да опровергае писаното, а той не ще. Ще повикатъ вѣстникари и ако докаже, че това, което е писалъ, е право, нѣма да го наказатъ, а ако не го докаже, ще го наказатъ. Какво искаме ние отъ него? Да бѣде задълженъ да напечата опровержението, въ противенъ случай, да плати глоба. Ето защо ние мислимъ, че това не е мѣрка стѣснителна, а иска да направи по-голяма свободата на печата; защото ония, които искатъ свобода, трѣбва да знаятъ да почитатъ свободата на другитѣ. И тукъ ние искаме, вѣстникарьтъ да почита свободата на частното лице, било то и длъжностно лице. И бѣдѣте увѣрени, почитаеми народни прѣдставители, че най-големия сѣдия на неправдата, най-големия сѣдия на заблуджението, на кривото, то не е друго нищо, освѣнъ истината. Какво искаме отъ вѣстникаря? Да пише въ вѣстника си истината. Ако той мисли, че е правъ. Нека отиде въ сѣда — ще бѣде осѣденъ, ако е кривъ, ще бѣде оправданъ, ако е правъ. Въ Англия какво ставаше прѣди 100—150 години? Вѣха дотамъ отишли хората, щото сѣмействата трѣбваше да държатъ дружества отъ юнаци хора и, понеже нѣмаха какъ да го сѣдятъ, улавяха вѣстникаря и му дръпваха единъ добъръ бой. Отива въ сѣдилището, но му казватъ: защо ме наклеветихте? Минаха се 10—12 години, най-послѣ вѣстникаритѣ захванаха да не обаждатъ нищо. Вардѣха се вѣстникаритѣ съ гавази и арнаути. Ако нѣкой е наклеветенъ въ нѣкой вѣстникъ, той пита, кой е редакторътъ на този вѣстникъ; казватъ му: Джонъ еди-кой си. Отива при него: вие ли сте Джонъ. — Азъ съмъ — тапа-тапа съ бастони — набиватъ го хубаво. (Най чо Цановъ: Тогава турѣте това.)

Критикуваха, напр., че този членъ билъ на Стамболова. Не е на Стамболова. Този членъ е заетъ отъ белгийския законъ, отъ френския законъ. Може да е билъ на Стамболова, какъвто да е, но трѣбва да го имаме. (Георги Кирковъ: Той е клерикаленъ членъ.) Утрѣ, напр., може да се оплачете противъ социалиститѣ, че тѣхнитѣ идеи сѣ опасни за държавата, уловѣте редактора и го турѣте въ затвора. Не, нѣма. Ако тѣхнитѣ идеи сѣ опасни за хора, които не виждатъ по-далечъ отъ носа си, може би, слѣдъ 15, 20, 30 години да бѣдатъ тѣ най-гениалнитѣ идеи, и да кажемъ: какъ не сме могли да ги разберемъ тогава?

Та, ще бѣде много добръ, ако туримъ такава една мѣрка, която, намѣсто да стѣснява свободата на печата, прави я по-широка, защото охранява свободата на частнитѣ лица. Ако се касаеше да туримъ нѣкой членъ, за да дадемъ на Правителството право да ограничи свободата на печата, тогава можехте да кажете: вие сте ретрогради,

вие сте хора, които не разбирате свободата на печата. Но ние какво искаме? Охранение правата, охранение свободата на частнитѣ граждани. Прѣдставѣте си, напр., че единъ вѣстникъ нападне единъ простъ бакалинъ, единъ занаятчия, единъ кундураджия. Мислите ли, че този човѣкъ ще има врѣме и пари да отиде при единъ адвокатъ и да му каже: Г-не, ето тоя вѣстникъ пише такава и такава противъ мене, той ме обижда и ме клевети, искамъ да го дамъ въ сѣдъ? Ами че той ще му каже така: ще ми дадете 50 л. да ви напиша прошениято и да ви защитавамъ дѣлото. Това ли искаме ние? Не. Ние искаме този човѣкъ да има право да отиде при вѣстникаря и да иска отъ него да опровергае писаното, защото вѣстникътъ не е нищо друго, освѣнъ колективенъ актъ на оплаванията и опроверженията на хората. Ако вѣстникътъ е такава нѣщо, то, ако едно опровержение е правилно, нека бѣде напечатано въ сѣщия вѣстникъ. По този начинъ ще достигнемъ истинска свобода на печата. Нека се не грижатъ, че съ това щѣло да се тури на вѣстникаря единъ юларъ, или единъ самаръ. Напротивъ, нѣма нито юларъ, нито самаръ. Но, ние не искаме безъ да му мисли, да маха насамъ-нататѣтъ и да ругае хората. Отъ Правителството не искаме друго, освѣнъ свобода на печата.

Азъ съмъ съгласенъ съ мнѣнието на г. Урумова, който каза, че ние тукъ какво правимъ, законъ или друго нѣщо? Трѣбваше съ единъ членъ да се отмѣни законътъ и наредбитѣ по печата и да оставимъ, кога имаме врѣме, тогава да се направи специаленъ законъ. Защото тукъ, помоему, става шари-варе. Както каза г. Кирковъ, ние кърпимъ, кърпимъ и искаме въ този кърпечъ да имаме едно охранение на правдинитѣ на частнитѣ граждани, докато го прѣдстави Министерътъ въ единъ законъ. На туй основание азъ напълно съмъ съгласенъ съ мнѣнието на г. Балабанова и съмъ увѣренъ, че ще се намѣрятъ народни прѣдставители, които ще погледнатъ по-ясно на работата и да приематъ тази прибавка на г. Балабанова.

Гено Недѣлковъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нѣ Кирковъ стана и говори само по свободата на печата, плака за нея и плака безъ да я застрашава нѣкой. Вихъ се съгласилъ съ мнѣнието на нѣкой г-да, поне да защитя и поддържа този членъ, ако чуехъ да кажатъ нѣщо реално, ако видѣхъ, че дѣйствително свободата на печата се застрашава, но отъ думитѣ на г. г. Цанова и Киркова нищо такъво не чухъ. Защо бѣше само този плачъ за свободата на печата? Доколкото азъ зная, никой досега не е обвинявалъ, че чл. 11 ограничава свободата на печата. Не. Но свобода на печата азъ разбирамъ така, че като се даде пълна свобода на вѣстникаря, да не се свързватъ рѣцѣтъ на хората да могатъ да опровергаватъ. Зарадъ туй, азъ не зная какво да отговоря на г. Киркова. Колкото за юлара и семера, оставамъ ги на негова смѣтка. Забѣлѣжката на г. Балабанова азъ напълно поддържамъ и настоявамъ да се приеме, понеже никакво ограничение на свободата на печата нѣма да стане. Ако ме убѣдѣха поне на косъмъ, че свободата на печата се застрашава, азъ ще се откажа,

ще гласоподавамъ противъ тая забѣлѣжка. Но нѣма, и на-
празно сж сълзитѣ на всички, които се излѣха туѣ.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ възстанахъ тази сутринъ противъ тая забѣлѣжка, която бѣше направена още въ комисията, но не се прие за това, защото е противъ духа и смисъла на закона за печата. Азъ твърдѣхъ, че намѣрението на Правителството на г. Каравелова и това на Народното Прѣдставителство сж били да се прокаратъ едни врѣмenni наредби по печата, които да оправдаватъ напълно надеждитѣ, които народътъ възлага-
ше на Правителството и на Народното Прѣдставителство — едни свободолюбиви мѣрки за печата, и комисията трѣб-
ваше да се съобрази съ туй намѣрение. Сега, нѣкой отъ партизанитѣ на редакцията на г. Балабанова казватъ: до-
кажете, че тая мѣрка е стѣснителна за свободата на печата, и ако докажете това, то ние ще се съгласимъ да гласуваме съ васъ. Макаръ да сподѣлямъ напълно възгледитѣ, че е установено, какво тази мѣрка е стѣснителна, но за да до-
кажа това, нѣма да указвамъ на това обстоятелство, че този членъ е копиранъ отъ единъ старъ законъ, нито ще кажа това, че такъвъ законъ има и Белгия и най-сетнѣ това, че тоя законъ е клерикаленъ, споредъ мнѣнието на г-на Каркова. (Георги Кирковъ: Той е издаденъ отъ кле-
рикалитѣ.) Той е отъ старата школа отъ 30-тѣ години, която школа не бѣше клерикална, тя бѣше либерална отъ най-добрия калибъръ и мразѣше клерикалитѣ. Азъ твърдя, че е ограничителна и ето защо: вие знаете, че, съгласно общитѣ постановления на углавния законъ, всѣко лице може да бжде сждено, когато направи прѣстѣпление. Но въ никой случай не може да се взиматъ мѣрки противъ него прѣд-
варително, а трѣбва да се чака да манифестира своето прѣстѣпно дѣяние и тогава да се даде въ сждъ и накаже. Прочее, нѣмате право да ограничавате никого прѣди да на-
прави прѣстѣпление. Отъ това слѣдва, че тази мѣрка е превентивна, а пѣкъ всички такива мѣрки сж крайни, тѣ сж противоконституционни. Ако тѣ сж противоконститу-
ционни, тогава нѣмате право да ги внасяте въ закона за печата.

Другото съображение е утилитарно. Да видимъ, дали се оправдава бѣлѣжката на това основание, на основание на това утилитарно съображение, че не ще се излагатъ на нападки честни хора. Не е истина, г-да народни прѣдста-
вители! Който е разваленъ редакторъ или издателъ на вѣстникъ, той винаги ще намѣри възможностъ да клевети хората и, ако му пратятъ опровержение, нѣма да го напе-
чата. И какво ще стане? Обидениятъ пакъ ще отиде на сждъ. Сега тази е разликата: ще иска да му се наложи не само слѣдующото се наказание за прѣстѣплението, но и една глоба, дѣто не е напечаталъ опровержението. Както виждате, не се постига цѣльта за избѣгване на процеситѣ, когато имате работа съ подобенъ редакторъ или издателъ. Обаче, които сж почтени редактори, никой пакъ нѣма да направятъ това, отъ което се опасява г. Франгя. Най-
напрѣдъ обидениятъ ще иска отъ вѣстникаря да опровергае писаното, че то не е истина, и той ако види, че се е за-

блудилъ, ще напечата опровержението. Тогава пакъ нѣма смисълъ забѣлѣжката, която се прѣдлага.

Затова именно казвамъ, че тая забѣлѣжка не се оправ-
дава, нито отъ утилитарни съображения, и твърди положи-
телно, че е антиконституционна, защото е превентивна мѣрка. Имате право да го дадете на сждъ, имате право да го накажете, но нѣмате право да му отнемете възмож-
ността да направи прѣстѣпление. За това азъ намирамъ тази забѣлѣжка за излишна и несъобразна съ духа и сми-
съла на конституцията.

Найчо Цановъ: Само едно ще кажа, че понеже отъ дѣснищата искатъ да се вотира такава прибавка, за да бждемъ чисти прѣдъ бѣлгарското общество, (Драганъ Цанковъ: Ще ги кандарисаме да гласуватъ съ болшин-
ството.) ще моля, тая прибавка да се гласува чрѣзъ под-
писи, та да знаемъ, кой е билъ за нея и кой противъ нея. Ще видите тогава, че стамболовиститѣ и крайната дѣснища ще бждатъ за нея.

Поло Мисловъ: Отказвамъ се отъ думата, защото не искамъ да стана посмѣшище на моитѣ комшии, които се радватъ просто и злорадствуватъ.

Антонъ Франгя: Ето какъ ставатъ партизански ра-
боти, че ония се смѣли, затова ние да не приемаме!

Марко Балабановъ: (Отъ трибуната.) Азъ станахъ пакъ да говоря и да говоря къмъ Събранието, безразлично на групи, защото мисля, че тукъ се прѣдставлява цѣлиятъ Бѣлгарски народъ. Менѣ ми е много жално да гледамъ туѣ, че по едно таково мое прѣдложение да ставатъ и да казватъ, че, ако приемете това прѣдложение, ще се зарадвала еди-коя си страна. Азъ съмъ на мнѣние, г-да, че когато правимъ законъ, трѣбва да го правимъ въ инте-
реса на нашето Отечество, въ интереса на свободата, която защитаваме, въ интереса на сждбинитѣ на Бѣлгария, а не въ интереса на партии. Азъ оттеглямъ прѣдложението си — ако е въ интереса на една група. Азъ искамъ прошка и ще го оттегля. Но понеже съмъ убѣденъ, че съ това ние ще направимъ актъ патриотически, затова направихъ туй прѣдложение.

Прѣдложи се отъ почитаемия Видински народенъ прѣдставителъ, най-напрѣдъ, да оттегля прѣдложението си. Именно за това станахъ — станахъ да кажа, че нѣма да го оттеглямъ. Азъ, напротивъ, ще се потруда да докажа, въпрѣки мнѣнието на г. Ходжева даже, отъ когото не очак-
вахъ да поддържа, че това мое прѣдложение ограничава свободата на печата, когато то напротивъ я запазва, гаран-
тира свободата на печата, както трѣбва да се разумѣва, а не свободата, както я разбиратъ нѣкои: свобода за себе си, а не и за другитѣ. Ако искате да бждемъ свободни, трѣбва това да искаме спрѣмо всички.

Позволѣте ми да направя една екскурзия по тая ра-
бота. Азъ се отнасямъ къмъ болшинството и казвамъ: искате ли да бждете болшинство както трѣбва, което прѣдстав-
лява интереситѣ на Бѣлгария, да чувствува онова, което чувствува цѣлиятъ Бѣлгарски народъ — да бждемъ безпри-

страсни, г-да, прѣди всичко. Да бъдемъ безпристрастни, защото само тогава ще отговаряме на надеждитѣ на Българския народъ, които възлага на насъ. Да ви наведе при мѣри: при едно грамадно болшинство — както помните всички — биде принуденъ покойниятъ Стамболовъ да се оттегли; при едно грамадно болшинство биде принуденъ и покойниятъ Стоиловъ да се оттегли; така сѣщо при таково болшинство и г. Грековъ се оттегли, както и неговиятъ приемникъ Радославовъ. Но, като казвамъ това, азъ искамъ да не се самооблачаваме и да не казваме днесъ сме тукъ, каквото искаме ще правимъ; ние сме болшинство ще направимъ това и онова. Това нѣщо да не го правимъ. (Най чо Цановъ: Никой не го е казалъ.) Защото надъ насъ има общественото мнѣние, Българскиятъ народъ. Тогава болшинството, г-да, има авторитетъ въ една страна, когато се основава на правдата, на справедливостта, на безпристрастието, на съблюденieto на законитѣ. Това като казахъ, г-да, — понеже много пѣти тукъ слушамъ да се казва, че тия се радватъ, тия злорадствуватъ, тия се усмиватъ, ония искатъ това, онова нѣщо — рѣкохъ да направя тази бѣлжка, че ние тогава ще изпълнимъ нашата длъжностъ и тогава ще имаме авторитетъ, когато помислимъ въ миналото какво е било.

Г-да! Прѣди всичко отговарямъ на всички ония, които гласиха противъ това прѣдложение. Най-напрѣдъ, казвамъ, това прѣдложение не го оттеглямъ. Г-нъ Видинскиятъ народенъ прѣдставителъ, както и моятъ интименъ приятелъ и единомишленикъ г. Ходжевъ — разумѣвамъ единомишленикъ само по нѣкои въпроси, защото гледамъ го по 2—3 въпроса не сме единомишленици — и други нѣкои мои приятели казватъ, че това мое прѣдложение, ако се приеме, щѣло да ограничи свободата на печата. Г-да, на този пунктъ отговарямъ, че не е така. Не се ограничава свободата на печата съ това, да иска човѣкъ отъ единъ вѣстникарь да каже една истина, че това, дѣто е писалъ, не е право, криво е да му каже: заблуденъ си, увлѣченъ си, както знаемъ, че става. Азъ съмъ слушалъ да се казва отъ вѣстникари, главни редактори, че не знаятъ какво се е писало въ вѣстника. Нѣкой рапортьоръ, нѣкой второстепененъ сътрудникъ донесълъ и нацапвалъ човѣка хубавичко. Даже виждамъ нѣкои г-да да казватъ: не знамъ, това нѣщо стана безъ знанието на главния редакторъ, безъ знанието на шефа на партията; турило се е антрефиле, казватъ, безъ знанието на главния редакторъ, иначе нѣмаше да се допусне такова нѣщо. Такива случаи се явяватъ много често. И какво става послѣ? Дойде единъ та те нацапа отъ главата до петитѣ; па не стига това, но нацапва роднинитѣ ти, сѣмейството ти, псува те на лѣво и на дѣсно, и ти да нѣмашъ право да му кажешъ: това нѣщо не е така, моля поправѣте г не това нѣщо. Казватъ въ такъвъ случай „иди на сждъ!“ Прѣди всичко, г-да, азъ казахъ, че на сждъ се ходи отъ голѣма нужда; хората нѣматъ врѣме да си напушатъ работата и да ходятъ по сждилищата за нищожни работи. Между тѣмъ, има случаи, които се касаятъ до честта, до сждбата, до живота на човѣка, нека да знае обществото, че работата не е така. Освѣнъ това,

както каза г. Франгя, да идешъ на сждъ, каквито мѣрки и да вземешъ, каквито срокове да турите, вие знаете какъ се каратъ рботитѣ: ще отиде при прокурора, отъ прокурора при слѣдователя, отъ слѣдователя пакъ при прокурора и послѣ въ окръжния сждъ, отъ окръжния сждъ въ апелацията, а отъ апелацията въ Касацията и може да мине година и двѣ. И какво правя азъ? Азъ, обидениятъ, оскърбениятъ, въ моята личностъ, сѣмейството ми, роднинитѣ, приятелитѣ ми — всички, които ми сѣ мили и драги очакваме да се рѣши дѣлото, и какво става? Въ това врѣме, вѣроятно, този, който ме е оскърбилъ, дѣто се надѣваме всички, че ще се накаже, неговата партия изтиква оттукъ това грамадно болшинство, дохожда на властъ и послѣдва или едно помилване или една амнистия. Моля ви се, г-да, кажете: това свобода на печата ли е? Кой ще тури рѣка на сърце и да каже, да?

Но азъ ще кажа и друго нѣщо. Има случаи, г-да, които не се подвеждатъ подъ законитѣ и подъ сждилищата. Законътъ, какъвто и да е наказателенъ или граждански, не може да прѣдвижда всичкитѣ случаи на живота. Френцитѣ по-добрѣ казватъ: „Le droit c'est la vie“ — правото е животъ. Ние живѣемъ и се движимъ; законодателятъ, колкото и прѣдвидливъ да е, не може да прѣвиди всичко. Слѣдователно, има случки въ частния животъ, дѣто каквото и да става, не може човѣкъ да намѣри всѣкога една статия отъ наказателния кодексъ, за да може да подаде тѣжба и да заведе дѣло, за дѣто той е наклеветенъ и оскърбенъ. Има освѣнъ това и неудобството, както казахъ, че възможно е, сждилището да рѣши иначе. Защо? Защото нѣма законъ.

Азъ ще ви кажа трети примѣръ. Единъ вѣстникъ пише, че еди-кой си, Драганъ Първановъ, снощи го видѣхме въ еди-кой шантанъ: като оставилъ жена си, правѣше такива и такива безобразия; този човѣкъ просто бѣше се опилъ и го турнаха въ единъ файтонъ и го заведоха у дома му. И това нѣщо се е случвало много пѣти. Питамъ ви сега: затова нѣщо какво искате да направи Драганъ Първановъ? Искате той да заведе изведнажъ углавно дѣло? Не. Той ще прѣдпочете по-скоро да каже на вѣстникаря: г-не, такова и такова нѣщо е писано; азъ не бѣхъ снощи тамъ, не ходихъ; или, най-сетнѣ, ако бѣхъ, тамъ бѣхъ съ еди-кой си приятелъ или съ моята фамилия, и това нѣщо, което сте писали за мене, не е било. Така менѣ ми се чини, тази работа ще се поправи много по-добрѣ, като вѣстникарьтъ опровергае писаното, отколкото да иде въ сждилището да иска удовлетворение. И да иде тамъ, прокурорътъ ще му каже: не мога да го обвиня, защото нѣма законъ затова. Между тѣмъ, оскърбениятъ си остава оскърбенъ. И менѣ ми е чудно, какъ може да се намѣри тукъ единъ почтенъ публицистъ да дойде и каже: така е работата, не може да се поправи. Азъ мисля, че той ще въстане самичѣкъ и, ми се струва, че този вѣстникарь, ако е добросъвѣстенъ, самъ трѣбва да вземе мѣрки да опровергае това.

Да ви кажа другъ примѣръ. Имаме избори. Тия дни имахме разискване по провѣрката на изборитѣ и се говори

за шайки, и ако помните добръ, нѣкои си казаха на нѣкои: „ти си шайкаджия“. Е, да нарѣчешъ шайкаджия едного, то ще каже да го обидишъ, да го оскърбишъ, да му прѣдадешъ едно качество, което не е ималъ. Въ такъвъ случай какво ще стане? Обидениятъ българинъ, гражданинъ, се отнася до вѣстникаря и казва: така и така, ти ме наричашъ шайкаджия, ти ми казвашъ, че съмъ билъ при онзи приставъ, който е водилъ тѣлпата въ избора, напр., въ Пловдивъ, азъ не бѣхъ тамъ. Какво ще каже вѣстникарьтъ, по теорията на тия г-да? Отнеси се въ сѣда. Ние, г-да, нѣмаме време да ходиме по сѣдилищата и да чакаме двѣ години, додѣто се разгледа дѣлото. Прѣди всичко, въ закона не е прѣдвидена такъва случайност. Между тѣмъ, това е оскърбително; азъ искамъ да докажа на моитѣ приятели, че азъ не съмъ шайкаджия, че съмъ почтенъ човѣкъ, че въ деня на изборитѣ азъ ходихъ да гласоподавамъ, но мирно и тихо, не бѣхъ съ никаква шайка, а ми лепватъ такава обида... (Георги Кирковъ: Не е вѣрно, г-нѣ Балабановъ!) Ще ви кажа. По вашата теория, мисля да ви убѣдя, азъ много бихъ желалъ да ви убѣдя, г-нѣ Кирковъ.

Другъ единъ дохожда и казва: еди-кой си селянинъ видѣхме го тамъ, че открадна крѣнци, открадна снопи, скрилъ ги — пише това вѣстникарьтъ. Става селянинътъ, дохожда при редактора и казва: азъ това нѣщо не съмъ направилъ, опровергайте го! Не, ще каже вѣстникарьтъ, отнеси се до сѣдилището, иди въ София, иди въ Русе, иди въ Търново, въ окръжния сѣдъ и тамъ се оплачи! Селянинътъ казва: ама нѣмамъ азъ време да ходя по сѣдилищата; това дѣто пишете е лъжа, да ви покажа свидѣтели: единъ, двама, петъ, шестъ. Вѣстникарьтъ казва: не е така, ти си го направилъ, и ако искашъ да се отмахне това отъ тебе, иди на сѣдъ. Тукъ, и азъ казвамъ, може да е лъжа, но, питамъ азъ, всичкитѣ г-да вѣстникари, които сж тукъ — и азъ съмъ билъ вѣстникарь и ако що-годѣ имамъ извѣстностъ, дължа го на своето слабо перо — питамъ кои сж ония публицисти, вѣстникари, български или други, които ще се издигнатъ като папи непогрѣшими и да кажатъ: ние сме непогрѣшими, вие обичате да оскърбявате, вие може да грѣшите, може да лъжете, но ние вѣстникаритѣ сме непогрѣшими! Питамъ уважениятъ Сливенски народенъ прѣдставителъ г. Кирковъ, приема ли това нѣщо, приема ли папска непогрѣшимостъ? (Георги Кирковъ: Затова има сѣдилища!) Не е така!

Въ свръзка съ това нѣщо и почитаемиятъ Видински народенъ прѣдставителъ г. Цановъ, който е тоже близень до моя приятель г. Кирковъ — на когото азъ обичамъ да слушамъ теоритѣ съ напръгнато внимание, защото ми правятъ впечатление безъ да съмъ отъ неговата черга; но азъ обичамъ да слушамъ тѣзи теории, понеже се отнасятъ до сѣдбата на човѣчеството и до напръдъка на народа, но въ това разумѣва се, че и той самичкъ не може да каже, че е непогрѣшимъ — въ свръзка съ това почитаемиятъ Видински прѣдставителъ г. Цановъ дойде, та каза, че какво, ако единъ вѣстникарь нападне единъ човѣкъ, единъ гражданинъ, невиненъ да кажемъ; съ това намалява ли му

се честъта, че азъ съмъ нареклъ еди-кого си прѣдатель, батакчия? Ако е честенъ, намалява ли му се честъта? (Найчо Цановъ: Нѣма да се оскърби!) Позволѣте ми да ви кажа, че най-послѣ, ако е съ твърдъ характеръ, може би, да не се оскърби, но все таки ще му бѣде тежко, ще му бѣде жално да слуша да се пише въ единъ вѣстникъ разпространенъ въ цѣлото Отечество, че е прѣдатель на Отееството, че е батакчия, че е единъ невѣрникъ, че е единъ безбожникъ, че въ едно село е дѣребей и пр. и пр. Да ви кажа, че това наистина може да не намали честъта на обществото — не зная. Азъ имамъ единъ примѣръ за себе си и позволѣте ми да ви го кажа, макаръ че ще иде малко дълго. Едно време, прѣди 25 години, бѣхъ се върналъ отъ странство въ Цариградъ. Тогава се основаваше Екзархията и мене приеха тамъ за главенъ писаръ. Не щете ли, въ едно събрание хванаха да се поскарватъ помежду си и нѣкой си писа тогава, че руситѣ или гърцитѣ и сърбитѣ заедно дали на еди-кой си хора, между които бѣхъ и азъ, 12 хиляди меджидии. Слушалъ го единъ мой роднина, дохожда при менъ и ми казва: „г-нѣ Балабановъ, вие сте се обогатили, както слушамъ; дайте и на менъ малко.“ Азъ му казахъ: да имаше, щѣхъ да ви дамъ.

И неужели за пръвъ пътъ, г-да, се е чуло да се каже, че еди-кой-си е получилъ руски рубли — вие знаете такива нѣща — еди-кой-си е получилъ австрийски фиоринти, еди-кой получилъ английски лири и неужели всичко това е невинно у насъ? Нали го слушаме всѣки день? Какво искате: да станемъ всички да идемъ на сѣдъ, да разкриваме работи, които не сж за разкриване или да ида да кажа на вѣстникаря, че азъ лично нѣма да отговарямъ? Слѣдвамъ примѣра на г. Цанова — не отговарямъ и казвамъ: ако хората иматъ за мене що-годѣ добро мнѣние, — добръ; а ако не, нафиле е да ходя да се защищавамъ. Но всички хора не сж съ сѣщии характеръ, нѣматъ тази твърдостъ. И когато кажете, че той се подкупува, и че не зная какво прави за лични выгоди — дайте му право, г-да, да се защити и не го карайте да ходи на сѣдъ; защото има случаи, дѣто не могатъ хората да ходятъ въ сѣдъ, а, може би, и въ съответствующитѣ закони да не се прѣдвиждатъ наказания. Това бѣше, което имахъ да кажа въ свръзка съ това, което казаха г. г. Кирковъ и Цановъ.

Г-нѣ Цановъ каза една хубава мисль и азъ съмъ напълно съгласенъ съ него въ това, но разумѣва се, ако премиситѣ ни сж еднакви, заключението е различно. Той каза: ние всички желяемъ — и азъ, и вие, и всички тукъ безъ разлика на партии — всички желяемъ да се повдигне морално публицистиката. Тамъ е всичката работата. Да, и азъ съмъ на това мнѣние: да се повдигне морално публицистиката. Но, докогато се повдигнатъ морално всички вѣстници безъ изключение, дотогава, г-да, дайте право на гражданитѣ да могатъ да се защищаватъ. А пъкъ и когато се повдигнатъ морално, азъ пакъ казвамъ, че безъ друго ще стане пужда попѣкога да идемъ, да опровергаемъ нѣкои нѣкои невѣрни работи. Защото, прѣдполагамъ, че и при най-добри намѣрения, при най-добро желание да не докачватъ, да не казватъ лошо за хората, вѣстницитѣ най-

послѣ се измамватъ или ги измамватъ, и пипатъ нѣщо тежко за единъ почтенъ човѣкъ. Азъ мисля, че въ такъвъ случай сами трѣбва да му кажете, че така и така криво му е донесено. И той ще ви каже: г-нѣ Иване, дайте ми една бѣлѣжка и азъ ще опровергая. Единъ вѣстникъ, разумѣва се, колкото по-високо стои, толкова по-малко ще има такива случаи.

Г-нѣ Кирковъ се върна по една специална работа и и той дойде, не знаей съ какво намѣрение. Азъ разбирамъ съ какво, но, най-послѣ, не искамъ да цѣня, както цѣнятъ, може би, другитѣ. Той за да направи единъ аргументъ, както го казватъ *argumentum ad hominem*, за да удари на сърцето на нѣкои наши приятели каза: ха, това прѣдложение, най-послѣ, каквото и да е, е назадничаво; това прѣдложение възстановява стамболовския законъ; опасността е голѣма; България ще пропадне съ това прѣдложение. Дайте право на българина да отиде да каже на единъ вѣстникарь, че не тѣй е работата, а не викайте изведнажъ стамболовщината възкрѣснала! Не се плашете, г-да, стамболовщината е въ историята, нека тя я слѣди. Азъ много пѣти съмъ слушалъ и съмъ страдалъ, но най-послѣ ти е вече въ историята. Колкото за законитѣ, обаче, азъ ще ви кажа, че има много закони и отъ Стамболово, и отъ Цанково врѣме, и ако щете, и отъ конституционно врѣме. Тази конституция, за която постоянно говоримъ, и тя не е наша; тия закони сж взети отъ чуждитѣ закони и тия закони ги има на други мѣста; ние не сме изменили бо-зна какво, а всичко това сме го прѣписали. Ако вземемъ всичкитѣ наши закони, не знаей дали и $\frac{1}{2}$ часть е българско. Всичко е прѣведено, и позволѣте ми да кажа злѣ прѣведено, и за това не можемъ да се споразумѣмъ. Та и този законъ, Стамболовиятъ, е заетъ тоже отъ другитѣ. Въ Англия даже, която е класическата земя на конституционализма, има такъвъ законъ, а има и въ Белгия, Франция, Русия, Гърция, Ромѣния. Защо ние да правимъ изключение? Ние сме се родили, като да сме особенъ елементъ въ Балканския полуостровъ и, мога да кажа, въ Европа, и нѣщо особено да направимъ. Но нѣма да го направимъ или, ако го направимъ, ще го направимъ не ние, които сме по-възрастни, да не кажа стари, нито вие, които сте по-млади, но въротно нашитѣ дѣца, нашитѣ внуци могатъ да намѣрятъ нѣщо ново, което го нѣма другадѣ. Но сега-засага ние не правимъ, освѣпъ прѣписи и нашитѣ закони не сж нищо друго, освѣпъ копия на чужди закони. Позволѣте ми да ви кажа, че когато сж ставали тѣзи кония, ставали сж съ цѣль, че има въ тѣхъ нѣщо добро. Може да сж се копирали и много нѣща недобри, но може да сж се копирали и нѣща добри, и които сж приети навсѣкждѣ. Затова, ми се чини, че този аргументъ пада съвършено, и че тукъ не се възстановява Стамболовия законъ, толкова повече, че даже тѣ не сж еднакви, а сж много по кратки; нито пъкъ отъ друга страна може да се каже, че ония, които прѣгърнаха това прѣдложение, сж се водили отъ духа на покойния Стамболовъ и сж казали: и тукъ да ограничимъ. Не, ние не ограничаваме. Ако искате да нѣма законъ, разбирамъ. Конституцията е конституция

и споредъ нея нѣма законъ за печата, както сж разбрали и либералитѣ. (Манолъ Златановъ: Въ Учрѣдителното Собрание така сте говорили.) Да, тамъ се прие тази статия и се каза, че безъ законъ ще бѣде. И по тълкуванието на г. Златанова излиза, че нѣма законъ. Ние бѣхме на мнѣние, че трѣбва да има специаленъ законъ, а болшинството рѣши, че не трѣбва да има. Азъ го изповѣдвамъ това прѣдъ васъ. Между тѣмъ, както по много други въпроси, какво направиша? Щомъ дойдоха да управляватъ видѣха, че а а, не върви работата. Искате ли другъ примѣръ? Жално ми е, че нѣма тукъ г. Цанкова да му кажа едно нѣщо. Не бива, не бива, казваха, но щомъ като дойдоха на власть, не ние, а други, които бѣха фанатизирани съ конституцията, казаха: така е, но не може да се управлява така. Тежко ми е това, че споредъ както се тълкува тази статия не казватъ, „законъ не трѣбва“. Ако искатъ това, азъ съмъ съгласенъ. Махнѣте законитѣ, да нѣма закони и да вървимъ свободно и съ голѣма слободия — това го приемамъ. Но приехте ли веднажъ по принципъ закона — и вие го приехте; азъ мълчахъ тогава и мислѣхъ, че нѣма да допуснете да стане нѣщо, а ще кажете: нѣма нужда отъ законъ — конституцията е законъ; щомъ приехте закона, трѣбва да се приеме и нѣщичко, съ което да гарантирате свободата. Ми се чини, че по-голѣма изповѣдь не може да има въ тази страстна недѣля, отъ тази, която направихъ.

Г-да! Защо да се ходи въ сѣдъ за нищо и никакво? Ще ви кажа още единъ примѣръ. Прѣдставѣте си, че единъ вѣстникарь въ София седне, та изпсува *ab absurdo* единъ жителъ отъ Варна. Какво ще направи този човѣкъ? Този човѣкъ, какъвто и да е, ако се усѣти оскѣрбенъ, намѣсто да има право да отговори съ 3—4 думи въ вѣстника: „Г-не, така е писано въ вѣстника, но работата не е тѣй, азъ съмъ търговецъ човѣкъ, гледамъ си работата, азъ на изборъ не ходя“, намѣсто да му дадѣте възможностъ да направи това, казвате му: не, ако си се усѣтилъ оскѣрбенъ трѣбва да станешъ отъ Варна да дойдешъ въ София или чрѣзъ пълномощно да дадешъ подъ сѣдъ вѣстникаря. Приемате ли това нѣщо? Лесно ли е това? За една нищо и никаква работа, че му казалъ: той е такъвъзи и такъвъзи, да го накарате да стане да заведе искъ и да се проточи работата 1—2 години, дотогава, докогато дойде друго правителство и да се помилва?

Г-да! Азъ като отговорихъ на тѣзи работи, мисля че отговорихъ на всички тия възражения, които се направиша тукъ. Но г. Ходжевъ каза нѣщо по-специално; каза споредъ общия законъ даже. Но г. Ходжевъ, който е билъ членъ въ комисията на Правосѣдието, той самичъкъ е приелъ законопроекта. Азъ пъкъ повтарямъ: махнѣте този законъ и нѣма да говоря. Имали го, обаче, тогава трѣбва да се прѣдвиди нѣщо, което да ни запази. Г-нѣ Ходжевъ ми говори за Белгия и мѣ се струва, че е училъ въ Белгия. Азъ ви казвамъ, че навсѣкждѣ — и клерикали, и либерали, и консерватори, навсѣкждѣ и всички сж направили нѣщо добро. Не може да се каже, че въ Белгия, каквото сж направили клерикалитѣ, направили сж лошо. Прѣди всичко, тѣ освободиха Белгия, тѣ образуваха това:

Белгийско кралство. Но, както и да е. Тъзи хора не се ограничиха да кажат: има общ закон и понеже нашата конституция дава свобода на печата, няма нужда от такъв закон. Такова нѣщо нѣма.

Г-да! Говори се по-нататък — г. Ходжев каза — ние трѣбва да прѣдполагаме, че един редактор трѣбва да бѣде много развален, трѣбва да бѣде много недобросъвестен, за да не помѣсти опровержението, което би се дало от един гражданин. Да, г-да, така е, но законитѣ и особено углавнитѣ закони и законътъ за печата, ако щете и другитѣ обществени закони, ставатъ не за добросъвестнитѣ и неразвалени редактори, а за недобросъвестнитѣ, а такива хора на тоя свѣтъ има. Ако въ човѣшкото общество нѣмаше недобросъвестни хора, нѣмаше да има и закони, нѣмаше да има и конституция, нѣмаше да има и Народно Собрание даже, защото законитѣ ставатъ, понеже има хора недобросъвестни между добросъвестнитѣ хора, позволѣте ми да ви кажа, че може да се случатъ недобросъвестни и развалени публицисти, и затова трѣбва да се взематъ мѣрки противъ тѣхъ. (Ржкоплѣскане.)

Димитъръ Ризовъ: Г-да! Менъ ми е много драго, че стариятъ нашъ другаръ г. Балабановъ пусна въ ходъ толкова енергия; бихъ желалъ само да я пуснеше за кауза малко по-добра. Чини ми се, че ако г. Балабановъ бѣше платилъ днесъ данъ на своята вѣстникарска жилка, а не на своето адвокатство, той щѣше да излѣзе на правия пътъ, защото добавката, която прави, положително никаква цѣль нѣма да постигне и никаква критика не издържа. Да ви кажа защо. Ще говоря по вѣстникарски.

Ако г. Балабановъ мисли, че тая добавка се стрѣми да ограничи недобросъвестнитѣ редактори, той не може да постигне тая цѣль. Единъ недобросъвестен редакторъ ще напише една клевета противъ него. Той ще прати опровержение. Какво ще стане? Законътъ го задължава да напечата опровержението, и той ще го напечата; обаче, отдолу ще тури една друга фраза, прѣдшествувана съ буквитѣ Б. Р. и ще ухапе тъй жестоко г. Балабанова, щото хиляди пѣти той ще стане пишманъ, че е пратилъ своето опровержение. Питамъ г. Балабанова: какво ще направи той послѣ? Пакъ ще прати ново опровержение, и пакъ редакторътъ наново ще го ухапе; ще прати трето опровержение, и съ него ще стане същото. *A la fin du compte*, г. Балабановъ ще отиде въ сѣда — единствениятъ пътъ, който законътъ му дава. Ако ли редакторътъ е добросъвестен, г-да, бждѣте увѣрени, че няма никаква нужда отъ законъ, за да помѣсти той опровержението, или пъкъ самъ да напише едно антрефиле, че е билъ въведенъ въ заблуждение, съ прибавка даже, че съжалява, задѣто честта на едно почтено лице е била прѣдметъ на една информация не добъръ провѣрена или злоумишлена. Така че, никаква цѣль нѣма да постигне прибавката на г. Балабанова, и чудно е, че г. Балабановъ, при толкова си дълга опитностъ като вѣстникарь, не е прѣдвидѣлъ практическата страна на въпроса; защото г. Балабановъ знае, че има едно писателско често-

любие, което недопуска така лесно да се печататъ опровержения. Даже и добросъвестни редактори, и тѣ много трудно ще напечатаатъ опровержението, безъ да не направятъ нѣкоя бѣлѣжка къмъ него. И много пѣти съ една малка бѣлѣжка може да се ухапе по-жестоко, отколкото съ цѣла статия. И азъ питамъ г. Балабанова: ако едно опровержение, което той ще прати, бѣде съпроводено съ бѣлѣжка отъ редакцията, по-ядовита отъ самото писано, не е ли ясно, че той ще трѣбва да прави второ опровержение? И не е ли ясно, че на второто опровержение ще има друга бѣлѣжка, и че най-накрая той ще се принуди да отиде въ сѣдъ? И сѣдътъ ще бѣде единствениятъ изходъ отъ фалшивото положение, въ което г. Балабановъ ще попадне. А пъкъ за редактора, какво ще излѣзе? Ще излѣзе туй: че за едно и също прѣстѣпление ще му се наложатъ двѣ наказания — едно, защото не е напечаталъ опровержението — ако не го е напечаталъ — и друго, защото е оскѣрбилъ г. Балабанова. А не забравяйте, г-да, че, ако се приеме тази добавка, нашитѣ вѣстници ще заприличатъ на каквото искате друго, освѣнъ на вѣстници. Въ Сърбия има такъвъ единъ законъ за печата, и вие ще видите, че често вѣстниците, прѣди уводнитѣ статии, печатъ всевъзможни опровержения на околийски началници и окръжни управители. Ние всинца знаемъ какви сѣ тѣзи официални опровержения. Завчера г. Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи поискалъ свѣдѣния отъ едно околийско управление, секретарътъ му далъ едни, а околийскиятъ началникъ слѣдъ три часа далъ му други. Ясно е, че нищо нѣма да се постигне. Ясно е още, че единъ честенъ човѣкъ, единъ невиненъ човѣкъ не може да бѣде запятненъ съ нѣколко реда отъ единъ вѣстникъ. Най-силно доказателство за г. Балабанова въ случая е това: че в. „Свобода“, въ разстояние на цѣли 8 години по 300 пѣти въ годината титулираше болшинството отъ това Собрание за „прѣдатели на отечеството“; а, както виждате, този народъ и това отечество — дѣто тоя вѣстникъ бѣше разпространенъ най-малко въ 5.000 екземпляра, защото околийскитѣ началници го изпращаха въ селата и градоветѣ — никога не повѣрваха въ тази клевета, и хората, които „Свобода“ наричаше „черни прѣдатели“, днесъ се намиратъ тукъ, като народни прѣдставители. (Димитъръ Петковъ: Като се поклонихте на Княза, естествено!) Не е ли ясно, слѣдователно, че не току-тъй лесно може да се опятни единъ човѣкъ, който самъ по себе си не е опятненъ? Ами, ако се приеме тая добавка, г. Петковъ, който се смѣе тамъ, ще трѣбва да издава вѣстника си само за опровержения! (Димитъръ Петковъ: Ще издавамъ!) И какво ще излѣзе? Нека каже той, който ще вдигне ржка за тая добавка: ще допусне ли едно опровержение, даже да знае, че е справедливо, безъ да го съпроводи съ забѣлѣжка? Разбира се, че няма да допусне, а ще ухапе още повече автора му. И азъ доколкото съмъ ималъ случаи, г-да, отъ своята вѣстникарска практика, увѣрявамъ ви, че най-невинното опровержение няма да се пусне безъ забѣлѣжка. Да ви разкажа единъ свой случай. Въ „Славянска Вѣсѣда“, на единъ маскиранъ балъ, единъ отъ гимназиалнитѣ учители бѣше

се облекал като мечка. Азъ бѣхъ тогава много младъ и работихъ въ в. „Търновска Конституция“, подъ главното редакторство на г. П. Р. Славейкова. Маскирането като мечка ми се видѣ странно, и азъ съобщихъ въ вѣстника, че единъ учителъ отъ гимназията се облекълъ като мечка, когато е трѣбвало да има единъ по-добъръ костюмъ. Покойниятъ Браделъ, прѣдсѣдателъ тогава на „Бесѣдата“, дохожда при г. Каравелова и казва, че тая бѣлѣжка трѣбва да се поправи, защото учителътъ е билъ убиенъ. Добръ, казалъ г. Каравеловъ, направѣте едно опровержение, и ние ще го помѣстимъ. Правятъ едно опровержение. Сега не бихъ билъ толкозъ щепетилень по тия работи, но тогава страшно не ми се искаше да напечатамъ опровержението; но понеже г. Каравеловъ ми го даде да го напечатамъ, нѣмахъ куража да го не направя. За спасение на честолубието си, отидохъ при Дѣда Славейкова да търся помощта му. Дѣдо Славейковъ ми каза: „чакай, ще му намѣримъ кола.“ И взе, че написа такъвъ една бѣлѣжка, че всичко това, което каза г. Браделъ, може да е вѣрно, но ние ще кажемъ като Галилея, че „земята пакъ се върти“, т. е. че писаното ни е право. Тая бѣлѣжка на Дѣда Славейкова бѣ толкова ядовита, щото и г. Браделъ, и учителътъ, триста пѣти станаха пишманъ, че пратиха опровержението.

А пѣкъ не изпускайте изъ видъ, г-да, че съ тая прибавка на г. Балабанова, вие ще затворите вратата на истината въ страната. Защото, който околийски началникъ, който чиновникъ, извърши нѣкаква пакостъ, нѣкакво прѣстѣпление, и вие съобщите за него, бждѣте увѣрени, че веднага ще изпрати опровержение, което вие ще бждете длѣжни да го напечатате.

Друго. Азъ питамъ г. Балабанова: ако факта, който вие ще съобщите въ вѣстника е отъ 5 реда, а за опровержението на този фактъ ви изпратятъ опровержение отъ 500 реда, какво ще правите? Неужели ще сѣдне единъ вѣстникарь да пълни вѣстника си съ опровержения? Защото, за да пусне единъ човѣкъ една клевета, достатъчни сж петъ реда; но, за да се опровергае тази клевета много пѣти ще трѣбватъ 100, 200, и 500 реда. Неужели единъ вѣстникарь ще допусне да се пълни вѣстникътъ му само съ опровержения? Да не се забрави, че най-неоснователнитѣ опровержения сж и най-дълги, и че виновнитѣ най-много опровергаватъ, защото ония, които се считатъ чисти, тѣ често бравиратъ писаното противъ тѣхъ, а ония, които грѣшатъ, старатъ се да се оправдаватъ. Ще излѣзе, че г. Балабановъ ще дойде до съвършено обратенъ резултатъ отъ онзи, който очаква и ние, не само нѣма да повдигнемъ пресата, а напротивъ, ще я понижимъ, защото ще обрнемъ нашитѣ вѣстници на вѣстници, които ще се пълнятъ само съ опровержения, и то такива, на които нито самитѣ вѣстници, нито обществото ще вѣрватъ.

Подиръ това, г-да, не е истина, че ако тая добавка я нѣма, вратата на честнитѣ хора ще бжде затворена, за да направятъ едно опровержение на една клевета, пусната отъ кого и да е. У насъ, колкото слабо и да стои вѣстникарството, пакъ всѣки човѣкъ, на който партия и да принадлежи, всѣкога ще намѣри вѣстникъ, който да

му даде гостоприемство, за да се защити отъ една клевета, пусната противъ него. Тѣй е било и досега. Г-нъ Балабановъ е билъ осѣтрбяванъ много често, но азъ мисля, че никога той не си е позволилъ да напише опровержение, защото е считалъ, че стои по-високо, отъolkото осѣтрбителъ и защото знае, че нищо нѣма да му помогне. А какъ е билъ защищаванъ? Ето какъ: излизали сж други вѣстници, които сж почитали г. Балабанова, и сж го защищавали, безъ да е имало нужда отъ неговъ опровержения. Па и да не би били тия опровержения, г-да, нѣма да се намали значението на г. Балабанова въ очитѣ на обществото.

Тая добавка на г. Балабанова ще има само една добра страна, че ще направи закона за печата извънредно смѣшенъ. Смѣшенъ ще го направи за туй, че ще внесе въ тоя законъ — който въ сжщностъ не е законъ, а отмѣнение на други закони — едно чисто материално разпореждане: какъ трѣбва да се наказватъ хората, когато не-напечататъ нѣкое опровержение. Даже, ако г. Балабановъ счита за спасителна своята добавка, азъ бихъ го молилъ да я внесе въ общия наказателенъ законъ; тамъ ти ще си има повече мѣстото. Защото, повтарямъ, законътъ за печата не е законъ въ пълната смисълъ на думата, а е само законъ, който опрѣдѣля, по какъвъ начинъ свободата на печата ще бжде гарантирана у насъ, и по кой начинъ прѣстѣпленията чрѣзъ печата ще бждатъ сждени — нито въ единъ отъ членовѣтъ на тоя законъ не е прѣдвидено, на какви глоби и наказания ще бждатъ подвѣргнати ония, които грѣшатъ чрѣзъ печата. Да внасяме сега една добавка, която има чисто материаленъ характеръ, значи да измѣнимъ характера на закона. Ако приемемъ тази прибавка, тогазъ трѣбва или да оттеглимъ този законъ, или да го разпространимъ за всички работи: кога и какъ да се наказва обидата, кога и какъ клеветата и т. н. Тогава ще излѣзе съвършено друго нѣщо. Ако вие всички знаете, че задачата на този законъ бѣше, частъ по-скоро да се махнатъ ония прѣчки, които прѣчатъ сега на свободата на печата, та послѣ ако доживѣемъ до есенъ — незнамъ дали у г. Министра на Правосъдието ще остане охота да прави специаленъ законъ за печата — ние ще се помѣчимъ да повдигнемъ висотата на този законъ, като се повдигне институтъ на журитѣ, т. е. като направимъ, щото прѣстѣпленията по печата отъ общъ характеръ да се сждатъ отъ едно жури, отъ единъ народенъ сждъ.

Ето защо азъ моля г. Балабанова, като старъ вѣстникарь, или по-право, като единъ отъ най-старитѣ вѣстникари, да оттегли тази си добавка, тѣй като тя нѣма да принесе никаква полза и пѣма да постигне цѣльта, която г. Балабановъ гони, а само ще направи смѣшенъ закона и ще ни тури въ глупавото положение да се откажемъ отъ него. А това ще значи, че ние отъ тукъ ще си отидемъ утрѣ безъ всѣкакъвъ законъ, който да гарантира свободата на печата.

Манолъ Златановъ: Г-да! И азъ ще гласувамъ противъ прибавката на г. Балабанова, защото считамъ, че тя ще окарикури този законъ, както по принципитѣ, тѣй и по

цѣлитѣ, които се прѣсѣдватъ съ него. Прѣди всичко не е тукъ мѣстото на тази прибавка. Въ общия наказателенъ законъ нека се внесе една поправка, че ако на единъ вѣстникарь се изпрати едно опровержение и не се напечата, да се наказва. Това можеше да го говоримъ при първото четене, а не тукъ при второто четене.

Отъ друга страна, менѣ ми се струва, че по този въпросъ трѣбва да излѣземъ на чисто. Ако говоримъ за свобода на печата, трѣбва да се отнасяме най-искрено по въпроса, а не да лицемѣримъ. Свободата на печата не търпи никакви ограничения; свободата на печата е особена. Ако има законъ по печата, то не е за да ни избави отъ прѣстѣпления по печата, а повече да гарантира на гражданитѣ свободно да изказватъ своитѣ мисли. Г-нъ Балабановъ говори много за лошитѣ страни, но нито една дума не каза за добритѣ страни. По силата на каква логика той иска опровержение, че съмъ щѣлъ да кажа нѣщо оскѣрбително за г. Балабанова? Ами ако на единъ митингъ азъ кажа сжщото нѣщо, ще може ли той съ единъ законъ да ме накара да го опровергая. Гаранцията за това не е въ опровержението, а въ присждата, която сждѣтъ ще издаде. Добритѣ журналисти съ този законъ нѣма да ги улеснимъ, а напротивъ, ще ги стѣгнемъ, а на лошитѣ, може би, ще направимъ една услуга, да печататъ и клеветатъ и да чакатъ опровержения, съ които да правятъ доланджурджилжци; да пишатъ и да донасятъ послѣ опровержения отъ пощата и да се пазаряватъ, срѣщу колко пари да ги напечататъ.

Г-нъ Балабановъ говори за отвлечени работи. Той обича да цитира, обича да казва, какво сж говорили знаменититѣ хора, но и азъ ще си послужа съ единъ цитатъ отъ единъ тоже знаменитъ, тоже забѣлжителенъ човѣкъ. Той е казалъ: „Печатътъ трѣбва да бѣде свободенъ. Не трѣбва да се докосваме до свободата на словото. Днеска ще засѣгнемъ журналитѣ, слѣдъ това ще ограничимъ и книгитѣ.“ Днеска, г-нъ Балабановъ, едно ограничение, утрѣ друго и трето, защото споредъ Васъ печатътъ много лоши страни има“. „Сърпътъ, насоченъ противъ плѣвелитѣ, ще сѣче и пшеницата. Да не се отчайваме отъ гнусното дѣло на долната преса. „Потокътъ, колкото и да е нечистъ, се оплодотворява“, това го е казалъ Емилъ Зола. Вие обичате да цитирате отъ знаменити хора и азъ сжщо така цитирамъ мнѣнието на Емилъ Зола, на тоя знаменитъ човѣкъ въ цѣла Европа. (Марко Балабановъ: Емилъ Зола го сждиха. Сега Франция е република, но и тя има закони, а пъкъ ние не сме република).

Александъръ Малиновъ: Г-да народни прѣдставители! При приемането на законопроекта още по принципъ, азъ бѣхъ казалъ прѣдъ васъ, че най-добриятъ законъ ще бѣде тоя законъ, съ който може да се отмѣнятъ всички закони по печата. Като изказахъ тѣзи мисли, азъ имахъ прѣдъ видъ изричното разпореждане на конституцията и онова разбиране на тази конституция, каквото ѝ е било дадено тогава, когато е била тя вотирана. Сега прѣдъ мене сж

дневниците и на 27 мартъ 1879 г., когато се е гласувалъ този членъ отъ конституцията и тогава сж ставали опитвания да се ограничи свободата на печата, и тогава единъ отъ ораторитѣ е прѣдложилъ на Народното Събрание да се приеме поначало, че печатътъ въ България е свободенъ, но всѣки, който посѣгне противъ тая свобода на печата, да бѣде наказванъ споредъ особенъ законъ за печата, който въ послѣдствие ще бѣде изработенъ. Още тогава г. Д-ръ Странски намѣрилъ, че такава една редакция на конституцията, касателно този въпросъ, въпросътъ за свободата на печата ще бѣде редакция консервативна, реакционна и по прѣдложението на г. Д-ръ Странски се приела една друга редакция, касателно печата: тя е тая редакция, която днесъ я имаме за закона. Тамъ още се е прѣдвиждало, че може да стане въ този законъ за печата едно ограничение днесъ, утрѣ друго, и ако бждатъ повече тѣзи, които ще искатъ да направятъ това ограничение свободата на печата, то крайтъ ще бѣде този: да се отмѣни окончателно тая свобода. И опѣзи, които създадоха основниятъ законъ, който узакони свободата на печата, туриха ограничение на тая свобода и казаха: вѣтъ отъ тѣзи ограничения, никакви други ограничения не могатъ да бждатъ. Могатъ да бждатъ при едно условие, ако Народното Събрание, както и нѣкои негови членове намѣрятъ, че тая свобода на печата не е за нашитѣ уста лъжица, да отмѣнятъ основния законъ, да го видоизмѣнятъ въ такава смисълъ, щото да може да се наказватъ и тия, които биха искали да злоупотрѣбятъ съ тая свобода. Това сж общитѣ бѣлѣжки, които правятъ по онази прибавка, която се иска отъ уважаемия г. Балабановъ. Азъ считамъ, че тая бѣлѣжка не е толкова страшна, както е страшна думата „противоконституционна“. Но азъ бихъ приелъ друга една бѣлѣжка, такава, съ която щѣха да се постигнатъ опѣзи цѣли, които гони г. Балабановъ и която нѣма да бѣде противоконституционна. Имамъ „Държавенъ Вѣстникъ“, за публикуване присждитѣ и рѣшенията, да създадемъ и другъ такъвъ вѣстникъ, който ехъ офио ще публикува присждитѣ и ще постигнемъ цѣлта, която гони бѣлѣжката на г. Балабанова и този „Държавенъ Вѣстникъ“ не би билъ противоконституционенъ (иронически).

Станаха много разисквания, г-да народни прѣдставители, обърна се внимание върху много точки, по които тази бѣлѣжка на г. Балабанова не би трѣбвало да бѣде вотирана отъ Народното Събрание. Азъ мисля, че има друга една страна на въпроса незачекната тукъ, именно затова взехъ думата. Вършатъ се прѣстѣпления много; много могатъ да бждатъ извършени и отъ тия, които боравятъ съ печата, и тия прѣстѣпници-писатели ще бждатъ наказани и трѣбва да бждатъ наказани, когато вършатъ прѣстѣпления. Но наказанието за писателитѣ не може да бѣде наказание по-тежко отъ онова наказание, което може да се наложи на най-голѣмия прѣстѣпникъ: на убийцата, на прѣдателя. Съ тая бѣлѣжка, която иска г. Балабановъ да бѣде вотирана отъ Народното Събрание, азъ мисля, че ние ще поставимъ не само въ привилегировано положение този, който върши прѣстѣпление по печата, но ще го поставимъ

въ положение много по-лошо отъ онова на прѣстѣжника, който посѣга върху живота, имота и свободата на човѣка. Да приемемъ, че нѣкой си е оклеветилъ, оскърбилъ Ивана, Драгана чрѣзъ печата; нека да бѣде наказанъ, но да се иска отъ него да си окачи присѣдата на шията и да трѣгне по мегданитѣ и улицитѣ и да почне да твърди: азъ извършихъ прѣстѣпление, азъ направихъ едно нѣщо, за което заслужено съмъ наказанъ, това ще мяза на онова, което ставаше доста одавна. Знаете, че имаше такъво наказание: нѣкой открадне нѣщо, нѣщото, което е открадналъ, го закачатъ на шията му и го разкарватъ по чаршията, за да видятъ хората, че той е открадналъ. Свободата на печата не различава отъ свободата на словото. Ако съ словото извърша едно прѣстѣпление, клевета или оскърбление и бѣда признатъ за виновенъ въ това прѣстѣпление, би трѣбовало, намѣсто да печатамъ присѣдата въ органъ, който нѣмамъ, защото органа ми е едно гърло и единъ езикъ, вмѣсто да печатамъ тази присѣда, трѣбва да трѣгна изъ мегданитѣ и да казвамъ: азъ оскърбихъ, азъ наклеветихъ, азъ съмъ осѣденъ. По този начинъ, ако се постѣпи, такъва наказание, ако се измисли, азъ мисля, че ние ще прѣдоставимъ право на онази властъ, която има право да наказва, да наказва по начинъ такъвъ, дѣто никѣдъ не наказватъ. На първо мѣсто аргументътъ, че било това прието въ Сърбия и, на второ мѣсто, въ други държави, това не е аргументъ. Нека да подиримъ примѣри тамъ, дѣто заслужа да бждатъ тѣ слѣдвани, а да не ги диримъ тамъ, отдѣто не трѣбва да бждатъ приемани.

Ето бѣлѣжката, която счетохъ за нужно да направя. Г-нъ Балабановъ казва: да, оскърбенъ е човѣкътъ, наклеветенъ е, омаскаренъ е. Това е вѣрно, поддържамъ г. Балабанова. Че нашиятъ печатъ е такъвъ, е доказателство, че той може да влиза и въ спалнитѣ на хората — възмутително е това, — но да се помогне на този печатъ съ такава бѣлѣжка, съ каквато иска г. Балабановъ да помогне, не може. Може, г-нъ Балабановъ, да се помогне съ други бѣлѣжки, но тия бѣлѣжки, защото сж една крачка напредъ къмъ ограничение свободата на печата, ние ги считаме за реакционни. Дайте печата на тия, които нѣма да злоупотрѣбаватъ съ него. Презумцията е, че нѣма да злоупотрѣбаватъ тия, които иматъ гимназиално и послѣ висше образование. Презумцията е, че нѣма да злоупотрѣбаватъ тѣзи, каквито сж ония редактори и отговорници, които иматъ изпърво гимназиално, сетнѣ университетско образование, и сетнѣ, да иматъ патентъ отъ папата за непогрѣшимостъ. Бѣлѣжката на г. Балабанова е първо стѣпало въ реда на ония много бѣлѣжки, отъ които едната е онай, за установяване цензурата и ценза.

Г-да народни прѣдставители! Има и друго нѣщо. Като писателъ или като вѣстникарь, ако бихъ билъ такъвъ, азъ въ много случаи не бихъ публикувалъ присѣдата, издадена отъ сѣдебнитѣ власти, съ която присѣда съмъ билъ признатъ, че съмъ извършилъ прѣстѣпление, или клевета, или оскърбление. Ето защо. Не всѣкога тази присѣда е истината, не всѣкога съ тази присѣда азъ мога

да се похваля, не всѣкога съ тази присѣда азъ мога да кажа на този редакторъ: „видишъ ли, редакторе, ти лъжешъ; ето патента, че ти си лъжецъ!“ Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че има цѣлъ редъ прѣстѣпни дѣяния, които се вършатъ по печата, и истиността на онова, което обидениятъ счита за прѣстѣпление, не може да бѣде доказана. Това сж прѣстѣпленията за частния, домашния животъ на хората, това сж прѣстѣпленията за живота на високопоставени особи, имената на които сж изброени въ наказателния законъ. Азъ мога да твърдя чрѣзъ печата една истина, азъ бихъ могълъ да установя прѣдъ сѣдилището тази истина, но сѣдилището ще ми каже: „г-не, тази истина не ме интересува; азъ искамъ да пази обществено благо, азъ искамъ да пази сѣмейната честъ, искамъ да запази отвлечения моралъ — тебе, не ти позволявамъ да прѣдставишъ доказателства?“ Истината ще бѣде истина, но ще има присѣда, съ която ще бѣде наказанъ. Ще кажатъ: „вие сте си служили съ дифамация, тази истина ние ще я считаме за лъжа.“ И мислите ли вие, че единъ редакторъ съ такава присѣда, която той би публикувалъ, такъвъ редакторъ-развратникъ, такъвъ разбойникъ противъ свободата на печата, който би публикувалъ такава присѣда, мислите ли, че би могълъ да даде удовлетворение на такива хора, оскърбени чрѣзъ него? Никога! Ако лицето, което е оскърбено, уважава себе си, то нѣма да поиска отъ този разбойникъ, да бѣде публикувана такава една присѣда. Редакторъ, който уважава своитѣ читатели; редакторъ, който уважава обществото, въ което борави — такъвъ единъ редакторъ, на първо мѣсто, нѣма да върши тѣзи мръсотии, позволѣте ми това да кажа, а ако такъвъ единъ редакторъ извърши такъва едно прѣстѣпление, той ще го извърши de bonne foi, и за такъвъ редакторъ не трѣбва присѣда, влѣзла въ законна сила: за такъвъ редакторъ е достатъчно, да дойдете да му кажете: „г-не, ти сгрѣши, поправи си грѣшката“, и той ще я поправи.

Съ тѣзи думи, които изказахъ прѣдъ васъ, г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че подчертахъ двѣ нѣща: първо, че тази забѣлѣжка ще бѣде едно наказание, наказание, вложено на мисълта, наказание, паложено на идеята; ще бѣде желание да накарате писателите да промѣни своитѣ възгледи. Такова едно наказание не може да бѣде вотирано отъ Народното Сѣбрание.

Това е новото освѣтление, което дадохъ по тази бѣлѣжка, и което, доколкото разбрахъ, не бѣ направено. Съ тѣзи думи свършихъ, и искамъ да мисля, че ако приемемъ тази бѣлѣжка, каквато ни се прѣдлага отъ г. Балабанова, можемъ да оставимъ и онѣзи бѣлѣжки, каквито ги имаше въ стария законъ. Съ тѣхъ се постигатъ много по-добри тия цѣли, които гони г. Балабановъ. Да кажемъ: могатъ да издаватъ вѣстници само такива благонадежни хора, като онѣзи, които прѣдлагатъ тази забѣлѣжка.

Константинъ Серафимовъ: Г-да народнитѣ прѣдставители, които правятъ възражения противъ бѣлѣжката на г. Балабанова, изхождатъ отъ двѣ основания: първо, че

тази бълбжка била антиконституционна, и второ, че това щѣло да накърни свободата на печата. Защото, казватъ тѣ, ако приемемъ бълбжката на г. Балабанова, ако накараме ние редактора да напечата опровержението, което ще се направи на клеветническата статия, то би значило да се накърни свободата на изражението, на мислитѣ и идеитѣ, които той иска да прокарва. Азъ мисля, че основата е съвършено крива. Не е вѣрно, г-да, че съ напечатване опровержението се налага нѣкакво ограничение на свободата на печата, или пъкъ се наказва съ това редакторътъ, който е напечаталъ нѣкоя клеветническа статия. (Георги Кирковъ: Кое не е доказано, обаче!) Не е доказано нито едното, нито другото. Туй, което иска г. Балабановъ, то е да дадете равноправностъ, както на едната, тъй и на другата страна. Когато се злоупотрѣби съ свободата на печата, като се оскърбява нѣкой или му се приписватъ позорни или прѣстѣпни дѣйствиа, позволѣте на оскърбениятъ или оклеветениятъ, дайте и нему свободата да излѣзе и да каже и докаже, че писаното противъ него не е вѣрно. Това иска г. Балабановъ. Недѣйте дава свобода само на тия, които могатъ да пишатъ разни безобразия, които клеветятъ направо и на лѣво, но дайте равноправностъ и същата свобода и възможностъ и на другата страна да се оправдае. Това е единственото ефикасно срдѣство. За подобни злоупотрѣбления съ свободата на печата противната страна казва: азъ искамъ да се защита съ врѣме, като опровергая онова, което е напечатано и като докажа, до колкото мога да разполагамъ съ доказателства, че писаното не е вѣрно. Вие казвате: идѣте въ сжда. Ще ида въ сжда, но това нѣма да бжде удовлетворение за мене, защото сждътъ ще ме бави съ години. Та казвамъ, че туй, което иска г. Балабановъ, не е нито накърнение свободата на печата, нито наказание за редактора, който е писалъ първоначалната статия, а е само едно срдѣство за равноправностъ, срдѣство за доказателство, срдѣство за когато единъ напада другия, този другъ да може да се оправдава... (Не се чува.) Г-нъ Ризовъ казва, че това нѣма да има никаква цѣль, не е цѣлесобразно и нѣма да достигнемъ до никакъвъ практически резултатъ. Ще достигнемъ, защото имаме наказателна санкция: онзи, който не иска да напечата опровержението, наказва се съ 200—400 л. глоба. За недобросъвѣстнитѣ, казватъ, това не важи. Важи, именно за недобросъвѣстнитѣ се правятъ законитѣ. Не би имало никаква нужда, въобще, отъ закони, ако приемемъ за вѣрно положението, че законитѣ нѣматъ значение и влияние надъ недобросъвѣстнитѣ. Вѣрното е тѣмо противното. (Димитъръ Ризовъ: Ами, ако го напечата и пакъ каже, че не е вѣрно?) Нека каже. Позволѣте и на мене да дамъ обяснения, да дамъ своето опровержение и доказателства, и когато обществото чете едното и другото, нека сжди, кой е правъ и кой кривъ. Позволѣте ми съ доказателствата, съ които разполагамъ, да мога да прѣдстави противното на онова, което вие твърдите и да докажа, че писаното отъ васъ е мерзска клевета, че вие не сте прави като разгласявате чрѣзъ печата подобни лъжи. И когато чете човѣкъ едното въ днешния брой, и дру-

гото — въ утрѣшния брой, ще види, еждѣ е правото и кой е кривиятъ. Вашата недобросъвѣстна бълбжка, която ще публикувате слѣдъ моето опровержение, не зная до колко ще повлияе върху общественото мнѣние, върху убѣждението, което хората ще си съставятъ отъ напечатаната клеветническа статия и отъ опровержението. То е другъ въпросъ. Въ всѣки случай туй, което иска г. Балабановъ, не е стѣснение на правата, на свободата на печата, прѣдвидена въ конституцията. Това не е и наказание за редактора, каквото искатъ нѣкои-си да го прѣдставятъ: това е само едно равноправно срдѣство, дадено и на двѣтъ страни. Давате право на редакторитѣ да пишатъ, каквото щѣтъ, — дайте право и на противната страна да го опровергае. Какво наказание има тукъ? Това е равноправие. (Георги Кирковъ: Давате право на единъ лъжецъ да го опровергае!) Даваме право на оклеветения да опровергае лъжеца. (Георги Кирковъ: Не!) Защо не? Даваме право на обвинения да прѣдстави доказателства за своето оправдание. (Глъчка. Не се чува.) Напротивъ, доказателството, за че приписанитѣ нѣкому опозорителни или прѣстѣпни дѣяния сж истински, е въ тежестъ на тогава, който ги приписва, а не комуто се приписватъ. Така е и у насъ, както въ углавнитѣ процедури, тъй и въ специалния законъ за печата. Сжщото е и въ другитѣ страни. Вие не знаете правото и не знаете законитѣ у насъ, г-нъ Кирковъ. (Георги Кирковъ: Съжалявамъ, че вие като юристъ, взимате едната страна, а другата не взимате! Опровергателятъ сжщо може да бжде лъжецъ.) Смѣта се за клеветникъ този, който приписва извѣстно опозорително или прѣстѣпно дѣйствие нѣкому дотогава, докогато не докаже въ сжда, че написаното отъ него е истина. Така е по законитѣ у насъ и другадѣ. (Александръ Малиновъ: За дифамацията разправете!) Дифамация е това: искамъ да кажа на г. Киркова, че въ законитѣ тѣмо това се прѣдполага, че този, който приписва на нѣкого извѣстно опозорително дѣйствие, той е клеветникъ и като отиде въ сжда той е, който ще трѣбва да докаже противното. Onus probandi пада върху него.

Георги Кирковъ: Тукъ е за наказание парично.

Прѣдсѣдателъ: Моля ви, г-нъ Кирковъ, нѣмате право да прѣкъсвате.

Константинъ Серафимовъ: (Продължава.) Прѣдполага се, приема се за естествено, че хората не сж прѣстѣпници, не сж опозорени, и този, който пише въ вѣстника, че сж такива, счита се за клеветникъ, додѣто не докаже, че писаното отъ него е истина. Така е навсѣкждѣ, така е и у насъ. Слѣдователно, не е вѣрно това, което се казва, че ще позволимъ на единъ лъжецъ да опровергае истината; на-противъ, ще позволимъ на оскърбения да опровергае една клевета.

Затова азъ съмъ на мнѣние, че всички тѣзи възражения, които се правятъ противъ бълбжката на г. Балабанова, сж неоснователни: тази бълбжка никакъ не ограничава свободата на печата, а ограничава само свободата

на прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ печата. Може ли да се каже, че е ограничение свободата на печата, ако дадѣте право на противната страна да опровергае това, което сте написали противъ нея, което тя смѣта за клеветническо, което и законътъ смѣта за такова, додѣ не се докаже противното? Азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да се поддържи заблѣжката на г. Балабанова и трѣбва да се приеме въ настоящия законъ — тя никакъ не е врдѣдна, а, напротивъ, въ всѣко отношение е полезна, не ограничава свободата на печата, нито пъкъ противорѣчи на разпорежданията на конституцията.

Василъ Кжичовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не мислѣхъ да говоря по тоя въпросъ, защото не съмъ билъ вѣстникарь и не зная хубаво всичкитѣ страни на вѣстникарството, макаръ че съмъ писалъ по вѣстникитѣ по-нѣкога, и при все това азъ се интересувамъ съ въпроса и по статия пета, която прѣдлага г. Балабановъ. Много мислихъ, и споредъ мене, нѣма въ нея нѣщо, което да е противно на духа на нашата конституция, нито намѣрихъ нѣщо, което да ограничава свободата на печата. Въ прѣдложената отъ г. Балабанова статия, просто се изисква, цѣто едно лице, ако е наклеветено въ вѣстникъ, да има право съ единъ приличенъ езикъ да се защити въ сжщия вѣстникъ, обаче не е принуденъ вѣстникарьтъ ще-не-ще да напечатва опровержението. (Георги Кирковъ: Ако не го напечата, има глоба!) Ако вѣстникътъ, който е напечаталъ клеветата е получилъ опровержението и каже: това опровержение не е истинско, не е право, нѣма да го напечата. (Георги Кирковъ: Има глоба!) Нѣма глоба. Именно тукъ е всичката неразбория между насъ. Или ние не се разбираме, или азъ не разбирамъ прѣдложението на г. Балабанова. Когато азъ видя, че моето опровержение не се напечата въ този вѣстникъ, азъ давамъ подѣ сждъ и клеветника, и вѣстникаря, и сждилището, когато ще види, че дѣйствително съмъ наклеветенъ неправо, и при това вѣстникаря не е далъ мѣсто на моето опровержение, ще накаже първия, ще глоби втория. Така азъ разбирамъ прѣдлагаемата статия. Да не мислите, че въпросътъ стои другояче: казалъ единъ въ вѣстника „този е крадецъ; азъ давамъ опровержение, че не съмъ; не го напечатватъ. Сждътъ безъ да търси право или криво съмъ наклеветенъ, глобява вѣстникаря.

Георги Кирковъ: Тѣй е!

Марко Балабановъ: Не е така!

Георги Кирковъ: Ако позволите да го прѣсѣка.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Кирковъ! Вие ли само ще прѣсичате? Това не е хубаво.

Василъ Кжичовъ: (Продължава). Азъ тѣй не разбирамъ закона. Ако е тѣй, както казвате, не бихъ гласувалъ никога за него. (Георги Кирковъ: Тѣй е!) Азъ казвамъ: мене ме клеветятъ въ единъ вѣстникъ; давамъ опровержение, че не е истина това, което пишатъ за мене; вѣстникътъ не ще да напечата опровержението; не

мога да го хвана за врата и да кажа: понеже не напечатвашъ опровержението ми, ще ви глобя; защото вѣстникарьтъ ще каже: азъ съмъ твърдо убѣденъ, че това, което е писано въ вѣстника, е истина, и ще докажа това прѣдъ сждилището. Щомъ докаже прѣдъ сждилището, че писаното за мене не е клевета, сждилището не ще го глоби. Азъ така разбирамъ. Щомъ азъ, като вѣстникарь, докажа въ сждилището, че наистина е крадецъ този, който се оплаква, че го клеветя, естествено е, че пѣма да ме накажатъ съ тази глоба, която законътъ прѣдвижда. Ами ако азъ не мога да го докажа, освѣтъ наказанието, за клеветата на клеветника, ще турятъ и тази глоба, че не съмъ опровергалъ. Азъ така разбирамъ прѣдложението на г. Балабанова. (Марко Балабановъ: Тѣй!) И ако е така, ще гласувамъ за него. Тѣй като гледамъ на това нѣщо, мисля, че не е нито ограничение на свободата на печата, нито противоконституционна тази блѣжка, която днесъ се разисква.

Сега има една прѣчка, която разбрахъ отъ думитѣ на г. Ризова, и тази прѣчка е технически важна за вѣстникаритѣ: понеже нашитѣ вѣстници иматъ нужда много да внимаватъ, какво работятъ чиновникитѣ и учрежденията и много често ще пишатъ въ вѣстника си за недобри работи, които вършатъ чиновникитѣ и учрежденията, то въ вѣстника ще трѣбва да се отстъпва широко мѣсто за тии опровержения. Напр., въ единъ брой може да се случи да се напечататъ 10 или 15 опровержения и това ще заеме много мѣсто, а пъкъ понеже въ вѣстника такива опровержения ще захванатъ много мѣсто, това ще спира вѣстникаритѣ да пишатъ често за правителствени лица. (Димитъръ Ризовъ: Реакционно е!) Не е реакционно, но е една прѣчка. (Димитъръ Ризовъ: Реакционна прѣчка е.) Азъ мисля, обаче, както казахъ и въ начало, че прѣдложението не е нито противоконституционно, нито реакционно, както го разбиратъ. (Димитъръ Ризовъ: Теоретически не е, но практически е тѣй.) Но понеже се явява единъ голѣмъ споръ върху този въпросъ, азъ бихъ прѣдложилъ г. Балабанову да оттегли това свое прѣдложение, и да го остави да се проучи добрѣ отъ г. Министра на Правосждието; и когато въ бждѣще ще има да се занимаваме съ този въпросъ, да вземемъ едно или друго рѣшение, защото, г-да, азъ мисля, че трѣбва да намѣримъ случай да се отървемъ отъ тѣзи анонимни клевети. Никому не се позволява изъ улицитѣ да клевети, а на вѣстникитѣ всичко се позволява, и анонимно могатъ да те наклеветятъ както си щатъ. Длѣжни сме да търсимъ лѣкъ на това нѣщо. Казахъ нѣкои, че ако те наклевети единъ калпавъ вѣстникъ, то нѣма защо да обръщате внимание. За мене не е така. И компрометиранъ вѣстникъ когато пише лошо за мене, не ми става добрѣ. Има хора по-чувствителни, а има хора, на които такива клевети могатъ да поврѣдятъ на кредита. (Димитъръ Ризовъ: На ключаритѣ, какво ще направите?) Моля ви се, тогава трѣбва да кажемъ, че могатъ да ни ругаятъ и на улицата; и понеже е глупаво, да не обръщаме на него внимание. (Найчо Цановъ: Не сте обръщали досега внимание, и нѣма да обръщате.)

Може, но на всеки случай е много трудно да отидемъ въ другата крайностъ и да оставимъ ненаказани абсолютно всичкитѣ ругания и клевети въ вѣстницитѣ.

Азъ оставамъ на тази мисль, че най-добръ ще бжде, ако сега-за-сега тази статия, която сама по себе си не е ограничителна и противоконституционна, така, както азъ я разбирамъ, г. Балабановъ да я оттегли и остави за идущата сесия, докогато и г-нъ Министерътъ ще види, дали въ общия наказателенъ законъ или въ особенъ законъ да я постави, па и ние ще да имаме врѣме да я обмислимъ по-сериозно. Дотогава ще имаме 6 мѣсеца свободно врѣме и ще видимъ и нашата преса какво е писала при пълна свобода на печата, може би, да стане нужда да търсимъ и други практически мѣрки, да не би свободата да стане слободия, която да ни принесе повече пакостъ, отколкото полза.

Димитъръ Петковъ: Г-да прѣдставители! Искамъ да говоря върху двѣ работи и накратко ще говоря. Азъ съмъ за прѣдложението на г. Балабанова, не ще и дума. Г-нъ Найчо Цановъ казваше, че ние сме злорадствуващи, защото щѣла да се приеме бѣлѣжката на г. Балабанова. Ни най-малко не е злорадствуване, че ще се приеме тази бѣлѣжка, а наопаки, ще я приемемъ затуй, защото виждаме, че вие, голѣма частъ отъ болшинството, признахте, че не може безъ законъ за печата — това, което ние твърдимъ. И вие сте свършено прави, когато възставахте и искахте да нѣма законъ за печата, но вие не отивате всецѣло да поддържате мнѣнието си, а дохождате да правите новъ законъ. Ако ще правите новъ законъ, съгласѣте се тогава да приемете бѣлѣжката на г. Балабанова и да стане законътъ по-цѣленъ. Единъ ще направи една бѣлѣжка, други ще вмѣкне друга, и вие ще видите, че ние ще направимъ едно недоносче, а не законъ. Азъ пакъ ще повторя, че по е прѣдпочтително да се оттегли закона, отколкото по този начинъ единъ да пѣха една бѣлѣжка, други да прави друга бѣлѣжка и да се приематъ. Това е нѣщо недостойно за една Камара, която разсждава ужъ малко по-здраво, както и за васъ, които сте носители на „новата ера“, и които се хвалите, че ще дадете свобода на печата, че нѣма да има никакъвъ законъ. Най-послѣ, бждѣте послѣдователни поне въ туй и унищожете всѣкакви закони по печата. Ние поддържаме бѣлѣжката на г. Балабанова, защото мислимъ, че една голѣма частъ отъ болшинството дохожда да съзнае, че има нужда отъ законъ за печата. Мотивитъ на г. Балабанова може да не сж дотамъ вѣрни, защото, ако застанѣхме на вашата почва, бихме могли да ги опровергаемъ; но за тия работи не желая да говоря, защото, мисля, че трѣбва да сѣществува единъ по-цѣленъ законъ за печата. Азъ пакъ ще моля г. Министра, по-добръ да оттегли закона, отколкото да остави така да го пѣстрятъ съ разни бѣлѣжки, защото и по-нататѣкъ, ако пѣстрите съ разни бѣлѣжки, нищо нѣма да стане.

Прѣдседателъ: Турямъ на гласуване прѣдложението на г. Балабанова.

Найчо Цановъ: Имамъ прѣдложение, ако г. Балабановъ не оттегли своята бѣлѣжка, гласуването да стане съ поименно гласуване.

Прѣдседателъ: Само по Ваше прѣдложение не може, трѣбва да рѣши Народното Събрание.

Найчо Цановъ: Моля да се гласува моето прѣдложение, споредъ чл. 33 отъ правилника.

Прѣдседателъ: Тѣй като има прѣдложение за поименно гласуване, и тѣй като такова поименно гласуване може да става само по рѣшение на Народното Събрание, моля, които сж за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Гласове: Болшинство! — Други Меншенство!) Моля г. г. квесторитѣ да прѣброятъ, и прѣди да кажатъ да се съгласятъ помежду си.

Квесторъ Иванъ Московъ: 49 души гласуватъ за прѣдложението.

Квесторъ Атанасъ Блажевъ: 52-ма!

Квесторъ Иванъ Московъ: Другитѣ не сме чели, г-не прѣдседателю.

Никола Козаревъ: Да се прочетатъ всичкитѣ при-сѣтствующи, г-не прѣдседателю — възможно е нѣкои да се въздържатъ.

Квесторъ Иванъ Московъ: 94 прѣдставители при-сѣтствуютъ.

Прѣдседателъ: 52-ма гласуватъ за прѣдложението, слѣдователно, поименно гласуване ще стане. Моля, двама отъ г. г. секретаритѣ да приготвятъ списѣцитѣ.

Марко Балабановъ: Г-да прѣдставители! Азъ направихъ едно прѣдложение, наистина, тукъ, съ намѣрение да стане нѣщо добро за самата свобода на печатното слово, но понеже стана голѣмъ шумъ, а пѣкъ станаха отъ друга страна и много разисквания, азъ съмъ доволенъ отъ тия разисквания, които станаха. Менъ ми се чини, че когато и да е, това прѣдложение отъ мене направено или отъ други прѣдставители, ще се приеме. Не може безъ това нѣщо. Ако ще имаме законъ за печата, безъ друго едно такова прѣдложение, по-крайней мѣрѣ прѣдложено въ такава смисль ще стане, и понеже отъ друга страна се научавамъ, че г. Министерътъ на Правосѣдието готви специаленъ законъ за печата, въ който законъ ще се прѣдвидятъ много други работи, между които г. Министерътъ на Правосѣдието сега ми каза, че ще вмѣкне и такова едно прѣдложение, то азъ, по молбата на много мои другари, оттеглямъ прѣдложението си. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвицата.)

Гено Недѣлковъ: Азъ заявявамъ, че щѣхъ да гласувамъ писмено за прѣдложението.

Прѣдседателъ: Г-нъ Балабановъ оттегли прѣдложението си, и минаваме по-нататѣкъ на чл. 5.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ г. Василъ Кжличовъ.)

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Азъ искахъ да кажа, вслѣдствие заявлението на г. Балабанова, което направи при оттеглянето на своето прѣдложение. Това, което съмъ казалъ и отзаявилъ, може да го повтори и сега, че ние ще се стрѣсимъ да утвърденствуваме нашето законодателство, по отношение прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ печата. Това го има и въ доклада на комисията по Министерството на Правосъдието, тъй щото, за по-тържественое изявление отъ това нѣма нужда, толкова повече, че не станахъ азъ да опровергая съдържанието на този докладъ, а въ него докладъ изрично се казва, че Министерството има таква намѣрение.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.)

„Чл. 5. За прѣстѣпнитѣ дѣлния, извършени чрѣзъ печата или печатното произведение, се прѣслѣдватъ и наказватъ:

- а) обявениятъ писателъ, ако е познатъ и живѣе въ княжеството;
- б) издателятъ, ако писателятъ не е познатъ или не живѣе въ княжеството;
- в) печатарьтъ, ако издателятъ не е познатъ или не живѣе въ княжеството, и
- г) раздавачьтъ, ако печатарьтъ не е познатъ или не живѣе въ княжеството.“

Апостолъ Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ считамъ прѣди всичко, че цѣлиятъ чл. 5 не би трѣбвало да съществува въ настоящия законъ, защото той е прѣдвиденъ въ конституцията. Прѣди всичко, туй е единъ специаленъ законъ, който се отиѣнява съ тоя законъ, и достатъчно е да се каже, че се отиѣнява специалния законъ, за да се считае за удовлетворени, защото се постига цѣльта. На второ мѣсто, менѣ ми се струва, че ако Народното Събрание рѣши да остане този членъ така въ закона, не би трѣбвало да допускаме първата алинея да бѣде такава, каквато е тукъ, именно трѣбва да се отхвърлятъ първитѣ думи „обявениятъ писателъ“ въ първата алинея. Ако оставимъ да съществува тази дума „обявениятъ“, ние ще допуснемъ едно нѣщо противъ конституцията. Направѣте сравнение на този чл. 5, който е копиранъ отъ конституцията, и ще видите, че въ всичко си мяза; само се различава, че тамъ нѣма думата „обявениятъ“. Менѣ ми се струва, че въ конституцията не безъ цѣль е направено това нѣщо — иска се, щото тоя, който пише да отговаря за това, което пише, а ние допускаме задъ гърба на едно лице, което не пише, да дойде другъ единъ, анонимно да псува другитѣ. Това е противъ конституцията. Това е още и противъ принципа, прокаранъ въ нашия наказателенъ законъ, споредъ който само този, който е извършилъ прѣстѣплението, трѣбва да се накаже, а не и онзи, който дохожда да се замѣни вмѣсто прѣстѣпника. Споредъ нашия законъ, ако едно лице извърши прѣстѣпление и дойде другъ да каже, че азъ съмъ извършилъ прѣстѣплението, ние не искаме да накажемъ него, а онзи, който е извършилъ прѣстѣплението; а тукъ ние сами търсимъ единъ човѣкъ да се постави вмѣсто онзи, който е извършилъ

прѣстѣплението. Считаамъ, прочее, че прѣстѣпиме конституцията, изневѣрваме на принципа въ наказателния законъ и, слѣдователно, не би трѣбвало да се допуска тая несъобразность. Моето мнѣние е, прѣди всичко, да се отхвърли цѣлия чл. 5, а ако Народното Събрание не се съгласи да се отхвърли чл. 5, поне да се отхвърли тая дума „обявениятъ“.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Г-да прѣдставители! Този чл. 5 съ всичкитѣ си подробности е дѣйствително подобенъ на чл. 79, алинея втора отъ конституцията. Въ него членъ отъ конституцията, дѣйствително, нѣма думата „обявениятъ“, но когато комисията прие тази дума, прие я съ единствена цѣль да не ставатъ тия злоупотрѣбения, които сж ставали по-напрѣдъ, т. е., властѣта или тѣзи, които искатъ да напакостватъ на писателя или издателя, не искатъ да теглятъ подъ отговорность това лице, което е подписало статията, а отиватъ въ печатницата, прѣвръщатъ я цѣла и търсятъ по ръкописитѣ истинския писателъ. За да се избѣгне това злоупотрѣбение и да не става това излишно прѣтрѣсване, комисията се съгласи да се тури тази дума, за да може да се тегли подъ отговорность този, който е обявенъ. Но думата „обявениятъ“ не значи, че само който пише трѣбва да се яви тамъ, че той пише. То е произволна дума и може да я туримъ или не, но единъ пътъ когато е турена — този писателъ да се тегли подъ сѣдъ. Та единствената цѣль бѣше да се не злоупотрѣбява така, както по-напрѣдъ, да се не търси излишенъ писателъ когато има обявенъ, а да се търси този, който е подписалъ статията. Тѣзи бѣха съображенията да се вмѣне тая дума и, азъ мисли, че е тъкмо на мѣстото си, за да не се злоупотрѣбява.

Атанасъ Краевъ: Азъ бихъ желалъ, за да бѣде ясень законьтъ и да се избѣгнатъ злоупотрѣбенията, които е възможно да ставатъ, да се обясни, че туй постановление на закона нѣма смисълъ въ случаетѣ, когато нѣкой злоупотрѣби съ името на трето лице, което нѣма извѣстие отъ писаното и публикуваното, и, слѣдователно, което не е авторъ на инкриминираната статия или брошура.

Допусяйте си такъвъ случай. Азъ, като печатаръ, издавамъ единъ памфлетъ и го пуцамъ въ циркуляция съ вашия подписъ; обаче вие хаберъ нѣмате за това, — нито сте авторъ, нито имате нѣкакво знание за съществуването му. Хващатъ ви и ви теглятъ на сѣдъ.

Трѣбва да се обясни както отъ г. докладчика, така сжко и отъ г. Министра, че ако лицето, подписьтъ на което стои върху инкриминираната статия, откаже да поеме отговорностьта, претендирайки, че не е авторъ, тогава да се подвежда подъ отговорность печатарьтъ, издателятъ, или раздавача, докато тѣ не докажатъ, кой е истинскиятъ авторъ, за да се прѣслѣдва той.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Г-да! покрай обяснението по алинея първа, отъ чл. 5 на законопроекта, дадено отъ г. докладчика, има да прибавя слѣдующето. Споредъ разискванията, станали въ комисията думата „обявениятъ“ се прибавя съ слѣдующата цѣль. Първо, не да

изискваме непременно единъ вѣстникъ да има писателъ или, както го наричатъ по вѣстникарски языкъ, отговоренъ редакторъ. Може единъ вѣстникъ и безъ отговоренъ редакторъ да се издава. Ако съдържа въ съдържанието си прѣстѣпни дѣяния, ще отговаря издателятъ, търговецътъ на вѣстника, ако не фигурира издадателятъ, ако нѣма издатель пъкъ, ще отговаря печатарятъ; а ако и печатницата е скрита, дѣто е напечатанъ този вѣстникъ, ще отговаря раздавачътъ. Слѣдователно, думата „обявения“, е турена за оня, който желае доброволно да взема отговорността за съдържанието на писаното въ вѣстника. За него не се изисква никакъвъ цензъ. Нѣма съмнѣние, цензътъ, да е грамотенъ, самъ по себе си се разбира, защото неграмотенъ човѣкъ не може да се каже писателъ, но не се изисква непременно да се тури на единъ вѣстникъ отговоренъ редакторъ, обявенъ писателъ. Отговоренъ редакторъ може да бѣде на единъ вѣстникъ двойко: или защото си отбѣлѣзва името въ края на вѣстника и съ това, значи, поема отговорността на всичко писано въ вѣстника, или подъ всѣко едно писано или статия, или антрефиле, поставя си името и съ това отговаря. Това значи „обявенъ писателъ“ по алинея първа отъ чл. 5.

По-нататъкъ думата „обявения“ е турена още и за това, че ако нѣма обявения писателъ, нѣма да го дирижъ него вече, за да избѣгнемъ прѣтърсвания, да се намѣри истинскиятъ авторъ на нѣщо прѣстѣпно, писано въ вѣстника. Споредъ алинея първа, ние ще дирижъ обявения писателъ; щомъ го нѣма, ще пристѣпимъ къмъ слѣдующия отговоренъ, както прѣдвижда чл. 5.

Колкото за забѣлѣжката, направена отъ г. Краева, какъвто и законъ да поставите, частнитѣ лица не сж свободни отъ такива нападения. Така, напр., да пише една статия в. „Свѣтъ“, да положимъ, и на уводната статия да се напише „А. Краевъ“, какъвто и законъ да направите, не сте свободни. Но това съставлява една фалшификация. Законитѣ, които охраняватъ гражданитѣ отъ фалшификация, ще охранятъ въ случая отъ фалшифицирането или злоупотреблението съ името на едно лице подъ една статия, за да не бѣде подведено подъ отговорностъ за едно прѣстѣпно дѣяние по печата, когато не е отговорно, защото не е авторътъ на статията.

Нѣма съмнѣние, че понякога могатъ да се правятъ затруднения, но работа на сѣдилището е да намѣри фалшификатора. Зная това отъ сѣдейската си практика. При съществуването на закона отъ 1887 г., съ всички стѣснения прилаганъ, в. „Народни Права“ подъ една статия бѣше написалъ едно име на единъ Софийски гражданинъ и човѣкътъ дойде и заяви тукъ въ сѣдилището — като го теглихме подъ отговорностъ, — че той не е написалъ статията и че фалшиво му било подписано името. Какво направихме? Спрѣхме прѣслѣдването на прѣстѣплението по печата. Възбуди се прѣслѣждане по фалшифицирането на неговото име и дѣйствително намѣри се и онзи, отъ редакцията на в. „Народни Права“, който нарочно е турналъ неговото име, биде наказанъ, а този, чието име фигурираше подъ статията се оправда. Това е цѣрътъ, г-нѣ

Краевъ, който може да се намѣри за такова едно злоупотребление. Ако би се намѣрилъ другъ цѣръ, може да се постави тукъ — азъ нѣмамъ нищо противъ — но съмъ увѣренъ, че не може да се намѣри.

Атанасъ Краевъ: За обяснение ще кажа, че азъ не правя никакво прѣдложение, а искамъ само да се разясни отъ страна на г. Министра на Правосѣдието и отъ страна на г. докладчика, за да знаятъ сѣдилищата, прилагайки този законъ, че е възможно да станатъ подобни злоупотребления, които никога не трѣбва да се експлоатиратъ въ ущърбъ на невинни хора.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Това го знаятъ нашитѣ сѣдии и тѣ сж достатъчно опитни. Ако нѣкой заяви, че азъ не съмъ подписалъ тая статия, тѣ ще намѣрятъ край да го охранятъ. Още и това, че нѣкой написалъ статия и послѣ се откаже отъ статията — и това го има — и на него сѣдѣтъ може да намѣри край.

Д-ръ Петъръ Гудевъ: Искамъ да зная: обявениятъ писателъ, дали ще бѣде собствено този, който ще фигурира въ вѣстника, като отговоренъ редакторъ, както и бѣше досега, или второ едно лице, което при единъ споръ излѣзе прѣдъ сѣда и каже: „азъ съмъ авторътъ“?

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Не.

Атанасъ Краевъ: Второто лице.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Не второто!

Д-ръ Петъръ Гудевъ: Ако се прѣслѣдва обявениятъ писателъ на единъ вѣстникъ, и въ сѣда дойде второ лице и каже: „азъ съмъ авторътъ“?

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Въ прѣстѣпленията, извършени чрезъ печата, всѣкога има тия спорове, и, повидимому, неудобства. Но, който мисли, че ще се разрѣши въпросътъ така, че ще отговаря второ едно лице, той грѣши. И ето защо. Именно това искаме да избѣгнемъ: да дирижъ онова лице, което не се е обявило за писателъ въ вѣстника. Диренето не е само когато диришъ да разпитвашъ, ами и когато нѣкой изповѣдва и каже: „азъ съмъ авторътъ“. Това е и противъ конституцията. Конституцията казва: оня, който се яви въ вѣстника, че е писателъ, а не оня, който дойде послѣ въ сѣда и каже. Защото тогава може да стане една суброгация и да се осуети прѣслѣждането. Тукъ дирижъ една фиктивна отговорностъ, която има тая чѣрта, че е напечатано името на лицето, което искаме да носи тази отговорностъ и е напечатано върху corpus delicti, върху самия вѣстникъ, който послѣ идва и казва: „азъ съмъ авторътъ“! Тамъ има суброгация на лицата. Това нѣщо не е приемливо по духа на конституцията, защото пристѣпваме вече къмъ дирене и защото, по углавната процедура, не е достатъчно едно самопризнание, за да признае единъ сѣдъ нѣкого, че е виновенъ; сѣдѣтъ има право да издири, дали е истинско това самопризнание. Ако г. Ризовъ е писалъ статията и отговаря за нея, послѣ, когато го теглимъ на сѣдъ — извинѣте, че

вземамъ Васъ за примѣръ — (Димитъръ Ризовъ: Нищо.) иде нѣкой да каже: „азъ съмъ авторътъ на тая статия.“ (Д-ръ Петъръ Гудевъ: И това може да стане.) — Може, но като не сме убѣдени въ това, какво ще правимъ? — ще оставимъ г. Ризова и ще диримъ дали е той наистина авторътъ, защото сждътъ е воленъ да приеме или не самопризнанието; за да провѣри самопризнанието, ще дири и разпитва свидѣтели отъ печатницата, отъ администрацията и въобще отъ персонала на вѣстника. Ето вече почвата на издирването. Защо избѣгваме издирването? За да не подпаднемъ въ двояка грѣшка — да диримъ или фиктивния авторъ, или истинския. Затова вземаме срѣдния пътъ, единствено подobaющъ за прѣстѣпленията по печата — диримъ фиктивния отговорникъ, който прѣдварително иска да подложи грѣба си за писаното въ вѣстника. Така щото, ще имаме всѣкога прѣдъ видъ, че печатарътъ или издателятъ ще дири такъвъ отговоренъ редакторъ, за да нѣма главоболие, издателятъ, или печатарътъ ще печата вѣстника само тогава, когато има прѣдварително единъ отговоренъ редакторъ. За него не туряме никакъвъ цензъ — тази е разликата между нашия законъ и прѣдшествующитѣ закони. Вие сте били подъ режима на единъ законъ съ отговорни редактори и като забѣлжитѣ тая разлика между по-стария законъ и сегашния, ще ви бѣде ясно положението, което създава настоящиятъ законъ.

Може да се случи и друго нѣщо. Единъ топтанджия отговоренъ редакторъ да отговори за всичко писано, но подъ известна статия да има едно име. Защото може да се случи да има хора, които, макаръ да иматъ отговоренъ редакторъ, желаятъ да подписватъ името си подъ своята статия, както става почти въ всичкитѣ френски вѣстници. Пита се сега: кой ще отговаря? Французската система е слѣдующата: отговаря жерантътъ, както го казватъ, отговаря редакторътъ, ако щете, отговаря и писателятъ солидарно. У насъ нѣмаме тази система. Този топтанджия отговоренъ редакторъ нѣма да отговаря въ такъвъ случай, защото за специалното прѣстѣпление е показанъ обявения списатель — оня, който си е турналъ подписа подъ статията. Тази е техниката — икономията на алинея първа отъ статия пета на законопроекта.

Слѣдъ тѣзи обяснения, ми се чини, че ви е ясно какъ ще се постѣпи въ случая? Ще се постѣпи както досега, безъ да има нѣкакво особено затруднение при прилагането на закона.

Атанасъ Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ е много важенъ и заслужава повече да се спрѣмъ върху него.

По конституцията, чл. 79, когато писателятъ е познатъ и живѣе въ княжеството, издателятъ, раздавачътъ и печатарътъ не отговарятъ. Пита се: какво трѣбва да разбираме подъ думата „писатель“? Този ли, който напечата и обнародва, или който дѣйствително е написалъ, който е материалния писачъ на инкриминираната статия?

Споредъ мене, граматически и логически не може да се разбира иначе, освѣнъ въ смисълъ на редакторство — авторътъ на съчинението, на публикацията, оня, който е написалъ или съчинилъ отпечатаното, обнародваното.

Дѣйствително, докато на единъ памфлетъ — да вземемъ тоя случай — не се даде публичностъ не бѣде напечатанъ въ отдѣленъ листъ, брошура или вѣстникъ и не бѣде обнародванъ и разпространенъ, той не става достояние на широката маса, още нѣма прѣстѣпление: той е единъ проектъ за извършване на прѣстѣплението. Напр., азъ написвамъ една ругателна статия, мога да напиша въззвание къмъ бунтъ или къмъ извършване други прѣстѣпления и пр., и пращамъ това на васъ, като редакторъ, или издатель на вѣстникъ или списание, за да го напечатате; ако вие не го публикувате — прѣстѣпление чрѣзъ печата нѣма. Но, ако бѣде напечатано и обнародвано, тогава вече има извършено прѣстѣпление чрѣзъ печата. Пита се: кой трѣбва да отговори, въ подобенъ случай? Дали този, който е дѣйствителенъ, материаленъ авторъ на прѣстѣплението, или оня който е станалъ каналъ, за да се конфекционира, ако мога така да се изрази, за да се извърши окончателно това прѣстѣпление? (Антонъ Франгя: И двамата! — Апостолъ Урумовъ: Онзи е съучастникъ!) Да, той е съучастникъ, но не може да се приеме, че трѣбва да отговори по правилата на углавното право като съучастникъ, защото, споредъ конституцията, изключени сж отъ прѣслѣждането съучастницитѣ въ тия прѣстѣпления. (Апостолъ Урумовъ: По правото, има!) По общеуглавното право — да, защото той е способствувалъ на автора, щото написаното да получи гласностъ, слѣдователно, и да се извърши прѣстѣплението чрѣзъ печата; но не и по конституцията.

Да ви дамъ единъ примѣръ. Г-нъ Цановъ ми пише една кореспонденция отъ Видинъ. Зная, че г. Цановъ е много честенъ човѣкъ и че никога нѣма да си позволи да ми съобщи невѣрни факти. Публикувамъ ги въ вѣстника си. И какво се оказва, когато ме теглятъ подъ сждъ? Оказва се, че обнародваното не е вѣрно, че чрѣзъ него се оклеветяватъ други почтени граждани на гр. Видинъ. Какво трѣбва да правимъ? Кого ще накажатъ? Азъ ли трѣбва да нося отговорността, или г. Найчо Цановъ? Менъ ми се струва, че, безспорно г. Цановъ; толкова повече и особно, ако той ми пише въ кореспонденцията си: „Краевъ, ти знаешъ, че азъ съмъ почтенъ човѣкъ, не мога да злоупотрѣбя съ твоето довѣрие; съобщавамъ ти този фактъ, който е вѣренъ — дай му гласностъ. Ако тя теглятъ на сждъ, азъ ще се явя прѣдъ сжда, ще прѣдставя своитѣ доказателства, ще установя, че обнародваното е вѣрно, и ще ме оправдаятъ. Нѣма да допусна една осждителна присжда.“

Е добръ; азъ като съмъ публикувалъ тази статия, станалъ съмъ неволна жъртва на довѣрието, което съмъ ималъ къмъ единъ съотечественикъ, но никакъ не съмъ дѣйствувалъ съ прѣстѣпна умишълъ, съ цѣлъ да оскърбя нѣкои лица. (Апостолъ Урумовъ казва нѣщо.) Благодаря на г. Урумова, че изказа мисълъта, която щѣхъ да кажа. Нѣма най-важния прѣстѣпенъ елементъ: нѣма намѣрение, цѣлъ, желание за оскърбление или оклеветяване отъ моя страна, като обнародвачъ на тая статия — липсува *animus injuriandi*.

Щомъ тази ржкописа на моя кореспондентъ, когато ме тегли прокурорътъ на отговорностъ, изкарвамъ го на лѣв: прочее, става извѣстенъ писателятъ и отговорността споредъ самата конституция трѣбва да поеме той — този, който е написалъ статията.

Поради всичко това, азъ моля уважаемия Министъръ на Правосъдието да благоволи, да се съгласи и да заяви, че и той разбира закона въ тази смисълъ. (Апостолъ Урумовъ: Да се изхвърли думата „обявениятъ“!) Инакъ, азъ правя предложение да се отхвърли изражението „обявениятъ писателятъ“, а просто да си остане, както си е въ конституцията „писателятъ“, ако не се знае той, тогава издателятъ и пр. — което ще бѣде по-право.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Азъ, г-да народни прѣдставители, и по-прѣди ви казахъ: намѣрението за поставяне на думата „обявениятъ“ е едно. Това изражение е намѣрено въ комисията и поставено; защото, ако прочетѣте първоначалния проектъ, ще видите, че тамъ нѣма думата „обявениятъ“. Тази дума е поставена тамъ, за да се избѣгнатъ прѣтърсванията, за да се избѣгнатъ изцърванията, защото ние желаемъ обвинителната властъ, когато прѣслѣдва прѣстѣпленията, извършени чрѣзъ печата, да се залавя само за онова, което стои прѣдъ очитѣ ѝ въ корпуса на прѣстѣплението. (Атанасъ Краевъ: Тѣй!) Попнатѣтъ, сама по себе си, заблѣлѣжката направена отъ г. Краева, си е на мѣстото. Защо? Защото тя хармонира съ материалната истина, тѣй да се каже. Когато авторътъ е другъ, какъ ще теглимъ г. Краева, отговорния редакторъ? Какъ ще теглимъ г. Краева, когато авторътъ на клеветата е г. Цановъ, както той се изрази? Добрѣ, но азъ пакъ заблѣлѣзвамъ тукъ, че ние дириимъ една фиктивна отговорностъ, не дириимъ истинската, материалната отговорностъ, по причина на това, че то е едно особено прѣстѣпление, извършено чрѣзъ печата, което трѣбва да бѣде турено въ извѣстни рамки, за да не посѣгаме на свободата на печата. Ще ми кажете: какъ може да се побере това нѣщо въ ума, когато липсва *animus injuriandi*? Да, г-да, *animus injuriandi* се изисква всекога въ клеветата, въ обидата и пр., но по печата, когато се извършва чрѣзъ печата такова едно прѣстѣпно дѣяние, ето какво друго нѣщо става. Юридическата конструкция ще ви каже какво става въ това прѣстѣпно дѣяние. Ако съдържанието на думитѣ на една статия е безусловно обидно и безусловно клеветническо, нѣма нужда да се дири *animus*-а, намѣрението, и защо нѣма нужда да се дири и специално обявениятъ редакторъ? Защото той не е клеветникъ, той не е псуватель, ами е съучастникъ, помагачъ на тази клевета. Искамъ и г. Ризовъ да чуе, да не се улаши отъ казуистиката. Отговорниятъ редакторъ, ще кажа, не е псувачъ, ни клеветникъ, ами е помагачъ, съучастникъ е. Та заради това, у помагача, който съдѣйствува чрѣзъ печата да се наклевети нѣкой или да се осетрби, не се изисква намѣрението — *animus*-а да наклевети. Не е така юридическата конструкция, за която ви говорихъ. Имаме единъ авторъ, който въ дѣйствителностъ е извършилъ клеветата, има и единъ неговъ съучастникъ,

който е станалъ проводникъ на тази клевета чрѣзъ печата. (Венедиктъ Поповъ: Инструментъ за да се консумира!) Инструментъ за да се извърши прѣстѣпно дѣяние. Имаме двѣ лица, прочее, които могатъ по закона да отговарятъ, и сега съ закона за печата ние какво правимъ? Понеже стоимъ на почвата на фиктивната отговорностъ, казваме, че този е, който е писалъ статията, но, въ всеки случай, не си е турилъ подписа подъ статията, казваме му: не те търсимъ тебе, защото се боимъ, ако встѣпимъ по направление на издирването, да не направимъ по-голѣмо зло за свободата на печата и заради това ние тебе те оставиме, като държимъ този, който ти е помогналъ да наклеветишъ. Ето такава е техниката на ст. 5, пунктъ 1. Така я разбирамъ азъ, и така мисля, че би трѣбвало да се прилага, като правимъ прѣдпочитане на единия авторъ — защото и той се счита съучастникъ — отъ другия авторъ. Това го има въ цѣлата економия на ст. 5. Ето какъ. Като се отклоняваме отъ общото прѣслѣждане на углавната отговорностъ по слѣдующия начинъ, ако стоимъ на почвата на общия наказателенъ законъ, какво би могло да кажемъ? Обявениятъ авторъ, писателятъ, отговорниятъ редакторъ, той върши прѣстѣплението, защото се прѣдполага, че той пише съдържанието на вѣстника, прѣдполага се, че той пише; но има единъ печатаръ, който съ своята машина му помага, за да се напечата вѣстникътъ и даже по углавната теория той е *socius necessarius*, т. е. необходимъ съучастникъ, защото, ако не е печатарътъ да му даде буквитѣ, машината и работницитѣ, за да напечата вѣстника, той не би могълъ, абсолютно невъзможно е, да извърши прѣстѣплението. Прочее, какво правимъ ние? По правилото на общото наказателно право трѣбваше и печатаря наедно да теглимъ, защото и той е съучастникъ; трѣбваше да теглимъ и раздавача, защото и той е съучастникъ; и словослагателя и пр., но какъ правимъ ние? Прѣдъ видъ, че споредъ конституцията, трѣбва единична отговорностъ да има, да не се впускате въ тази материя, да дириимъ отъ всички отговорностъ. И конституцията го казва това: Едного ще държишъ — писателя. Конституцията какво казва? „Когато писателятъ е познатъ и живѣе въ Княжеството, издателятъ, печатарътъ и раздавачътъ нѣма да се прѣслѣдватъ,“ — прави едно изключение отъ общото наказателно право, че и съучастникътъ трѣбва да се прѣслѣдва. Въ чл. 5 какво правимъ ние? Имаме дѣйствителния авторъ, да кажемъ г. Нейча Цановъ, имаме и отговорния редакторъ и казваме: за да се не впуснемъ въ посоката да провѣрряваме кореспонденцията, дали ржкописътъ е на г. Нейча Цановъ, да не сравняваме ржкописа съ съдържанието на печата и пр., оставиме този авторъ и вземаме неговия съучастникъ, който ще му е помогналъ да се напечата, да се виѣсти въ вѣстника — „обявения писателятъ“. Това е поне моето разбиране по случая на буква а отъ чл. 5. Ако вие искате да разберете и друго нѣщо, че и този, който е писалъ, да се тегли подъ еждъ, намѣрѣте форма, азъ ще се съглася и ще я приема.

Министъръ-Прѣдсѣдатель Петко Каравеловъ: По тоя законъ ималъ съмъ честта да говоря още прѣди

15—16 години. Азъ не съмъ съгласенъ съ онова, което говори г. Краевъ, но мисля, че една частъ отъ неговия говоръ е истина. Нѣма съмнѣние, че за всичко, което е напечатано съ подписъ, отговаря оня, който е подписалъ, разбира се, само ако не е фалшивъ подписътъ му. Ако е фалшивъ подписътъ, тогава за писаното ще отговаря другъ.

Сега трѣбва да различимъ книги, брошури и вѣстници и да видимъ каква роль играе редакторътъ на вѣстникитѣ, понеже въ повечето случаи онова, което въ тѣхъ се пише, е анонимно. Нѣма съмнѣние, че за всички анонимни статии въ вѣстника отговаря, така нарѣчения отговорникъ, който се подписва, или редакторътъ. Има мѣста, като Англия, дѣто нѣма никакъвъ отговоренъ редакторъ — тя е французска система — и азъ не знамъ дали въ Белгия, отдѣто сме взели нашия текстъ на тоя членъ въ конституцията, има отговорници. (Д-ръ Андрей Ходжевъ: Има!) Азъ не знамъ. Въ Франция дѣйствително се иска да има единъ отговорникъ, който, като „козелъ отпушеніа“, да отговаря за всичко, което пишатъ другитѣ. У насъ това не може да бѣде. У насъ, ако има вѣстникътъ статии, подписани, и ако тѣзи подписи сж реални, тѣ ще отговарятъ. Можемъ да допуснемъ, като допълнение, за да опростимъ задачата на периодическия печатъ, да бѣде отговорно извѣстно лице, което гарантира за неподписанитѣ статии.

Г-нъ Краевъ, като казва, че отиваме много далечъ, страхъ ме е, че ще ни приведе къмъ инквизиция. Казва, че ще ми пише нѣкое лице отъ Видинъ, на което азъ вѣрвамъ, но ако се окаже, че той е наклеветилъ нѣкой почтенъ гражданинъ, явява се единъ въпросъ за газетаритѣ, за нравствеността на публицистиката. Можете ли вие да кажете, че тая статия е написалъ, напр., г. Цановъ и да карате съдътъ да прави инквизиция, да ходи да издирва чакъ въ Видинъ? По мое мнѣние, не. Но има друго нѣщо, което ме кара да кажа, да. Прѣдставѣте си, че г. Цановъ е написалъ дълга кореспонденция и се окаже, че съдържа клеветнически работи. Въ отдѣлно писмо гарантира за вѣрността на писаното и се подписва, че, ако дойде работата до съдъ той ще отговаря. По мое мнѣние, по всички правила на нравствеността на законитѣ, ще бѣде да го прѣдстави и да кажа въ съдилището: ето го авторътъ! Съдилището щомъ знае, че подписътъ е вѣренъ и че самъ г. Цановъ не се отказва отъ своя подписъ, ще държи него отговоренъ. Въпросътъ е само да отговаря авторътъ, но да не прибѣгватъ къмъ инквизиция за да го намѣрятъ. (Ата-насъ Краевъ: И азъ съмъ на същото мнѣние!) Затова, дѣто авторътъ, който е писалъ, при всичко, че е написалъ анонимно, но отдолу казва „азъ отговарямъ въ случай на съдъ“, тамъ нравствено, и както щете, имамъ право да прѣдстави на съда това писмо. И тогава наистина ще морализираме печата. У насъ, който издава вѣстникъ знае, че се явяватъ сума кореспонденции, въ които авторитѣ заявяватъ „ние ще отговаряме“. И особено лесно общаватъ това, когато споредъ закона отговаря другъ нѣкой. За да морализираме печата, което азъ искрено желая — защото, при всичката обичъ къмъ свободата на печата, бихъ желалъ да бѣде доста строго наказанието за клевета; не толкова

за обидата, но за клеветата — желалъ бихъ да се научатъ хората да не клеветятъ и ако даватъ общание, че ще отговарятъ, да отговарятъ. А съ такива документи вѣкога мога се снабди, защото ако ми напишатъ една кореспонденция отвѣтъ, азъ мога да пиша, че нѣма да я напечатамъ дотогава, докогато не се съгласятъ, че ще отговарятъ въ случай на съдъ.

Заради това, въпросътъ е по-хубаво така да рѣшимъ: за вѣстникитѣ да отговаря единъ за всички анонимни статии. Естествено, той не ще отговаря за печатапото съ фамилии, нито за статии, дѣто авторитѣ, които сж писали, сж общали, че поематъ отговорността. По този начинъ не ще останатъ безнаказани клеветнически статии. Тѣй поне азъ съмъ разбиралъ това едно врѣме, то е споредъ мене по-право и тѣй бихъ желалъ и сега да бѣде. Страхъ ме е дѣйствително, че съ това, което говореше г. Радевъ, Министерътъ на Правосъдието, да не създадемъ инквизиция и да се възползува едно лошаво правителство — а правителствата повечето биватъ лоши, отколкото добри — да вземе да търси авторътъ дори по подозрѣние, че еди-кой-си е писалъ, и да прави обиски. Това да не правимъ. Никакви обиски да нѣма! Съдилището да прѣслѣдва редактора и само когато самата редакция му прѣдстави единъ документъ съ подписъ, че еди-кой е писателъ на обвиняемата статия, тогавъ да се обръща къмъ самия авторъ. Поне азъ така бихъ желалъ да се разбира този законъ. Туй е моето мнѣние по този въпросъ и бихъ желалъ то да се сподѣли. Нѣма нужда да се измѣня членътъ. Думата „обявенъ“ не ми се харесва; да остане просто „писателъ“, който, или самъ се е подписалъ и признава, че е писалъ или има писмо въ редакцията съ неговия подписъ, че той отговаря прѣдъ съдилищата. Съдътъ нѣма право самъ да го търси при други условия.

Д-ръ Петъръ Гудевъ: Отъ обясненията, които ни даде г. Министерътъ на Правосъдието, излиза, че „обявенъ писателъ“, който е означенъ въ ал. 1 на чл. 5 отъ прѣдлагания законопроектъ, е абсолютно същото онова лице, което е опрѣдѣлено въ чл. 5 отъ тѣй нарѣчения Папанчевъ законъ за печата — отговорниятъ редакторъ. Вие знаете какви възмутителни случаи имаше съ прилагането на този законъ. Имаше случаи, когато писатели, които се прѣслѣдваха за извѣстни прѣстѣпления по печата, се явяваха въ съдилището и казваха: „азъ съмъ писателътъ на тази инкриминирана статия и азъ искамъ върху мене да дойде наказанието; азъ приемамъ отговорността“, а въ същностъ какво ставаше? Съдитѣ като вземаха да тълкуватъ чл. 5, дѣто също е казано, че отговорниятъ редакторъ е, който взема отговорността за всичко онова, което се печати въ вѣстника, отхвърляха, игнорираха отговорността на самия авторъ. Страхъ ме е, да не би да се случатъ същитѣ нѣща, като има въ първата алинея на чл. 5, че обявениятъ писателъ е отговоренъ за това, което се пише въ вѣстника; да не би да се случи същото това възмутително, несправедливо извъртане на отговорността за извършенитѣ прѣстѣпления. И защото въ нашата конституция е казано, че писателъ е, който е отговоренъ, ако ние туримъ единъ обявенъ писателъ, а прѣдъ съда излѣзне същинскиятъ писателъ, и съдътъ не

иска да го признае на основание на това, че законът прѣдписва да се тегли подъ сѣдъ обявениятъ писателъ, менѣ ми се струва, че въ такъвъ случай ще нарушимъ прѣдписанията на нашата конституция. Заради туй, ще се съглася напълно съ мнѣнието, което изказа г. Каравеловъ, и което най-напрѣдъ изказа г. Краевъ. Поддържамъ г. Каравелова, да се остави само думата „писателъ“, за да се остави една свобода на сѣда да прѣслѣдва не само отговорния редакторъ, който може да бѣде, особено при тази свобода, първиятъ уличенъ човѣкъ, който за нѣколко лева поема всичката отговорност, срѣщу най-големъ обиди и най-големо пѣтно, което може да се хвърли върху доброто име и върху честта на единъ човѣкъ.

Та, ето защо поддържамъ напълно прѣдложението на г. Краева, да се изхвърли прилагателното „обявенъ“ и да остане само думата „писателъ“, защото тогава ще се остави тази ширина на сѣда да търси истинския писателъ, но ако той се яви още по-добъръ. Ако ви е страхъ, че ще паднете въ една грѣшка и ще оставите на едно лошаво правителство да търси истинския писателъ, чрѣзъ прѣтрѣсване и обиски и да се тероризира, тъй да се каже, печата, менѣ ми се струва, че ако се боимъ отъ такива случайности, можемъ да вмѣстимъ една малка фраза, ако щете, въ края, именно: „насилственото издирване на автора, не се допуца.“ (А тана съ Краевъ: Г-нъ Христовъ прѣдложи по-рано това!) Тогава, разбира се, не може да се допусне никаква перкизичия, да се тероризира по косвенъ начинъ печатътъ. Но менѣ ми се струва, че този страхъ, даже ако нѣмаше такава фраза, е фиктивенъ, защото когато се приложи Папанчевиятъ законъ, бѣхме подложени на тероръ, дохожда и въ нашата печатница — защото и азъ съмъ редакторъ,—но какво стана? Прѣстѣпленията вършени чрѣзъ печата сѣ специални прѣстѣпления, които излизатъ наявъ слѣдъ тѣхното консумиране, когато авторътъ има всичката възможностъ да унищожи всички слѣди отъ прѣстѣплението, което е направилъ. И какво правѣхме ние въ сѣщностъ? За всички статии, дѣто подозирахме, че може да ни прѣслѣдватъ, вземахме всички мѣрки да унищожимъ всички слѣди. И какво правихме въ сѣщностъ? За статиитъ, дѣто подозирахме, че могатъ да ни прѣслѣдватъ, вземахме всички мѣрки да унищожимъ всички слѣди отъ тѣхъ; дохожда полицията, прѣобрѣща всичко въ печатницата наопаки и абсолютно нищо не намира, и послѣ се отказва въ сѣда. Резултатътъ ще бѣде сѣщиятъ, ако дойде и друго правителство. Така че, нѣма голѣмъ страхъ ако се остави пълна свобода да се търси истинския авторъ, даже безъ перкизичия. Но, ако се страхувате отъ това, азъ мисля, че може да се тури една фраза въ смисълъ, че насилственото издирване на автора, не се позволява.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Една бѣлѣжка отъ г. Гудева, както и отъ г. Министъръ-Прѣсѣдателя, така и отъ г. Краева се прави, ако приемете оная система, за която говорихъ одѣвъ: че можете да държите, ако можете да избѣгнете перкизичията, истинския авторъ. Азъ ви казвамъ, че нѣмамъ нищо про-

тивъ това, особено же като сравните двата текста на закона: единиятъ отъ менѣ, а другиятъ отъ комисията. Въ прѣдставения законопроектъ отъ мене има слѣдующето: (Чете.) „За прѣстѣпнитѣ дѣяния, извършени чрѣзъ печата или печатно произведение, се прѣслѣдва и наказва писателътъ“; комисията тукъ тури думата „обявениятъ писателъ“. Онова, обаче, което каза г. Гудевъ за тероризиранието на печата, ако се остави думата „обявениятъ“, съобразно онова тероризиране, което е ставало по силата на Папанчевия законъ, не е право; защото тогава се правеше слѣдующето: и ако има авторъ подписанъ подъ статията, дума не ставаше за истинския авторъ, диренъ чрѣзъ рѣкописитѣ или чрѣзъ самопризнанието на автора, а ставаше дума за авторъ, който се искаше да бѣде обявенъ въ вѣстника. Него не го прѣслѣдваха, а прѣслѣдваха само отговорния редакторъ, защото отъ отговорнитѣ редактори искаха цензъ — да иматъ срѣдно образование, да не би да се обяви нѣкой за отговоренъ редакторъ, който не би ималъ този цензъ. Обаче, обясненията, които ви дадохъ азъ, сѣ свършено други. Ако нѣкой се обяви съ подписа си въ статията, отговорния редакторъ ще се остави на страна, защото и той пакъ е обявенъ писателъ, споредъ системата приета отъ комисията. Значи, нѣма никакъвъ тероръ да се произвежда. Ако въ извѣстенъ вѣстникъ г. Гудевъ би билъ отговоренъ редакторъ и азъ пиша една статия и се подписвамъ подъ нея, г. Гудевъ нѣма какво да отговаря, защото г. Гудевъ е топтанджийски отговоренъ редакторъ, а азъ съмъ специално за статията, която съмъ написалъ. Понататѣкъ за да защити положението, създадено отъ комисията съ думата „обявениятъ“, казахъ и слѣдующето, и това отъ единъ страхъ, г-да, — и ако можете да прѣдварите тоя страхъ съ единъ текстъ въ закона, ще се съглася напълно, признателенъ ще бѣда — отъ страхъ, да не би, при всичко че имаме единъ обявенъ редакторъ, обявенъ писателъ, който да поема отговорността, да дойде единъ другъ, който не е извѣстенъ за писателъ, и да не би да се подвеждаме, че имаме прѣдъ себе си истинския писателъ, и за да се увѣримъ дали е той истинския писателъ да трѣгнемъ по пѣтя на издирванията и да направимъ по-големо зло отъ онова, което искаме да поправимъ. За да намѣримъ истинския писателъ, казахъ ви, да се ограничите върху онзи, който доброволно взима на себе си отговорността. Но ако намѣрите срѣдство, чрѣзъ което да можемъ истинския авторъ да теглимъ подъ отговорностъ, безъ да има опасностъ да стѣпимъ въ пѣтя на издирванията, направѣте го и азъ ще ви бѣда признателенъ. Тогава ще удовлетворите, може би, желанието на комисията, която редактира така буква а отъ чл. 5; тогава ще удовлетворите желанието на г. Министъръ-Президента, желанието на г. Краева и на г. Гудева, бѣлѣжкитѣ на които бѣха прави, ако се приеме тази система на отговорностъ по пунктъ първа на чл. 5. Но, ако не приемете тази система, защото е опасна, по нѣмане на правилна редакция, чрѣзъ която да избѣгнемъ перкизичията, тогава нека оставимъ статията както е. Но ако намѣрите формата на г. Краева за приемлива, който именно повдигна въпроса,

нека се задължи да прѣдстави сега такава форма и азъ нѣма да имамъ нищо противъ това.

Константинъ Серафимовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ само бихъ искалъ обяснение, било отъ г. докладчика, било отъ г. Министра на Правосъдието по редактирането на този членъ. „Обявениятъ писателъ“, както се вижда отъ мотивитъ, изложени отъ комисията, се туря само за това, за да не ставатъ излишни прѣтърсвания и по-лесно да се узнае прѣстѣпникътъ. Сега, ако е работата да се избѣгнатъ само прѣтърсванията, каквито ставаха съ насилия едно врѣме, азъ съмъ съгласенъ да се приеме, но въ сѣщото врѣме тѣзи прѣстѣпления нѣма да ставатъ, ако работата е така както я излага г. Краевъ, т. е. ако нѣма обявения авторъ и дойде издателятъ и каже: това написа еди-кой-си. По конституцията той отговаря и, ако има доказателство за това нѣщо, защо да се не приематъ въ сѣдилището тия доказателства? Нѣма да има прѣтърсвания и ще отговаря този, който е ималъ намѣрението да извърши прѣстѣпление. Това едно.

Отъ друга страна, тѣзи недостатѣци не се избѣгватъ, ами се увеличаватъ. Ние не казваме „обявениятъ“ издатель, ние не казваме обявениятъ печатаръ. Азъ именно за това искамъ обяснения, (Министръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Ще говоримъ и за тѣхъ.) дали и за тѣхъ ще има такива прѣтърсвания или не, защото за тѣхъ не е казано. Сега отъ двѣтъ едно: или и тѣ ще трѣбва да се търсятъ или не ще се търсятъ. Ако издателятъ се търси, тогава ще го туримъ въ неравно положение съ писателя. Защо да позволяваме прѣтърсването за издателя и печатаря, а за писателя да нѣма? Ако вземемъ и приравниме и него съ писателя, че не трѣбва да ставатъ прѣтърсвания и за издателя и за печатаря и за раздавача, тогава ще се яви този въпросъ: когато има намфлети, издадени съ прѣстѣпно съдържание, ние нѣма ли да търсимъ такива прѣстѣпници? Именно за това искамъ обяснение отъ г. Министра на Правосъдието.

Министръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Тѣзи обяснения може да ги даде и г. докладчикътъ, защото тѣзи въпроси се разискваха въ комисията. Когато дойде до втория пунктъ и до третия, тогава ще отговори.

Димитръ Ризовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че всички тѣзи недоразумения, които произлизатъ отъ това тълкувание, произлизатъ отъ туй, че ние бъркаме Френския законъ за печата съ Белгийския и съ общата углавна процедура. Френския законъ за печата иска обявенъ отговоренъ редакторъ, който носи името *gérant*; той отговаря за статиятъ, въ който можете да пишете каквото искате. (Министръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Заедно отговарятъ прѣдъ сѣдилището и писателятъ и жерантъ.) Писателятъ, ако иска. А пъкъ въ Белгия отговорността е единична и каскадна. Отговаря най-напрѣдъ писателятъ, ако нѣма него — издателятъ, ако нѣма издателя — печатарътъ и т. н. Ясно е, че ние имаме единъ законъ за печата, дѣто отговорността е чисто фиктивна, а въ втория случай е чисто практическа. Ето защо

азъ поддържамъ първия проектъ, както бѣше на г. Министра: да отговаря писателятъ, което сега г. Краевъ прѣдлага, а не „обявениятъ писателъ“. Защото инакъ ще стѣпимъ на оная френска почва, принципътъ на която влизатъ въ закона на Папанчева — да има единъ *homme de paille*, а това нѣщо нашата конституция не позволява, че съ нея въ противорѣчие не можемъ да попаднемъ. Затова азъ моля г. Министра да се съгласи да поддържа първия си проектъ. Комисията е избѣркала тая работа и я е избѣркала, благодарение на това именно, че е смѣсила разнитѣ понятия отъ Белгийския законъ за печата и отъ Френския. Ето защо и г. Урумовъ говори за съучастничеството. Ако приемемъ съучастничеството, тогава нѣма никаква свобода на печата и тогава ще трѣбва да прѣслѣдваме цѣлия свѣтъ.

Азъ моля, прочее, старииятъ проектъ, както бѣше на г. Министра, да се прокара и тогава ще стане много ясно, че днесъ азъ бѣхъ правъ, когато прѣдлагахъ добавката, щото обиски и прѣдварителенъ затворъ да се не допускатъ за прѣстѣпленията по печата. Може би, сега, слѣдъ като вотираме този членъ, или въ края можемъ да туримъ новъ членъ съ това постановление и по таквъ начинъ да отнемемъ оня инквизиционенъ изходъ, който инакъ можемъ да дадемъ въ рѣцѣтъ на сѣдии, които разпо разбиратъ работата, защото, както се вижда, и въ комисията има членове юристи, които инакъ разбиратъ работата, а г. Министрътъ на Правосъдието пъкъ инакъ я разбира. И ако е позволено намъ да разбираме другояче работата, позволено е и на сѣдитѣ инакъ да я разбиратъ. Затова моля да приемѣте, както е въ стария проектъ.

А за да се гарантираме отъ всѣкакви обиски и насилствени искания да се открие истинския авторъ, да добавимъ една нова алинея къмъ този членъ или новъ единъ членъ, въ който да кажемъ, че обиски и насилия, при търсенето на автора, не се позволяватъ. Въ таквъ случай ще остане това, което е: ако е обявенъ авторътъ, ще отговаря, а ако нѣма писателя, ако нѣма никакавъ отговорникъ, както е въ Ромъния и Швейцария, дѣто има само името на печатницата, ще отговаря печатаря.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Както ви обясни и самъ г. Министрътъ, „обявениятъ“ е прибавено за да не ставатъ злоупотѣбления и излишни прѣтърсвания и да може да се прѣслѣдватъ само ония, които взиматъ доброволно отговорност на себе си. За това е турена думата „обявениятъ“. Ако се яви писателятъ и каже, този е отговорникътъ и прѣдстави документи, той вече слага отъ себе си отговорността. Азъ заявявамъ, както и г. Министрътъ, че ако намѣрите една формула за да замѣните смисълъта на „обявениятъ“, азъ ще оттегля тая дума, но, докато не прѣдставите такава една редакция, не мога да я оттегля; защото искаме да употребимъ тая дума именно за да не ставатъ прѣтърсвания, за да не ставатъ злоупотѣбления, за да се нѣма онова понятие, което сѣ имали по-напрѣдъ, въ издирването на самия писателя.

Атанасъ Краевъ: Азъ бихъ желалъ да свѣршимъ съ този въпросъ. Какво ще разискваме? Ще кажа че, трѣбва

да констатираме общото желание и съгласие, че щомъ писателят е извъстенъ, той да отговаря и да се наказва, а не единъ *homme de paille*. (Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Какво бърка на това членътъ?) Бърка изражението „обявениятъ“. Махнете тази дума и оставете редакцията, която е въ конституцията. Съгласете се да оттеглите думата „обявениятъ“ и въпросътъ се свършва.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Дайде друга формулировка.

Атанасъ Краевъ: „Писателятъ ако е познатъ и живѣе въ Княжеството и пр.“ — текстътъ на конституцията Приемате ли това?

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Азъ не мога да приема това.

Никола Козаревъ: Който го е направилъ това, мъчно му е да го оттегли!

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Г-да прѣдставители! Азъ може би, нѣмаше да вземамъ думата, ако отъ одного отъ почитаемитѣ прѣдговоривши оратори не ми се каза, че комисията по Министерството на Правосъдието, която разглеждаше този законопроектъ, била направила едно смѣнение отъ Германското и Французското законодателства. Нека прощава уважаемиятъ г. Ризовъ, ако му кажа, че комисията когато разгледа този законопроектъ, доста добръ разбираше какво значи „*gérant*“ и какво „*redacteur*“ — „*en chef*“ и т. н. Тя работи много добръ ги е разбирала, както сж въ Французското законодателство, което прѣслѣдва не само автора на инкриминираната статия, но заедно съ него и самия *gérant* на вѣстника. Тя, комисията, знаеше тоже, че обикновено въ Франция писателятъ, или авторътъ, е почти винаги извъстенъ. Азъ не мога да кажа, че у насъ трѣбва да бѣде така, но зная, че въ Франция е така. Така сжщо зная, че и въ Белгия има тъй нарѣчената отговорност „*rag cascade*“: прѣслѣдватъ обявениятъ писателъ, послѣ издателя, печатаря и т. н., както е възприето и у насъ. Тия нѣща сме ги разбирали и ще кажа защо сме поставили тая дума въ буква *a* отъ сжщия законопроектъ: това направихме съ единствената цѣль, да се избѣгнатъ срѣдствата, които сж употребявани по-рано за издирване автора на извѣстна статия на единъ вѣстникъ. Този бѣше цѣльта.

Ние имаме туй намѣрение, щото, ако е възможно, да се избѣгне да се прѣслѣдватъ за статии разни такива „*homme de paille*“, отъ които се опасява г. Ризовъ; обаче, тая цѣль не може да се постигне, защото ще трѣбва да търсимъ непрѣмѣнно кой е авторътъ. Какъ ще го търсимъ? Намъ ни се казва, че може да има случаи, когато единъ човѣкъ праща една статия въ една редакция и казва, че той ще отговаря, и ще излѣзе издателятъ въ сѣда и ще каже: тая дописка този и този я прѣдстави, той е причината на това прѣслѣждане, търсете него и той ще отговаря. Но имайте прѣдъ видъ, че както сж у насъ работитѣ, печататъ се всевъзможни мѣрсотии и нѣма такива редак-

тори, които да излѣзатъ да кажатъ: еди-кой си е авторътъ. Това нѣщо не се е практикувало у насъ. Тогава нека да излѣзнатъ тия, които говорятъ противното, да кажатъ, по кой начинъ ще се даде възможностъ на тия, които сж пострадали, да търсятъ удовлетворение; нали пакъ съ обиски ще търсите списателя? (Димитъръ Ризовъ: Ще търсимъ печатаря, щомъ нѣма автора. Защо говорите такива нѣща?) Ами ако има редакторъ, да отговаря ли и печатарътъ? (Димитъръ Ризовъ: Ами тогава авторътъ ще отговаря.) Тогава пакъ ще турите, че има редакторъ. (Найчо Цановъ: Може да не турите! — Димитъръ Ризовъ: Както е въ Белгия и Швейцария. Чудна работа!) Какъ така чудна работа! Ами вие като отговаряте, г-нъ Ризовъ, ще турите и единъ редакторъ... (Глъчка.)

Прѣдсѣдателствующий Василь Кжнцовъ: Моля, г-да, пазѣте тишина.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Тогава отмиѣнете чл. 79 отъ конституцията, че нѣма да има редактори на вѣстници. (Атанасъ Краевъ: Конституцията не казва, че ще има редактори, а казва издатели!) Е добръ, издатели казва. Така щото азъ мисля, че членътъ както си е редактиранъ, е съобразенъ съ конституцията напълно. (Найчо Цановъ: Не е!)

Независимо отъ това напълно се оправдава и надеждата на Народното Прѣдставителство да се избѣгне перкизицията, търсенето и пр.

Атанасъ Краевъ: Ще отговоря на г. Ходжева слѣдующето. Споредъ общия принципъ на углавното право, както писателятъ, еднакво и печатаря, и словослагателя, и издателя даже и машиниста, трѣбва да ги считаме за съучастници въ прѣстѣпление. Обаче, конституцията казва, че единиятъ като е извъстенъ, трѣбва да освободимъ другитѣ. На първо мѣсто е казано, че се прѣслѣдва писателятъ на инкриминираната статия, обнародвана въ единъ вѣстникъ, който може даже да нѣма отговоренъ редакторъ; ще прѣслѣдваме издателя, ако не е извъстенъ писателя; ще прѣслѣдваме печатаря, ако нѣма издатель; нѣмали и печатаръ, тогава — раздавача, и по такъвъ начинъ ще се дойде до едно отговорно лице, което може да ви укаже истинския виновникъ. Но, ако даже не намѣрите материалния авторъ, все ще се добиете до възможността да сложите ржката на правосъдието върху едно отговорно лице.

Колкото се отнася за избѣгването на перкизицията, обискитѣ, търсенето на автора или издателя, когато той не е явенъ, можемъ да изкажемъ тая мисль съ специаленъ текстъ, при всичко че не е абсолютно необходимо. И г. Ризовъ прѣдлага да се допълни тоя членъ съ слѣдующата мисль, която поддържамъ: „обиски и прѣдварителенъ затворъ сж забранени.“

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Какво говорите за затворъ и за обиски? Какво общо има затворъ съ обиски?

Г-да, за да изравня този споръ, който е споръ само на думи, защото всички сте съгласни, ще заявя слѣдующето. Г-нъ Ходжевъ по сжщността ви каза, че думата

„обявеният“ е турена за да се избѣгне обискътъ. Затова азъ заявявамъ, че поддържамъ първата редакция на законопроекта, както е внесенъ, и да остане „писателъ“, и моля единодушно Камарата да приеме слѣдущото, безъ да има нужда даже отъ прибавка, че подъ думитъ: „Писателътъ ако е познатъ“ и пр. да се дири. За писателътъ не се допуща сѣдилищата никога да вършатъ обиски специално за това. Други доказателства може да събира: самопризнания, разпитъ на свидѣтели, съпоставяне на ръкописи, ако доброволно се прѣдставятъ; но важното е, специално обискитъ да се избѣгнатъ, защото отъ това сж страдали вѣстниците и списанията. Затова азъ бихъ ви молилъ да се приеме редакцията на члена, както е била първоначално.

Димитъръ Марковъ: Г-да, азъ не говорихъ, позволѣте ми да кажа двѣ думи, и то въ отговоръ на многоуважаемия г. прѣдсѣдатель на комисията по правосѣдието. Азъ виждамъ, че той се позабърка въ отговора си на г. Ризова и не можа да си прѣдстави, като какъ може да се изключи единъ, вмѣсто другъ, да отговаря. Ето какъ. Да допуснемъ, че отъ тази вечеръ почватъ да излизатъ четири вѣстника въ София. Въ първия вѣстникъ всичкитъ му статии, уводни и други, носятъ подписитъ на разни имена, — тѣ сж, които ще отговарятъ; въ втория вѣстникъ, нѣма никакъвъ подписъ, а има само отговоренъ редакторъ Иванъ Стояновъ, — той ще отговаря; третиятъ вѣстникъ не носи никакъвъ подписъ, — ще уловите печатаря; въ четвъртия вѣстникъ и печатарътъ не се знае, — ще уловите раздавача, еврейчето.

Азъ благодаря на г. Министра, че ни избави отъ да разискваме по тази нещастна дума „обявеният“, като заяви, че я оттегля.

Прѣдсѣдателствующий Василъ Кънчовъ: Понеже никой нѣма да говори, ще туря на гласуване ст. 5. Има по нея прѣдложение, щото въ първата алинея думата „обявеният“ да се махне и да остане: „писателътъ, ако е познатъ и живѣе въ Княжеството“ и т. н.

По-напрѣдъ ще туря на гласуване това измѣнение на първата алинея на чл. 5 и подиръ туй ще туря на гласуване цѣлия членъ.

Който сж съгласни, да стане това измѣнение въ първата алинея на чл. 5, като се махне думата „обявеният“, да си вдигнатъ ръката. (Болшинство.) Болшинство.

Който сж съгласни, да се приеме чл. 5 съ това измѣнение, което се направи, а именно: да остане първата алинея: „писателътъ ако е познатъ и живѣе въ Княжеството“, да си вдигнатъ ръката. (Болшинство.) Приема се.

Константинъ Серафимовъ: Не се разисква чл. 5! (Гласове: Какъ не сме разисквали! — Други: Прие се!)

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Азъ искахъ да дамъ едно обяснение. (Гласове: То се свърши вече!) Може да стане и такъвъ случай, г-да, за какъвто говорихме и по принципъ, когато се приемаше законопроектътъ на първо четене. Може да излѣзе едно печатно произведение

съ прѣстѣпно съдържание и да нѣма нито издателя, нито печатаря, нито раздавача. Тамъ сѣдебнитъ власти иматъ право, по силата на углавното сѣдопроизводство, да дирятъ печатаря, иматъ право да дирятъ издателя или раздавача, защото иначе, тѣзи прѣстѣпни печатни произведения би останали ненаказани. Не може да се дири чрѣзъ обискъ единъ авторъ, който го е написалъ. Нѣкоя печатница е издала единъ съ прѣстѣпно съдържание документъ и не може да се издири. Прокурорътъ не може ли да употреби срѣдствата, които му позволява углавната процедура, да ги дири? Нѣма съмнѣние. Затова, онова което казахъ, по алинея първа, не може да си има мѣстото по другитъ три алинеи.

Прѣдсѣдателствующий Василъ Кънчовъ: Моля г. докладчика да прочете чл. 6.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.) „Чл. 6. Списателъ или издатель на вѣстникъ или списание може да бѣде всѣки пълнолѣтенъ български подданикъ, който се ползува съ граждански и политически права и има постоянно мѣстожителство въ България.“

Димитъръ Марковъ: Може ли да бѣде неграмотенъ?

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Разбира се, че не може!

Апостолъ Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Менѣ ми се струва, че, ако допуснемъ чл. 6 така, както е редактиранъ, ще влѣземъ въ противорѣчие съ чл. 5. Въ чл. 5 приехме, че ако издательтъ, писателтъ и печатарътъ не е извѣстенъ, то се прѣслѣдва раздавачътъ. Даже г. Марковъ, когато прѣдстави по извѣстенъ случай, за да убѣди г. Ходжева, че може да бѣде наказуемъ всѣки, каза, че най-сетнѣ, когато не е извѣстенъ никой, може да се накаже и еврейчето. Ние виждаме, че въ чл. 6 се изисква едно условие, именно: да бѣде пълнолѣтенъ. Ако ние въ по-първия членъ допуснахме на непълнолѣтнитъ да вършатъ това, менѣ ми се струва, че тукъ нѣма защо да изискваме това условие, неурѣменно писателтъ да бѣде пълнолѣтенъ, не само за това, защото дохождаме въ противорѣчие съ чл. 5, но и защото отнемаме възможността на непълнолѣтнитъ български подданици, които могатъ да пишатъ, отнемаме, казвамъ, възможността на такива непълнолѣтни български подданици да работятъ на свой рискъ и отговорност, тѣй като не само за вѣстниците се иска да бѣде пълнолѣтенъ, но и за списанията. Менѣ ми се струва, че ние съ това ограничаваме свободата на печата, свободата на мисълта. Въобще и не допускаме на хора съ талантъ, които не сж стигнали извѣстна възраст, да могатъ да издаватъ своитъ произведения на свой рискъ. Ето защо азъ искамъ свършено да се зачеркнатъ думитъ: „пълнолѣтенъ български подданикъ“. (А тана съ Краевъ: Цѣлиятъ членъ да се изхвърли!) Моето мнѣние е собствено, да нѣма думата „пълнолѣтенъ“.

Министъръ-Прѣдсѣдатель Петко Каравеловъ: Това е само за периодическия печатъ.

Найчо Цановъ: Изхвърлѣте тѣзи думи, защото граждански и политически права иматъ само пълнолѣтнитъ.

Министъръ Д-ръ Александъръ Радевъ: Г-да прѣд-ставители! Чл. 6 е само за вѣстникѣ, кой да вземе тази отговорностъ, за която говорихме, специално топтанджийската отговорностъ; а че може да пишатъ и по-малолѣтни, нѣма съмнѣние, макаръ и да има вѣстникѣтъ единъ отговоренъ редакторъ. Който иска да се прѣдставлява по закона и да взема отговорността, той трѣбва да бѣде пълнолѣтенъ, а онзи който пише, авторъ който иска да бѣде, да се подпише, може да бѣде и на 16 или 17 години. Казаното въ чл. 6 има аналогия въ слѣдующето: както дѣеспособността на гражданитѣ до извѣстна възраст е ограничена, нѣматъ право, напр., да търгуватъ и пр., и това е едно такова ограничение. А нѣкой, ако иска да бѣде авторъ на нѣкоя книга, или иска съчинение да издава, може да бѣде и малолѣтенъ, никой не му забранява това. Затова виждате, че нѣма и санкция тукъ. (Апостолъ Урумовъ: Не е казано само вѣстникъ, а е казано и списание! Подъ думата списание се разбира повече нѣщо.) Нѣма нищо. И списание може да бѣде. Ние говоримъ тукъ за формалната отговорностъ. (Апостолъ Урумовъ: Изхвърлѣте думата списание!) Може да бѣде и списание. Тукъ се говори само за онази отговорностъ, която иска нѣкой доброволно да я вземе; той трѣбва да бѣде пълнолѣтенъ, а не онзи, който иска да бѣде авторъ.

Прѣдсѣдателствующий Василь Кжнчовъ: Г-нъ Краевъ има думата.

Атанасъ Краевъ: Отказвамъ се. Азъ ще гласувамъ противъ члена.

Прѣдсѣдателствующий Василь Кжнчовъ: Ще туря на гласуване чл. 6, както се прочете отъ г. докладчика.

Моля ония, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: (Чете.) „Чл. 7. Внасянето въ Княжеството чуждестранни вѣстници, списания и книги, е свободно.

Внасянето на каквато и да била книга, вѣстникъ или списание, въ които се съдържатъ прѣстѣпления, може да се забрани по рѣшение на Министерския Съвѣтъ, обнародвано въ „Държавенъ Вѣстникъ“.

Атанасъ Краевъ: Азъ съмъ на миѣние, че нѣма да принесемъ никаква полза на обществото съ въвеждане на тази особенъ видъ цензура. Ето защо, желалъ бихъ, тази статия да бѣде оттеглена отъ комисията, толкова повече, че само Правителството въ своя проектъ не пожела да му дадемъ такава властъ, за да ограничимъ нашествието на печатни произведения отвънъ. Нека бждемъ спокойни, че нашето общество ще бѣде доста здравомисляще, за да не се повлияе отъ безмисленитѣ памфлети, които дохождатъ отвънъ. Нѣма защо да ви показвамъ примѣри. Азъ моля почитаемата комисия да оттегли този текстъ; ако отбаже, прѣдлагамъ на Събранието да не вотира такова ограничение, такава цензура.

Димитъръ Ризовъ: Сжщото щѣхъ да кажа.

Прѣдсѣдателствующий Василь Кжнчовъ: Има думата г. Христовъ.

Димитъръ Христовъ: Послѣ има да направя прѣдложение.

Гено Недѣлковъ: Азъ ще кажа, че не само първата алинея, но и втората и първата сж противъ конституцията. Въ конституцията е казано: „раздавачѣтъ, ако печатарѣтъ не е познатъ и не живѣе въ Княжеството.“ (Смѣхъ. — Нѣкой прѣдставителъ: Това не е тѣй. — Димитъръ Петковъ: Нека си каже миѣнието!) Недѣйте прѣвари, моля ви се. Отъ това се разбира, че ще се прѣслѣдва лицето, което раздава вѣстникѣтъ, макаръ че печатарѣтъ живѣе въ странство, отъ това се разбира, че чл. 7 е противъ конституцията и моля, да се изхвърли. Г-нъ Министърътъ на Правосъдието не искаше, но комисията го е приела. Но азъ мисля, че безразборно го е приела. Затуй моля да се изхвърли. Нека се даде свобода на чуждитѣ вѣстници да дохождатъ, както и на нашитѣ. Това е една цензура, това е едно ограничение, което нашата конституция недопуска, толкова повече, че чуждитѣ вѣстници иматъ ограничено число читатели и който клевети, той ще се прѣслѣдва за печатаното. Така щото, този членъ е излишенъ и трѣбва да се изхвърли.

Георги Кирковъ: Азъ сжщо подържамъ тази мисль, че съ послѣдната алинея отъ чл. 7 се внася едно нѣщо, което нѣмаме право да внасяме, то е, именно цензурата, и тази цензура се дава на Министерския Съвѣтъ. У насъ тѣй е турено, щото можешъ да пишешъ и прѣстѣпни работи, можешъ да пишешъ работи, съ които да бунтувашъ населението, и ако те намѣрятъ, ще те накажатъ, но написаното е вече написано и пуснато; така щото, не се постига съ този законъ това, което се гони — да се прѣдварятъ прѣстѣпленията; прѣстѣпленията се прѣдварятъ само ако има цензура. Тѣй щото и тукъ за да бждемъ послѣдователни, не трѣбва да туряме цензура на книгитѣ и вѣстникѣтъ, които идатъ отъ вънъ; затова азъ подържамъ миѣнието да се отхвърли тази послѣдняя алинея отъ § 7.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Г-да прѣдставители! Азъ считамъ за свой дългъ да обясня, кои сж били мотивитѣ, които сж ржководили комисията, когато е приела този чл. 7 отъ закона за печата. Ние направихме една разлика отъ тия печатни произведения, които се печататъ въ България и печатнитѣ произведения, които се печататъ вънъ, заради това, защото у насъ е прѣдвидена една много по-голяма отговорностъ за тия печатни произведения, които се печататъ въ България, отколкото за ония, които се внасятъ отвънъ. Когато у насъ единъ вѣстникъ или списание може да има единъ писателъ, единъ печатаръ или единъ издателъ, които ще могатъ да се прѣслѣдватъ по закона — за едно печатно произведение, което се печати отвънъ и донася въ България, има само едно отговорно лице, и то е раздавачѣтъ, което много пжти ще се яви едно еврейче, както каза г. Франгя; ние ще трѣбва да прѣслѣдваме еврейчето, което може да бѣде малолѣтно и

ще трѣбва да го оправдаемъ. И по този начинъ какво ще стане? Всички памфлети отъвнѣ ще се внасятъ свободно у насъ. (Димитъръ Ризовъ: Може да бѣде и българче!) Може, но може да бѣде едно лице по-долу отъ 16 години, което по закона не отговаря. Така щото, какво ще произлѣзе у насъ? Всички тия лица, които ще искатъ да кепаятъ хората, ще издаватъ памфлети въ нѣкоя иностранна печатница и ще ги донасятъ въ България, безъ да има писателъ познатъ, печатницата ще бѣде една иностранна фирма, и ще ги разпространяватъ въ България разни хора, които по углавния законъ не може да отговарятъ. Заради това, ние рѣководими отъ тия съображения, приехме, че когато се касае въпросътъ за едно печатно произведение, което се внася отъ странство, да има възможностъ, щото ако съдържа нѣщо прѣстѣпно, да не се улеснява внасянето му въ страната и заради това сме турили това ограничение, което го има въ чл. 7. (Димитъръ Ризовъ: Това не е ли превентивна мѣрка?) Ни: протежираме българската журналистика и българскитѣ списания, но не тѣзи които се внасятъ отъвнѣ. (Георги Кирковъ: Но не трѣбва да нарушавате конституцията: цензура въ България нѣма!)

Атанасъ Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Дѣйствиющитѣ у насъ закони прѣдставятъ обширна свобода за защита и срѣдства за доказване истинността на публикуваното, когато е печатано и публикувано въ България. Ако, обаче, единъ избѣга внѣ отъ границата, или другъ, който не живѣе въ България, напише и обнародва нѣщо прѣстѣпно, на се помъчи чрѣзъ малолѣтни дѣца да го разпространи въ България, всѣки ще разбере, че той върши едно подло прѣстѣпление, че той е лишенъ отъ всѣка доблестъ, че дѣлото му е скверно и отвратително. Слѣдователно, никой не ще даде за петъ пари значение на това, което е обнародвалъ по тоя хайдушки начинъ.

Говори се отъ г. прѣдсѣдателя на сѣдебната комисия, че съ това щѣли да се не допуснатъ прѣстѣпни статии, брошури и пр. Азъ бихъ желалъ да ми обясни г. Ходжевъ: Министерскиятъ Свѣтъ компетентенъ ли е да се произнесе, прѣстѣпна ли е една брошура, статия или друго печатно произведение? Компетентността за опрѣдѣляне прѣстѣпния характеръ на една публикация не ли принадлежи единствено на нашитѣ сѣдилища? Защо, прочее, даватъ атрибутитѣ на сѣдебната властъ на единъ Министерски Свѣтъ, който е политическо учреждение *par excellence*?

Това не е нищо друго, освѣнъ особенъ видъ цензура. Ето защо азъ настоявамъ да се махне тая статия, втората ѝ алинея.

Димитъръ Петковъ: Азъ ще настоя да остане този членъ както г. Ходжевъ прѣдлагаше. Ако прѣмахнете члена, прѣдставѣте си такова нѣщо: единъ или двама души — както имаше по рано вѣстникъ „9 августъ“ или „19 февруарий“ — може да се установятъ въ Ромъния или Сърбия, тамъ да печататъ вѣстници и да псуватъ всячко българско: и князъ и правителство. Кого ще уловите? Печатаря ли? — Печатаръ нѣма. Разсилния по почитѣ ли, или Министра на Почитѣ и Телеграфитѣ, защото сѣ трѣбва да има нѣкой

отговоренъ. (Георги Кирковъ: Министеръ-Прѣдсѣдателятъ ще рѣши съ вѣтрѣшно убѣждение!) За да се ограничимъ именно отъ това нѣщо, което имаше въ миналото, менѣ ми се струва, че този членъ не стѣснява ни най-малко свободата на печата, защото ние правимъ законъ за насъ, а не за чужденцитѣ. Този, който иска да злоупотреби отъ внѣ, и отива да печата и да праща тукъ своитѣ памфлети, трѣбва да подлежи на извѣстна цензура, а който иска да издава вѣстници и да просвѣщава Българския народъ, нѣма, освѣнъ да дойде тукъ: законътъ допушта пълна свобода, не иска никакъвъ цензъ. Нѣма защо да даваме такава свобода на вѣстницитѣ, които се създаватъ внѣ отъ България, за да псуватъ хората отъ глава до крака. Менѣ ми се струва, че съ това нѣма да направимъ прѣстѣпление противъ конституцията, защото, ако вървите по нашия пѣтъ, вие дохождате на нашето мнѣние, че трѣбва да нарушите конституцията. Тогава вървите баремъ смѣло нататѣкъ! Защо ви е страхъ?

Димитъръ Христовъ: Азъ сѣщо мисля, че чл. 7 отъ закона трѣбва да бѣде отмененъ по слѣдующитѣ причини. Защото прѣстѣпнитѣ дѣяния, които се отнасятъ до лицата, струва ми се, повече може да намѣрятъ достѣпъ въ нашитѣ вѣстници, отколкото въ иностраннытѣ. Фактически тѣй стои работата. Защото оня, който ще иска да клевети, който иска да обижда, фактически, още веднажъ казвамъ, сравнително много по-мѣчно ще се отнесе до единъ външенъ органъ, освѣнъ, ако се касае въпросътъ до нѣкоя мѣрородна личностъ. Съображенията на г. Петкова може да бждатъ изтъкнати противъ него. И азъ ще кажа, че имаше изключителни случаи въ нашия политически животъ, дѣто такива вѣстници сѣществуваха и се издаваха, но това сѣщото оръжие нѣма ли да бѣде насочено противъ свободата на печата отъ едно правителство, което е недобросѣвѣстно? Извѣстно е, че бѣше врѣме у насъ, когато извѣстни публични органи въ други страни се считаха, за своето направление, за своята тенденция, ако не опасни за обществения порядъкъ, за общественото спокойствие, то поне такива въ които се заблѣзваха прѣстѣпни елементи или се признаваха прѣстѣпни елементи; при всичко че тѣзи прѣстѣпни елементи, признавани отъ страна на правителството, бѣха напълно одобрявани отъ общественото мнѣние. Питамъ ви тогашъ: кѣдѣ е гаранцията на това опрѣдѣляне на прѣстѣпността, и съ този чл. 7 едно правителство, нѣма ли да забрани цѣла една преса, която ще бѣде противъ него, по която ще хармонира съ обществената мисль? Имаше случаи, дѣто цѣлъ редъ вѣстници бѣха забранени да бждатъ внасяни въ България, и бѣха забранени не за това, защото въ полза на това говорѣше обществената мисль, но защото имаше правителство, което по свои субективни съображения считаше, че тия вѣстници, като прѣдставители на извѣстно течение, сѣ прѣстѣпни за обществения порядъкъ. (Димитъръ Петковъ: Ако дойдатъ такива обстоятелства, пакъ ще се намѣрятъ хора да ги забранятъ.) Фактически, да ви кажа, при едно нормирано положение, при едно положение на порядъкъ, и пр. факти-

ческа опасност от този членъ нѣма да съществува, но за избѣжение на всѣкаква опасност, менѣ ми се струва, че добръ е, ако отхвърлимъ този членъ, като не нуженъ.

Антонъ Франгя: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля и съмъ убѣденъ, че всички народни прѣдставители мислятъ като мене, какво втората алинея на чл. 7 непрѣмънно трѣбва да се отхвърли—това не е нищо друго, освѣнъ конфискация на границитѣ на мисълта. Давате едно неограничено право на Министерския Съвѣтъ, който днесъ е този, а утрѣ ще бѣде другъ, да може самъ да се произнася дали въ една книга, дали въ едно списание, дали въ единъ вѣстникъ има прѣстѣпление. Вие знаете, че Талейранъ казва: „Дайте ми три думи отъ васъ написани и ще ви обѣсѣ.“ Какъ единъ Министерски Съвѣтъ отъ 5—6 души ще вземе една книга и каже: тя е една книга, която има идеи съвършено напрѣдничащи, тукъ има прѣстѣпления — да се махне! Туй става въ Турция, дѣто конфискуватъ нашитѣ вѣстници, туй става и въ други мѣста, но не въ една конституционна страна, дѣто конституцията не може да се гази. Азъ ще дамъ примѣръ. Г-нъ Петковъ, когато работѣше като дѣецъ, като патриотъ за конституцията, подиръ прѣврата бѣше затворенъ, и г. Каравеловъ бѣше избѣгалъ въ Пловдивъ. И тогазъ не пушаха никакви вѣстници и тогава викаха противъ туй нарушение на конституцията, и имаха право! Безъ да ни кажатъ, че туй не е противъ конституцията, ние ще кажемъ, че не е право. На туй основание, мисля, че втората алинея трѣбва да се изхвърли, а първата алинея трѣбва да остане непрѣмънно: свободно впадне на всички книги, каквито и да сж. Други сж мѣрkitѣ, които трѣбва да вземемъ, за да не оставимъ книгитѣ да отравятъ обществото; не сж тия — да конфискуваме мисълта на границата. И азъ се чуда какъ моятъ другаръ г. Ходжевъ, който е либералъ, се е съгласилъ да остане именно това. Азъ мисля, че е въведенъ въ заблуждение, и вѣрвамъ, че самъ би го оттеглилъ като прѣдсѣдател на комисията.

Та мисля, че всички ще бждемъ съгласни: втората алинея да се отхвърли, а първата да остане. Съ туй ще подчертаемъ, че имаме свобода на печата, защото иначе свободата на печата, за която викахме досега, нѣма да съществува. Дайте пълна свобода, защото ще ви кажатъ: ето какво поддържаште вие, демократитѣ и прогресиститѣ, а сега сами туряте ограничение на мисълта чрѣзъ конфискация на вѣстникитѣ. Ето защо азъ мисля, че единодушно ще гласувате да се отхвърли втората алинея.

Найчо Цановъ: Азъ само двѣ-три думи ще отговоря на г. Петкова. Ето какво ще кажа: „19-й февруарий“ и други подобни вѣстници се лвиха тогава, когато въ България не е имало печатъ, когато за едно печатно произведение не само човѣкъ можеше да намѣри сѣдилището, но често пжти можеше да намѣри и границитѣ на България. Само тогава. (Димитъръ Петковъ: Пакъ може да дойде такова нѣщо.) Тѣй щото, понеже ние сега туряме за правило щото въ България да се прогласи единъ пжтъ за винаги онази свобода на печата, която е прокламирана

и отъ конституцията, нѣма нужда да правимъ тѣзи инвизиционни разпорѣждания, за да може Министерскиятъ Съвѣтъ на границата да спира печатнитѣ произведения, защото съ такова едно право, дадено на едно Министерство, може да се достигне до произволъ. Тѣй щото, съгласенъ съмъ съ г. Франгя, само първата алинея отъ чл. 7 да остане, а втората да се изхвърли.

Настоявамъ главно затова, защото се научихъ, че въ закона за телеграфитѣ и пошитѣ имало подобно постановление, та, щомъ се приеме чл. 7, първата алинея, то само по себе си ще се смѣтне, че онзи членъ въ закона за телеграфитѣ и пошитѣ, който смѣтаме, че не е конституционенъ, ще падне самъ по себе си.

Д-ръ Андрей Ходжевъ: Въ отговора на г. Христова, моя уважаемъ приятелъ, азъ ще добавя слѣдующето. Той прави една много лесна реклама за чуждата журналистика. Азъ вѣрвамъ, че „Kölnische Zeitung“ нѣма никой пжтъ да пише гнусотии, по адресъ на нашия Князь, но прѣдставѣте си случая съ ромжиската преса, прѣзъ това лѣто, (Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Кой я четѣше?) която пишеше всевъзможни гнусотии. Нима ние трѣбваше да оставимъ да я четатъ въ България? Послѣ, прѣдставѣте си случая, ние имаме въ България инородни елементи. Ако се напечататъ брошури въ странство, които ще дойдатъ тукъ да бунтуватъ нѣкоя частъ отъ населението... (Антонъ Франгя: То е свобода на печата!) Това не е свобода на печата. Свободата на печата трѣбва да служи на обществения порядѣкъ. Сега, казвамъ, въ такъвъ случай какво ще се направи? Ако ние не поддържаме втората алинея на чл. 7, ще имаме случай когато нашата страна ще се наводни съ разни вѣстници, като Adevârul'овци съ разни, както каза г. Ризовъ, Цайтунговци, съставени въ Лайпцигъ и се прѣскаатъ въ България. (Димитъръ Ризовъ: Що стана отъ туй?) Може да станатъ много работи, г-нъ Ризовъ. (Димитъръ Ризовъ: Пропадна свѣтътъ!) Послѣ разни памфлети. Ако сега ние допускаме и правимъ такъвъ комплиментъ на иностранната журналистика, не мога да си прѣдставя, защо да нѣмаме повече вѣра въ нашия Министерски Съвѣтъ, който и да е билъ той, отъ сега нататѣкъ—за миналото да не говоримъ, — защото България прогресира. Азъ не вѣрвамъ, че ще има такива министерски съвѣти, каквито е имало, които да отидатъ току-тѣй да забраняватъ политическитѣ вѣстници, които не имъ сж угодни. Така щото, ние ако имаме вѣра въ чуждата журналистика, трѣбва да имаме вѣра и въ нашия Министерски Съвѣтъ, който нѣма да отиде да тѣпче свободата на печата. (Шумъ.) Моля ви се. Вие сте свободолюбиви, пѣкъ не търпите чуждитѣ мнѣния. Че какъ тѣй?

Димитъръ Петковъ: Г-да прѣдставители! Г-нъ Ризовъ и г. Цановъ взеха малко иначе примѣра, който дадохъ. Но азъ мога да посоча на г. Ризова другъ примѣръ. Г-нъ Ризовъ обича — и азъ, може би, — да се занимаваме съ голѣми хора, когато пишемъ вѣстници или брошури; мѣримъ сѣ Княза да закачимъ. Прѣдставѣте си, че за нѣкакви капризи или увреждания, г. Ризовъ, както едно врѣме, бѣше напечаталъ въ Бѣлградъ една брошура противъ Княза, може

по сжия начинъ да напише цѣлъ редъ памфлети безъ подписъ, и познава добръ хората въ България, ще прати тѣмъ по-пѣколко, и българскитѣ читатели ще приематъ тѣзи брошури и ще ги четатъ безъ да бжде наказанъ авторътъ. (Антонъ Франгя: Ще се отровятъ ли тѣзи българи?) За насъ българитѣ правите законъ. Поне, ако е тѣй, недѣйте туря наказание за нашитѣ писатели, раздавачи и печатари. Защо да се праща за печатане вънъ и тукъ да се разпространява? Ако искате тукъ да наказвате извѣстни хора, бждѣте послѣдователни и направѣте го и за ония, които ще издаватъ вънъ вѣстници и брошури. Азъ забѣлѣзвамъ едно твърдѣ отраднo явление, че голѣма частъ отъ болшинството усвоява нашитѣ мисли. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Кои ваши мисли?)

Прѣдсѣдателствующият Василъ Кжнчовъ: Понеже никой вече нѣма записанъ да говори върху чл. 7, то азъ ще го положа на гласуване.

Има едно мнѣние, алинея втора отъ чл. 7 да се отмахне. Азъ ще туря на гласуване по-напрѣдъ прѣдложението за унищожението на алинея втора отъ чл. 7. (Димитъръ Петковъ: Мнѣнието на комисията е одобряно отъ Министра. — Димитъръ Ризовъ: Не е одобряно.)

Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сж съгласни отъ чл. 7 да се отмахне втората алинея, която почва съ думитѣ „внесенето на каквато и да била книга и пр.“ — докрая, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Болшинство.

Полагамъ на гласуване първата алинея отъ чл. 7. Който сж съгласни да остане тѣй този членъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Дайте 5 м. отидихъ!)

Давамъ 5 м. отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ.)

Прѣдсѣдателствующият Атанасъ Краевъ: (Звъни.)

Има думата г. Спасъ Ивановъ, докладчикъ на провѣрочната комисия, да докладва избора, станалъ въ Акъ-каджларската околия.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Г-да прѣдставители! Акъ-каджларската околия избира двама души народни прѣдставители и е раздѣлена на три секции. Въ първата секция, въ Акъ-каджларъ, гласоподаването, споредъ протокола, е почнало въ 7 ч. и свършило въ 6 ч. Отъ 2.095 избиратели гласоподавали 1.115 души. Отъ тѣхъ сж получили: Страшимиръ М. Лъсковъ — 630 гласа, Бекиръ-Бей Мехмедъ-Бейовъ — 628 гласа, Хамидъ-Бей Мустафа-Бейовъ — 488 гласа, Иванъ Стояновъ — 486 гласа и други има съ по-малко гласове.

Въ втората, Шарвийска секция, гласоподаването е почнало въ 8 ч. и 10 м., а е свършено до 6½ ч. Въ нея сж гласоподавали 1.146 души. Хамидъ-Бей Мустафа-Бейовъ е получилъ 980 гласа, Иванъ Стояновъ — 980 гласа, Страшимиръ М. Лъсковъ — 166, Бекиръ-Бей Мехмедъ-Бейовъ — 166 гласа.

Въ третата, Босненска секция, гласоподаването е почнало въ 7 ч. и свършило въ 6 ч. вечерята. Тамъ Хамидъ-

Бей Мустафа-Бейовъ е получилъ 708 гласа, Иванъ Стояновъ — 706, Страшимиръ М. Лъсковъ — 295 и Бекиръ-Бей Мехмедъ-Бейовъ — 293.

Въ протоколитѣ е отбѣлѣзано, че никакви случки не сж станали, освѣнъ въ втората секция, дѣто гласоподаването е почнало въ 8 ч. и 10 м., намѣсто въ 7 ч. Това се обяснява, споредъ протокола, че избиратели не сж се явили, при всичко, че чакали, и едвамъ въ 8 ч. почнала да гласоподава една група отъ 40 души избиратели, които пристигнали. Така щото, споредъ протоколитѣ, както казахъ, не е отбѣлѣзано нѣщо нередовно. Прогласени сж тѣзи, които сж получили най-много гласове, именно: г. Хамидъ-Бей Мустафа-Бейовъ и г. Иванъ Стояновъ и сж прогласени за избраници на тази околия.

Постѣпила е въ срокъ една контестация, написана отъ нѣколко души избиратели, между които и единъ турчинъ, и подписана и отъ кандидатитѣ, пропаднала, разбира се. Тая контестация е забѣлѣжителна по своето съдържание и азъ ще я прочета изцѣло. Въ нея е казано: (Чете.)

„Изборътъ, станалъ на 28 януарий т. г. въ Акъ-каджларската околия, ние считаме за опороченъ, защото станаха долнитѣ нарушения на закона:

Въ втората, Шарвийска секция, помощникъ-околийски началникъ Дели Бейтола въ дѣли на избора се яви съ въоръжени полицейски стражари на изборното мѣсто, заплашва избирателитѣ, че ако не гласоподаватъ за правителствени кандидати, щѣлъ да заплаче дѣте въ майка. Посочваше Хамидъ-Бей и Иванъ Стоянова Тузчи за правителствени кандидати и казваше, че самъ окръжниятъ управителъ му билъ далъ бюлетинитѣ за тѣзи кандидати. Сжщиятъ помощникъ началникъ заплашва и кметовѣтъ съ уволнение, ако не агитиратъ за прѣпоржченитѣ отъ правителството кандидати и тѣ, за да запазятъ мѣстата си, въ изборния день и мѣсто събраха бюлетинитѣ отъ избирателитѣ и ги замѣниха съ тѣзи на правителствени кандидати. Кметовѣтъ бѣха подпомогнати въ тая имъ работа отъ въоръжени общински горски стражари въ самото изборно мѣсто и день, кметовѣтъ раздаваха избирателнитѣ карти ведно съ бюлетинитѣ за правителствени кандидати и заплашваха избирателитѣ, че ако не дадели даденитѣ имъ отъ тѣхъ бюлетини, щѣли да бждатъ распгани и унищожени. Много избиратели гласоподаваха съ картитѣ на други лица, въ които карти се поправяха годинитѣ съ червено мастило, а нѣкои съ моливъ. Гласоподаваше се даже съ картитѣ на заминалитѣ въ войската лица. Въ домътъ на общинското управление, който се намира въ самото изборно мѣсто, се държаха спиртни напитки въ бинлици и, слѣдъ като се пояха нѣкои отъ избирателитѣ, пращаха се тогава да гласоподаватъ за правителствени кандидати. Въ III-та секция (Босненска) се вършѣха сжщитѣ произволи, заплашвания и насилия надъ избирателитѣ, само че отъ други лица, на чело съ държавния бирникъ, но спиртни напитки тукъ нѣмаше.

Въ първата, Акъ-каджларска секция, бѣха почнали сжщитѣ произволи и насилия, но благодарение на мѣрkitѣ, взети отъ бюрото, полицията бѣше отстранена, а шайката не можеше да дѣйствува съ такъвъ куражъ безъ прикри-

тието на полицията. Прѣди изборния день помощникъ-околийски началникъ Дели Бейтола, обикаляше селата съ двама стражари и е казвалъ на избирателитѣ: „Гайре калпакъ кой-думъ, гявурлукъ кабулъ еттимъ; камчикъ уджу варъ, ве джезданъ гьотинизе куртарамасапакъ; хюкюматъ тарафна тутаджакснжсъ: бирисиджрѣ министрининъ хжсжмъ, Тузчи Иванчу дедиклери, ве аркадаши бизинъ Хамидъ-Бей джрѣ. Йолъ будуръ; билдимъ, билмедимъ демеесинисъ.“ Шайката върлуваше по селата и въ дѣйствиата си отиде дотамъ, щото да бие и бѣси съ пояситѣ имъ избирателитѣ, за да ги вразуми да гласоподаватъ за правителственитѣ кандидати. Така сж сторили съ Юсеинъ Салиевъ отъ селото Дере-махле.“

Ние мислимъ, казватъ слѣдъ това че, прѣдъ видъ на тия насилия, изборътъ не е станалъ редовно и като таквъ трѣбва да се касира.

Комисията прие този изборъ като редовенъ и го утвърди. Обаче азъ, като докладчикъ, имаме и съ мене нѣкои г. г. прѣдставители, които искаха да се провѣри тая контестация, защото въ нея се указва, че самиятъ околийски началникъ — посочва се името му — е ходилъ да заплашва турското население, което е болшинство тамъ, да гласоподава за тѣзи хора, които той посочва и за които казва, че сж кандидати на Правителството. Вънъ отъ това и кметовѣтъ, подъ негово ръководство сж събирали бюлетинитѣ, противни тѣмъ, раздавали сж карти въ изборното мѣсто и сж давали на тия които сж искали. Азъ мисли, че ако се установи това обстоятелство, тукъ не може да се говори за единъ свободенъ изборъ, а за единъ изборъ, който е извършенъ при насилията на полицията, заедно съ шайкитѣ. Контестаторитѣ казватъ, че не само шайка е имало, но всички горски стражари и други сж вземали най-живо участие въ промѣняването на бюлетинитѣ и заплашването на избирателитѣ. Та, моето мнѣние и мнѣнието на нѣкои мои колеги бѣше, да се направи анкета по този изборъ, защото контестацията указва на обстоятелства, които иматъ сжществено значение по единъ изборъ. Другъ бѣше въпросътъ, ако нѣмаше значение това, което излагатъ, но тѣ указватъ на лица, па и нѣкои, които сж били тамъ, казватъ, че били хората и ги бѣсили съ каиши; това е било истина. (Георги Шиваровъ: Каква е разликата между избранитѣ и пропаднали кандидати?) Не е голѣма: около 400 гласа. (Георги Шиваровъ: Отъ колко души е подписана контестацията?) Отъ пропадналитѣ кандидати и 5—6 души избиратели.

Донко Анчовъ: Азъ, г-да, не съмъ вземалъ думата по нѣкой изборъ да говоря. Сега пръвъ пѣтъ вземамъ думата да кажа какво е станало въ тоя край въ деня на избора. Прѣди избора нѣколко деня, въ Акъ-каджиларската околия, или, по-право, въ цѣлия Силистренски окръгъ бѣше смѣнена администрацията; за околийски началникъ бѣше назначенъ Иванъ Кънчовъ-Барутчи, човѣкъ, който не изтрезнява за да се напие отъново. Дели-Бей бѣше назначенъ неговъ помощникъ. Самото му име показва какъвъ е разваленъ човѣкъ. Този човѣкъ една недѣля прѣди избора обикаляше Акъ-каджиларската околия и заплашваше избирателитѣ. Въ

Дере-Махала бѣше хваналъ нѣкой-си Келъ Салиевъ, завързалъ го съ пояса му и го обвѣсилъ прѣдъ една одаля, въ която имало нѣколко души турци и казвалъ: ако не гласоподавате за правителственитѣ кандидати, всички така ще бждете обвѣсени. (Георги Шиваровъ: Живъ ли е този човѣкъ или не?) Живъ е. Не сж го обвѣсили, но за примѣръ сж го обвѣсили така. Та агитациитѣ вървѣли цѣла недѣля прѣди изборитѣ. Въ деня на избора въ Акъ-каджиларската секция, самата полиция се е намѣсила и е замѣнявала бюлетинитѣ на хората. Вънъ отъ това, въ Шарлийската секция имало е арестувани хора за да не отидатъ да гласоподаватъ. (Никола Козаревъ: Има ли оплакване, че сж били арестувани?) Въ контестацията не се споменува за арестуването, но азъ го чухъ. Въ Шарвий не само е имало арестуване, но и пиина тѣлпа на чело съ полицията късала бюлетинитѣ на избирателитѣ и ги замѣнявала съ тия на избраницитѣ. Това е констатирано въ самата контестация. Менѣ ми се струва, че по-рано, когато говорихме за шайкитѣ, казахме, че тамъ, дѣто е дѣйствувала шайка и не се установи положително, не касирахме избора, а избирахме анкета. Менѣ ми се струва, че сега много добръ ще направимъ, ако пратимъ анкета да издири тѣзи работи и фактитѣ, които споменува контестацията, дали сж дѣйствителни. За мене поне тѣ сж върни, тѣ сж истински, но поне Народното Прѣдставителство да се удостовери. Азъ не искамъ да се касира изборътъ, но искамъ да се назначи анкета.

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Едно малко обяснение. Въ втората секция, за която най-много оплаквания има, имаме опровержение на това, което казва самата контестация — че до 8 ч. и 10 м. не се явилъ нито единъ избирателъ да гласоподава. Наведнажъ били доведени 30—40 избиратели въ 8 ч. и 10 м. Така щото, кметовѣтъ раздавали картитѣ и бюлетинитѣ тамъ-же, и, вѣроятно, това е забавило явяването на избирателитѣ.

Стоянъ Войковъ: Г-да прѣдставители! Току-тѣй да не мислите, че е станалъ изборътъ свободно въ тая околия. Турцитѣ сж такива, че отъ едно казване на полицията или на началника, или на нѣкое по-влиятелно лице не се повеждатъ по него. Искамъ да кажа, че тамъ не се дѣлятъ на партии. Ако се назначи анкета да отиде и провѣри фактитѣ, вие ще видите, както се каза и въ контестацията, че не сж били оставени избирателитѣ да упражнятъ своитѣ права тѣй, както е прѣдписано отъ основния законъ, конституцията. Искамъ да кажа още, че въ тая турска околия нѣкой пѣтъ не е изпратена анкета да провѣри, дали дѣйствително турцитѣ тѣй слѣпо гласоподаватъ за единъ човѣкъ, който имъ се прѣпоръчва, безъ да бждатъ колко-годи насилвани. Ако отиде една анкета, тя ще установи, и вие ще се убѣдите, че и турцитѣ сж дошли до съзнание, че искатъ да бждатъ свободни, да дадатъ гласа си за когото искатъ, а не за когото ги насилватъ. Но тѣ сж бивали изнасилвани, защото нѣкой пѣтъ не се е провѣрило съ анкета това нѣщо. Контестацията е върна, и затуй азъ отъ моя страна моля да се съгласите да се изпрати анкета. Толкозъ по-хубаво ще бжде за избраника Хамидъ-Бей, който е отъ тия, които

сами ще приемат анкета, за да се установи, че е избран правилно или, ако се докаже че не е избран правилно, на втори път, вървамъ, пакъ ще бъде избранъ, но ще дойде тогава съ убѣждение, че дѣйствително избирателитѣ съзнателно сж гласоподавали за него. Но това нѣщо за другаря му не може да кажа, защото никой не го познава оттамъ и никой не би искалъ да гласоподава за него.

Иванъ Стояновъ: Азъ нѣма какво да говоря. Нека да се види, дали има нѣщо въ контестацията. Азъ съмъ билъ въ Акъ-каджиларската секция и г. Маджаровъ много добръ знае, че и Хамидъ-Бей е отъ една фамилия, която всѣкога се избира, откажъ България е освободена. Нека кажатъ, има ли поне отъ едно лице отъ Акъ-каджиларската околия оплакване. Че имало сбиване — има ли намѣса и на прѣстѣ поне отъ страна на околийския началникъ. Въ тая околия помощникътъ на околийския началникъ заплашвалъ населението. Кое население заплашвалъ? Трѣбва да знаете, че въ Акъ-каджиларската околия колкото гласоподаватели имаше, при всичко, че имаше дѣждъ, всички дойдоха; така сжщо и тия, който бѣха отъ противната страна, и тѣ дойдоха. Въ самата комисиия не е ставало и дума за нѣкаква нередовност. Г-нъ докладчикътъ като докладваше, хемъ извеаза мнѣнието на комисиията да се утвърди изборътъ, хемъ искаше анкета — азъ не мога да разбера това. Ако бѣше на друго мнѣние, поне не трѣбваше той да докладва избора. Ако има въ единъ протоколъ поне да се казва, че е имало заявления и оплаквания, азъ самъ ще излѣза да искамъ касиране, а не да се анкетира. Негова милостъ, когото познавамъ много добръ, и той ме познава много добръ, знае, че тамъ не сж хората, дѣто се прави изборъ съ насилие. Това не е вѣрно, което каза г. докладчикътъ, и азъ съжалявамъ, че единъ народенъ прѣдставителъ дохожда на трибуната и изопачава работата. Нѣма нужда отъ анкета. Ако искате пратѣте, но на негови разноски да се прати. Това е срамно. Прѣди половина часъ казахте на г. Маджарова — той е тукъ, може да каже, — че нѣма нищо по тоя изборъ, нѣма нужда отъ анкета. Ако има поне малко нѣщо бѣлѣжка въ протокола, увѣрявамъ ви, не анкета ще искамъ, но ще искамъ да се касира. Има ли въ протокола забѣлѣжено оплакване? (Донко Анчевъ: По ваше искане е пазначенъ околийскиятъ началникъ!) Имало сбиване. За таква нѣщо въ комисиията и дума не става.

Стоянъ Войковъ: Турцитѣ сж били затворени въ Шарвийската община цѣль день — дѣ ще подадатъ контестація? Това да се провѣри!

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Въ комисиията бѣхъ за анкета и сега настоявамъ за анкета. Обвинението на г. Ивана Стояновъ не е основателно и го отхвърлямъ, като недобросъвѣстно. Азъ съмъ билъ открито за анкета.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Подиръ това желае ли още нѣщо да каже г. Стояновъ? (Иванъ Стояновъ: Не!) Г-нъ Хамидъ-Бей иска ли думата? (Не се обаждатъ.)

Василъ Кънчовъ: Моля ви, азъ прѣгледяхъ тая контестація и не намѣрихъ сериозно основание за анкета. Въ

протоколитѣ на избора нѣма нищо, и въ контестацията нѣма нищо сериозно, което да ни кара да се съмнѣваме. Азъ не искамъ да опровергавамъ думитѣ на Силистренскитѣ народни прѣдставители, защото, прѣдполагамъ, тѣ познаватъ хубаво мѣстата тамъ; но тукъ на тѣхъ не можемъ да се основемъ и да искаме анкета, когато нѣма абсолютно никакви сериозни данни за прѣстѣпления въ дѣлото, които да ни каратъ да ги провѣряваме, нѣма бѣлѣжки за такива насилия, които би могли да измѣнятъ резултата на избора. Ако така леко, за мнѣнски причини, провеждаме анкета, ще сгрѣшимъ. Защото по много избори на много мѣста ще намѣрите такива причини.

Азъ съмъ на мнѣние да се признае този изборъ за редовенъ.

Цвѣтко Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Наистина, ние не се отнасяме съ нужното внимание, когато дойде работата да рѣшимъ нѣкои избори въ турскитѣ околии. Съ справедливостъ турцитѣ ви казватъ: „Какво да правимъ, бе брате! Вие сте българи, на полицията ви толкова прѣслѣдва, затваря ви, глобява ви и пр., та какво остава до насъ. Ето защо, като нѣма правда и редъ, ние сме принудени дѣто ни набага началникътъ тамъ да идемъ.“ Тукъ дохождатъ хора, които познаватъ добръ околията, които знаятъ работитѣ, какво се вършатъ, и ви казватъ, че не току-тъй доброволно и турското население се е рѣшило да гласоподава за кандидата, който Правителството е прѣпоръчало. И ви казватъ, че това население съ физическо насилие, съ физическо влияние, не съ морално влияние, е накарано да гласоподава противъ волята си и молятъ да се провѣри това. Дохожда г. Кънчовъ и казва: нѣма нищо въ контестацията, а той още не я прочелъ. Той сега я взелъ и безъ да я прочете иде да ни казва: тукъ нѣма нищо, отъ което да се вижда, че трѣбва да касираме избора. Азъ мисля, трѣбва по-сериозно да се произнесемъ по този въпросъ, защото когато ще касираме или утвърдимъ единъ изборъ, нашата роль не е да рѣшимъ, да останатъ ли тукъ избраницитѣ или да напунатъ мѣстата си. Азъ мисля, че ние имаме по-голяма задача, когато ще се произнасяме за избори. Нашата задача е, да възпитае избирателитѣ така, щото занапрѣдъ изборитѣ да ставатъ така, както трѣбва. Това е значението, което ще има едно рѣшение на Народното Събрание, въ една или друга смисълъ, за който и да е изборъ, особено за избори, които се извършватъ подъ натиска на полицията. Вамъ ви казаха тукъ, че обѣсили единъ човѣкъ прѣдъ едно турско кафене съ поясъ, покачили го на високо и казвали: отваряйте си очитѣ; ако не гласоподавате за тия кандидати така ще ви бѣсятъ. Вие казвате: имало ли е таква нѣщо? За насъ като че ли е обязательно, че за да касираме единъ изборъ, трѣбва да бждатъ убити хора толкова, колкото сж кандидатитѣ. Защото вчера по единъ изборъ имаше четирма убити на петъ души кандидати и безъ малко Народното Събрание щѣше да ги утвърди. Г-да прѣдставители! Обърнете внимание на това, че скоро ще дойдатъ едни да ви кажатъ, вие не сте достойни за това конституционно управление, ще ви кажатъ, че не сте достойни и за избори. Ето защо азъ мисля, че

трѣбва да се отнесемъ сериозно, особено по този изборъ, за да бѣде нашето рѣшение назидателно за самитѣ избиратели.

Заради това, г-да народни прѣдставители, азъ ще ви помоля, като тукъ има една контестація, като дохождатъ двама отъ вашитѣ другари, които вие не може да обвините въ партизанство, защото тѣ никога не сж ви говорили нѣща невѣрни, едни отъ най-скромнитѣ ваши другари ви казватъ, че тамъ такива и такива работи сж станали, азъ ви моля, казвамъ, провѣрѣте ги, за да знайтѣ избирателитѣ отъ тая околия, че единъ день и тѣ могатъ да изкажатъ своята воля и да изпращатъ тукъ когото щатъ, безъ да слушатъ волята на полицията. Ето защо азъ мисля, че тия избори не трѣбва да ги касираме, а трѣбва да ги анкетираме; да пратимъ комисия, която да провѣри всичко това щателно и да ни донесе тукъ. Ако се укаже, че сж станали такива работи и послѣ се увѣримъ, че отъ тѣзи станали работи резултатътъ не е могълъ да се измѣни, а пъкъ е сжиятъ, какъвто щѣлъ да бѣде, безъ да сж станали тия работи, намъ не остава друго, освѣнъ да утвѣрдимъ избора; а, ако се окаже, че тия работи сж станали, вслѣдствие на което е измѣненъ резултатътъ на избора, ще го касираме. Тѣй щото, азъ нѣма да се съглася съ мнѣнието на почтения нашъ другаръ г. Ризовъ, да запазимъ нѣкакъвъ си екилибъръ, нѣкакво равновѣсие между групитѣ, защото той не вѣрва на министритѣ. Това хичъ не ме интересува. Правителството ще стои, или ще падне, то е другъ въпросъ. Но тукъ трѣбва да стоятъ избраницитѣ, които сж изражение на истинската народна воля. Ето защо азъ настоявамъ, този изборъ да бѣде анкетиранъ за назидание на турското население.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Има думата г. Спасъ Ивановъ. (Гласове: Да се гласува!)

Докладчикъ Спасъ Ивановъ: Отказвамъ се.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Тогазъ има думата г. Кънчовъ.

Василъ Кънчовъ: Азъ имамъ едно малко обяснение. Искахъ да напомня, че напразно ме обвиняватъ, че наустъ съмъ станалъ да говоря. Азъ взехъ контестаціята и имахъ възможностъ да я прѣгледамъ за петъ минути, защото, както виждате, е много къса. (Цвѣтко Таслаковъ: Азъ много съжалявамъ, че . . .) Така щото, менѣ ми е неприятно, дѣто единъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители се съмнѣва, че единъ неговъ другаръ може да говори тѣй само на вѣтъра. Много е възможно да не съмъ правъ въ това отношение, но всѣки е длъженъ да изкаже своя погледъ върху единъ въпросъ, за който има съставено мнѣние.

Цвѣтко Таслаковъ: Вие, г-нъ Кънчовъ, не прочетохте контестаціята.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Г-нъ Стояновъ, има ли да кажете нѣщо?

Иванъ Стояновъ: Нѣма да говоря.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Има по този изборъ двѣ мнѣния: едното на провѣрочната комисия —

за утвѣрждение на избора, а другото е на г. Спасъ Ивановъ, подкрѣпено и отъ други народни прѣдставители — да стане анкета.

Турямъ на гласуване най-напрѣдъ прѣдложението за анкета. Моля тия, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Гласове: Меншество! — Други: Болшинство!) Които гласуватъ за анкета, да си държатъ ржката на горѣ.

Квесторъ Христо Конкилевъ: 45 души гласуватъ.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Азъ прѣброихъ, че 55 не гласуватъ. Значи, прѣдложението за анкета не се приема.

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Азъ заявявамъ, че е болшинство за утвѣрждението на избора!

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Менѣ ми се вижда, че е болшинство за утвѣрждение, но, за отбѣгване на всѣко съмнѣние, ще поставя на гласуване обратното. Които сж противъ прѣдложението за анкета, да си вдигнатъ ржката.

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: (Слѣдъ прѣброяването.) 59 души.

Квесторъ Христо Конкиловъ: Не е истина да сж 59 души!

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Азъ ги прѣброихъ 53 или 54.

Квесторъ Атанасъ Блажевъ: 48 души сж.

Димитъръ Марковъ: Азъ не вѣрвамъ на г. Блажева! Затова да станатъ прави!

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Пазѣте тишина, г-да!

Моля тия г. г. прѣдставители, които не сж съгласни, да се отреди анкета въ Акъ-каджиларската околия, да станатъ прави.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не можемъ да разберемъ!

Никола Козаревъ: Които сж за утвѣрждение на избора да станатъ прави!

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: 55 души г-да! Прѣдложението за анкета се отхвърля.

Пристапамъ къмъ гласуване прѣдложението на провѣрочната комисия — за утвѣрждението на избора. Моля тия, които приематъ това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Меншество! — Други: Болшинство!)

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Азъ ги броихъ 52 или 53-ма. (Глъчка.) Г-да квестори! Кажете, моля ви, болшинство ли е или меншество?

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Г-нъ прѣдсѣдателю! Болшинство е за утвѣрждение.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Обявява се болшинство, г-да!

Димитъръ Ризовъ: Самиятъ фактъ, дѣто прѣдложението за анкета падна, ясно е, че изборътъ е утвърденъ. (Гласове отъ лѣвицата: А а а! Не е ясно!)

Манолъ Стояновъ: Г-да! Азъ прѣдлагамъ, които сж за утвърдението на избора, да се отдѣлятъ на страна. (Шумъ.)

Никола Козаревъ: Внъ, на улицата да излѣземъ?

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Моля ви, имайте търпѣние, г-да! Недѣйте се прѣпира! Квесторътъ г. Крушковъ обяви, че е болшинство! (Гласове отъ лѣвицата: Не е болшинство!)

Квесторъ Христо Конкилевъ: Не може да каже г. Крушковъ, че е болшинство!

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Вие не ги броихте! Не ви прави честъ!

Квесторъ Христо Конкилевъ: На Васъ не прави честъ! Вие не сте ги прочели! Кажете колко сж? (Шумъ.)

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Моля, седѣте си на мѣстата!

Никола Козаревъ: Г-нъ прѣдсѣдателю! Турѣте на вотиране: които сж за касиране на избора, да си вдигнатъ ржката.

Константинъ Серафимовъ: Нѣма такъво прѣдложение. Има прѣдложение за анкета и за утвърдението на избора. (Шумътъ продължава.)

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Има ли прѣдсѣдателъ, който трѣбва да се слуша или не? Моля ви! Които сж . . .

Константинъ Серафимовъ: Нѣма такава прѣдложение! Има за анкета и за утвърждение на избора!

Димитъръ Марковъ: Азъ, г-нъ прѣдсѣдателю, другъ пжтъ виждахъ у Васъ нѣкакъ по-инакъ водене на работитѣ, когато се гласуваше. Азъ Ви моля, да бждемъ послѣдователни. Комисията излѣзе съ заключение за утвърдението на този изборъ; г. докладчикътъ, при особено мнѣние каза, че той е за анкета. Тѣй ли? (Гласове: Тѣй!) Това негово искане се подкрѣпи. Вие благоволихте да турнѣте на гласуване въпроса: тия, които сж за анкета, да гласуватъ, и обивихте, че е меншинство, като констатирахте, че тия, които гласуватъ за отхвърлянето на анкетата сж меншинство. Питамъ ви: какво искате по-нататѣкъ отъ Събранието? (Лѣвицата: А а а!) Търпѣние! — Какво остава да се иска? Изборътъ или да се касире, или да се утвърди; анкета нѣма. Комисията е дала заключение за утвърдението на избора. Кой е прѣдложилъ за касиране? (Константинъ Серафимовъ: Никой!) Никой. Защо тогава губимъ врѣме, че не пристѣпимъ къмъ другъ изборъ. Ако имаше прѣдложение било отъ комисията, било отъ нѣкой

народенъ прѣдставителъ за касиране, тогава да правимъ шумъ и да споримъ. Анкетата се отхвърли и изборътъ вече остава правиленъ; значи приема се заключението на комисията. Затова, азъ ви моля, да минемъ на дневния редъ по-нататѣкъ. Азъ мисля, че това е логично. Сега вече да се прави прѣдложение за касиране на избора, е късно, защото ние правимъ гласуването и не можемъ вече да говоримъ за правилността или неправилността на избора. Азъ апелирамъ на Вашата справедливостъ, на Вашата парламентарна опитностъ, която Ви е турила на тоя столъ.

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Когато г. Конкилевъ прѣброи, че сж само 45 души за анкета, Вие, г. прѣдсѣдателю, сами ги броихте и ги извадихте 55 души, които бѣха противъ анкета. (Квесторъ Христо Конкилевъ: Не е истина!) Нѣма основание г. Конкилевъ да обвинява когото и да било въ лъжа!

Квесторъ Христо Конкилевъ: Азъ за снощи Ви обвинявамъ, а не за сега, защото не казахте гласовѣтъ, а казахте просто „болшинство“.

Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Азъ снощи казахъ, че сж 58 души.

Христо Топузановъ: Не е вѣрно, че като е било меншинство за анкетата, изборътъ е утвърденъ; защото има нѣкои отъ прѣдставителитѣ, които се въздържатъ да гласуватъ. Заради туй правилно е да гласуватъ, които сж за утвърдението му. Но понеже гласуването е спорно, трѣбва да се провѣри и нѣма защо да се спори. (Димитъръ Ризовъ: Но ние гласувахме противъ анкетата!) Моля ви се, въздържаха се мнозина; заради това, прѣдлагамъ да се повтори гласуването, които сж за утвърдението на избора.

Прѣдсѣдателствующий Атанасъ Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Мнозина отъ васъ искатъ думата. Не искамъ да стѣснявамъ свободата на словото на никого. Прѣдизвиканъ отъ г. Маркова, позволѣте ми да дамъ нѣкои обяснения.

Споредъ правилника, квесторитѣ надгледватъ гласуването и извършватъ провѣряването на гласовѣтъ. При всичко, че менъ направи впечатление, че болшинството гласува за утвърдението на избора . . . (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не е гласувано за утвърдението!) Моля ви се, имайте довѣрие въ менѣ. Менѣ направи впечатление, че болшинство гласува за утвърдението; обаче, ограниченъ да констатирамъ при оспорване резултата отъ гласуването, позовахъ се до съдѣйствието на г. г. квесторитѣ. За съжаление, констатирахме едно противорѣчие между тѣхнитѣ констатации; даже видѣхме, че се счепнаха помежду си, което е печално и крайно нежелателно.

За да се избѣгне, обаче, всѣко недоразумѣние, за да запазимъ своето достолѣние и на първо мѣсто достолѣнието на Народното Събрание, азъ ви моля, г-да народни прѣдставители, недѣйте настоява да искате думата, а да пристѣпимъ къмъ повторно гласуване. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Добръ! Съгласни сме!)

И тъй, моля тѣзи г. г. народни прѣдставители, които сж за утвърдението на Акъ-каджиларския изборъ, да станатъ прави.

Моля квесторътъ г. Спасъ Соколовъ да прѣброи, колко гласуватъ.

Квесторъ Спасъ Соколовъ: (Слѣдъ прѣброяването.) 58 души.

Прѣдсѣдателствующия Атанасъ Краевъ: А 43 седятъ на мѣстата си. Болшинство, г-да! Изборътъ се потвърдява.

Има думата г. Венедиктъ Поповъ, за да докладва избора, станалъ въ Сърненогорската околия.

Докладчикъ Венедиктъ Поповъ: (Глъчка.) Ще слушате ли, г-да, да ви докладвамъ избора?

Никола Антикаровъ: Г-нъ прѣдсѣдателю! Искамъ думата! Часътъ е 8!

Димитъръ Христовъ: Въдворѣте тишина, г-нъ прѣдсѣдателю! Обърна се на говорилия! За да работимъ трѣбва да има тишина! (Глъчката продължава.)

Прѣдсѣдателствующия Атанасъ Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ за Акъ-каджиларския изборъ е рѣшенъ и недоволнитѣ трѣбва да се подчинятъ на рѣшението. Моля всѣки да заеме мѣстото си и да слуша доклада на Сърненогорския изборъ.

Димитъръ Петковъ: Часътъ е 8 — да се вдигне засѣданieto!

Докладчикъ Венедиктъ Поповъ: Г-да народни прѣдставители! Ще ви докладвамъ избора, станалъ на 28 януарий тая година въ Сърненогорската околия. Тази околия е била раздѣлена на 3 избирателни секции и тя избира двама народни прѣдставители. Първата секция е била въ с. Брѣзово и, както се вижда отъ дневника, въ тази секция сж били записани гласоподаватели 3.457 души, а пъкъ сж гласоподавали 1.935 души. Изборътъ е почналъ на врѣме, свършенъ е на врѣме, както това свидѣтелствува протоколътъ и нивакви особени случаи въ деня на избора не сж станали. Има, наистина, минато въ дневника нѣколко заявления отъ застъпниците на кандидатитѣ. Едно отъ тѣхъ е слѣдующето: заявяватъ, че кметовѣтѣ трѣбва да стоятъ на мѣстото, опрѣдѣлено отъ закона, когато гласоподава тѣхната община. Това нѣщо е било взето въ внимание. Второ заявление, че единъ отъ кметовѣтѣ, а именно кметътъ на с. Мисилимъ, се е опиталъ да раздава бюлетини на избирателитѣ въ изборното мѣсто. Това нѣщо провѣрено се оказало невѣрно. Трето заявление, че трети единъ кметъ е давалъ вече такива бюлетини. И това провѣрено се оказало неоснователно и затова е било оставено безъ послѣдствие. Слѣдъ всичко това наврѣме като се завършилъ изборътъ, констатирано било, че въ тази секция отъ кандидатитѣ най-много гласове сж получили: Константинъ Серафимовъ 1.012; Георги Стойковъ — 982 и подиръ тѣхъ, тѣхнитѣ противници: Найдень Беневъ — 937 и Стефанъ Бобчевъ — 913. Вслѣдствие на това, казано е било

отъ прѣдсѣдателя, че г. г. Серафимовъ и Стойковъ сж получили най-много гласове.

Втората секция отъ тази избирателна околия е била въ с. Бей-къой. Изборътъ, както свидѣтелствува дневникътъ, е билъ така сжщо извършенъ безъ особени нѣкои произшествия. Гласоподаването се е почнало наврѣме, а така сжщо е било свършено наврѣме. Въ тази секция сж били записани като гласоподаватели 2.254 души, а пъкъ сж гласоподавали всички 906 души. Прѣзъ деня на избора, както бѣлѣжи дневникътъ, сж подадени 5 заявления отъ застъпниците на кандидатитѣ. Първото отъ тѣзи заявления е подадено отъ нѣколко души избиратели отъ с. Ржжево. Съ това заявление се оплакватъ, че тѣхнитѣ кметъ, който споредъ закона трѣбва да ги придружава, когато гласоподаватъ, явилъ се билъ съ нѣколко души свои приятели по-рано, гласоподавалъ и избѣгалъ, вслѣдствие на което голѣма частъ избиратели отъ тѣхното село не сж имали възможностъ да гласоподаватъ. Затова, молятъ прѣдсѣдателя да разпреди да имъ се допусне да гласоподаватъ. На това заявление, подадено въ 3½ ч. подиръ обѣдъ, има сложена резолюция отъ прѣдсѣдателя: „Да имъ се допусне, ако се прѣдставятъ заедно съ кмета.“ За да се разбере, дали наистина тѣзи избиратели, на брой 30 души, подписали туй заявление, сж гласоподавали или не, азъ направихъ справка по избирателнитѣ списъци, като сравнихъ името и фамилията на всѣкого одного отъ подписавшитѣ съ списъка, и намѣрихъ, че, отъ тѣзи 30 души подписавши, има двама души, които не сж забѣлѣжени въ списъка. Така щото, оставатъ 28 души, които сж подписали заявлението. Отъ 28 души само единъ е, който е гласоподавалъ, а останалитѣ не сж гласоподавали — по крайней мѣрѣ, това не личи въ надлежната графа на списъка, че наистина сж гласоподавали.

Второто заявление, подадено въ тази секция, е подадено отъ нѣколко жители на с. Ржжево-Конаре и питатъ прѣдсѣдателя: каква разлика има между Ржжево и Ржжево-Конаре и защо на Ржжево-Конаре, което се почва съ сжщата буква, не се дава прѣдпочтение да гласоподава. Това заявление било оставено отъ бюрото безъ послѣдствие.

Трето звявление било подадено отъ избирателитѣ, за да се отстранятъ г. г. Ранделовъ и Д. Маневъ, защото въ тази секция не сж били избиратели, не сж били кандидати, за да се избиратъ за народни прѣдставители, нито сж били застъпници, и като се въртели въ изборното мѣсто, цѣлта имъ била да раздаватъ бюлетини. Това, като запрѣтено отъ избирателния законъ, молятъ прѣдсѣдателя да ги отстрани. Туй нѣщо провѣрено, се е оказало невѣрно и затова бюрото оставило и това заявление безъ послѣдствие. (Миланъ Стояновъ: Прѣдсѣдателятъ не ги ли е отстранилъ?) Оказало се е, че заявлението е неоснователно затова не ги отстранили. Излиза, че ще сж били записани. (Миланъ Стояновъ: Туй го е констатиралъ?) Казвамъ туй, което го има въ книгата.

Четвърто едно заявление има, г-да, съ което се моли прѣдсѣдателя да вика войска, за туй, защото нѣмали довѣрие въ полицията. Това заявление било оставено безъ

последствие на туй основание, защото бюрото заедно съ председателя не е констатирало наличието на условията, които трѣбва да има, за да се виеа войска.

Пето едно заявление е било подадено отъ застъпниците на г. г. Георги Стойковъ и Серафимовъ и съ това заявление сж искали да се отстрани поручикъ Янковъ отъ изборителното мѣсто, тъй като той си е позволилъ, безъ да бѣде повиканъ, да вземе началството на вътрѣшната полиция и при туй да агитира и да раздава бюлетини въ изборното мѣсто. Това нѣщо е било проверено и се е оказало вѣрно, затова този поручикъ билъ отстраненъ. Подиръ това, гласоподаването било, както казахъ, наврѣме прѣкъснато и въ резултатъ се е оказало, че въ тази секция сж получили най-много гласове г. г. Стефанъ Бобчевъ и Найдень Беневъ, а именно: първиятъ е получилъ 564 гласа, вториятъ — 565, а г. г. Серафимовъ и Стойковъ сж получили по 341 гласа.

Третата секция е, както казахъ и по-рано, въ с. Манолето. И въ тая секция, както свидѣлствува дневника, изборътъ билъ почнатъ наврѣме и свършенъ наврѣме, и отъ 2.588 души избиратели сж гласоподавали всичко на всичко 829 души. Прѣзъ деня на избора сж подадени три писмени заявления. Едното отъ тѣхъ е отъ избирателитѣ на с. Малко-Конаре. Въ това заявление, подписано отъ 6 души, заявителитѣ казватъ, че понеже на моста били сж спрѣни отъ нѣколко души и не могли да пристигнатъ да гласоподаватъ, молили председателя да бждатъ допуснати да гласоподаватъ. (Георги Шиваровъ: Отъ кого сж били спрѣни?) Казано е така изрично: (Чете.) „Тѣй като нѣколко души отъ избирателитѣ бѣхмѣ спрѣни отъ нѣколко души на моста, но сега прѣминахмѣ, молимъ да се повикаме за да гласоподаваме.“ И на това заявление е сложена резолюция: „Да се допуснатъ да гласоподаватъ заявителитѣ.“ И наистина заявителитѣ, както направихъ справка отъ списъцитѣ, сж гласоподавали.

Второ едно заявление, подадено така сжщо отъ избирателитѣ на с. Сейменъ, и тѣ се оплакватъ, че не могли да гласоподаватъ, но понеже били отъ далечъ, молили да се допуснатъ да гласоподаватъ по-напрѣдъ. Сложена е и тукъ резолюция: „Да се допуснатъ да гласоподаватъ, слѣдъ като свърши гласоподаването общината, която по настоящемъ гласоподава.“ И наистина, тѣ сж гласоподавали, съ изключение на двама души. Трето едно заявление прѣзъ деня било направено отъ избирателитѣ на с. Балтаджий. Тѣ казватъ така: „Понеже ние, избирателитѣ на брой 150 души, като не можахмѣ досега да гласоподаваме по причина, че не се допускамѣ да влѣземъ въ с. Манолето отъ разни побойници, които нараниха Гено Ночовъ, то сега, като сполучихмѣ да дойдемъ до бюрото, молимъ Ви да допуснете да гласоподаваме, тъй като сега има врѣме още, понеже часътъ нѣма още единъ и нѣма други избиратели, които да гласоподаватъ.“ И тукъ има сложена резолюция така: „Да се допуснатъ да гласоподаватъ заявителитѣ, слѣдъ като гласоподаватъ избирателитѣ на общината, която сега гласоподава.“ Сега, за тѣзи 150 души не можеше да се провери по избирателнитѣ списъци, дали наистина тѣ

сж гласоподавали, слѣдъ като тая община, за която казва резолюцията, е гласоподавала. Това не можа да се провери по това просто съображение, че не сж подписали всички: за всички 150 души единъ ги е подписалъ. Обаче, за да докажатъ тѣ, че не сж гласоподавали, тѣ прѣдставятъ 150 лични карти и съ това искатъ да убѣдятъ Народното Собрание, че наистина не сж могли да гласоподаватъ. (Цвѣтко Таслаковъ: Отдѣ се знае, че тѣ сж прѣдставили тѣзи карти?) Защото тѣ въ една контестация се оплакватъ, че прѣдставятъ 150 карти.

Въ тая, трета секция, г-да народни прѣдставители, сж получили гласове: г. Константиъ Серафимовъ и г. Стойковъ по 665 гласа, а г. Стефанъ Бобчевъ получилъ 175 и г. Найдень Беневъ — 175 гласа. Този протоколъ е подписанъ отъ всички членове на бюрото, подписанъ е така сжщо и отъ застъпника на г. Бобчева и на г. Найдена Беневъ. Този застъпникъ, при подписването на дневника, е направилъ слѣдующата забѣлжка: (Чете.) „Избиратели отъ около 600 души бѣха прогонени отъ шайка, прѣдводителствувана и поддрѣпена отъ стражаритѣ.“

Тѣзи изборни книжа, прѣпратени по принадлежностъ, надлежната комисиия, за която се говори въ избирателния законъ, когато сложила гласовѣтъ въ третѣ секции, констатира е, че най-много гласове сж получили г. Стойковъ и г. Серафимовъ и тѣхъ е провъзгласила за избрани въ Брѣзовската околия. (Д-ръ Андрей Ходжевъ: Каква е разликата въ гласовѣтъ?) Разликата ще ви кажа сега. Разликата е 343 гласа.

Подиръ свършването на избора сж последвали нѣколко контестации, едни отъ които сж просрочени и заради това комисиията не ги е разгледала по същество, а ги е оставила безъ разглеждане. Тѣ сж двѣ контестации просрочени. Има други контестации, които сж на брой 4, и които горѣдолѣ съдържатъ сжщитѣ тѣзи оплаквания, които сж изложени и въ просроченитѣ контестации. Най-напрѣдъ има една контестация, подадена отъ с. с. Ражево и Муртатлий. Тѣ казватъ въ първата точка на своето оплакване, че тѣхниятъ кметъ, както казахъ и по-рано, явилъ се е съ своитѣ приятели и, като гласоподавалъ, скрилъ се послѣ, та другитѣ селяни не сж могли да гласоподаватъ. (Константиъ Серафимовъ: Тѣзи контестации, отъ избирателитѣ ли сж подписани или, както и по-напрѣдъ — отъ единъ за нѣколко души?) Тази контестация е подписана: „За избирателитѣ отъ с. Ражево: Димитъръ Петковъ и Колю Ивановъ.“ За избирателитѣ отъ с. Муртатлий подписалъ Иото Петковъ. Та, въ първата точка на тая контестация се оплакватъ, че кметътъ имъ, като гласоподавалъ съ нѣколко души свои приятели за г. г. Серафимова и Стойкова, билъ се скрилъ и тѣ не могли да гласоподаватъ затуй, защото прѣдседателътъ изисквалъ непрѣмѣнно и кметътъ да присѣствува тамъ.

Второто оплакване е отъ с. Муртатлий. И тѣ казватъ, че пѣкъ съвсѣмъ не сж гласоподавали, защото тѣхниятъ кметъ не благоволилъ да се яви на изборното мѣсто. Първата точка отъ тѣхното оплакване щѣла била да се докаже, казватъ тѣ въ контестацията си, ако се разпитатъ начални-

цитѣ на войската, които били въ него денъ тамъ — капитанъ Вакареловъ и поручикъ Янковъ, а тъй също и войниците, които командували; а втората точка отъ контестацията, т. е. че кметътъ отъ с. Муртатлий не се явилъ никакъ, щѣла да се констатира отъ списъцитѣ. Ще ви кажа само колкото се отнася до с. Муртатлий, че наистина трѣбва да се заключи, че нито единъ не е гласоподавалъ отъ това село, защото нѣма и списъцитѣ на туй село, приложени къмъ книгата.

Друга една контестація, която се състои отъ осемъ точки, и която е подадена отъ нѣколко села, съдържа слѣдующитѣ основания, които споредъ контестаторитѣ трѣбва да послужатъ, да легнатъ въ основата, за касирането на избора. Най-напрѣдъ тѣ казватъ, че съвършено неоснователно билъ прѣмѣстень центрътъ на секцията, и понеже този центръ е билъ турень на такова едно мѣсто, което не прѣдставлявало удобства за избирателитѣ, то по тази причина много отъ приятелитѣ на контестаторитѣ не сж могли да се явятъ и да гласоподаватъ за тѣхъ. Втората точка отъ тая контестація съдържа оплаквания, че кметътъ и помощникътъ на кмета на с. Калжчлий сж заплашвали съ убийство избирателитѣ Августинъ Васевъ и Генко Керинъ и били въ кжщата заедно съ домашнитѣ му Лунджа Джоровъ, и то въ присѣйствието на полицейскитѣ стражаръ Андрѣевъ. И този побой билъ нанесень, за да се не явятъ тия хора заедно съ тѣхнитѣ приятели да гласоподаватъ за листата на г. г. Вобчева и Бенева. (Страти Димитровъ: Кога е ставало това?) Прѣди избора. Третата точка гласи, че кметътъ и помощникътъ, пакъ на сжщото с. Калжчлий не били раздали 70 карти и тѣзи 70 души, като се явили прѣзъ деня на избора и като не претенжавали таква карти, не били допуснати да пуснатъ бюлетинитѣ си. Четвъртата точка казва, че, макаръ и своевременно да се оплакали на околийския началникъ, окръжния управителъ и по-послѣ на Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи да прати войска на мѣстото, защото нѣмали довѣрие въ полицията, тази имъ просба, въпрѣки чл. 48 отъ избирателния законъ, не била удовлетворена, а отъ неудовлетворяването на тази имъ просба повече отъ 900 души избиратели за листата на г. г. Бенева и Вобчева не сж могли да гласоподаватъ, защото се била явила, защото се била организирана една шайка, за която шайка, обясняват по-нататкъ въ петата точка, какво е вършила. Именно, тѣ казватъ, че прѣзъ деня на избора мостчето на голѣмата р. Кара-дере въ с. Маноле още отъ рано сутринята било окупирано отъ една шайка, съставена отъ избирателитѣ на г. г. Серафимова и Стойкова, начело съ стражаритѣ Илия Ганчевъ и Пеню Станчевъ и тѣ сж повърнали съ пушечни вистрѣли, бой и насилия около 300 души. При това тази шайка била нѣколко души отъ избирателитѣ, между които били бити: Петъръ Георгиевъ и Тодоръ Деневъ отъ с. Маноле; Стоянъ Р. Тимоновъ, Костадинъ Ламбовъ, Димитъръ Ламбовъ и Костадинъ Петровъ отъ с. Срѣма; х. Гено Кочовъ и Йозо Ив. Кабаивановъ отъ с. Балтаджий и много други. Шестата точка на това оплакване гласи, че прѣзъ цѣлия денъ прагътъ на изборното мѣсто, дѣто засѣдало

бюрото, билъ окупиранъ отъ тѣй нарѣченитѣ „бѣли“, които не пропуснали нито единъ отъ „чернитѣ“. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Кои сж „бѣли“, кои сж „черни“?) „Бѣли“ сж избраницитѣ, а „черни“ сж тия, които сж изгубили избора. — Та благодарение на това обстоятелство, че прагътъ на вратата билъ запищенъ, отъ „бѣлитѣ“, „чернитѣ“ не могли да гласоподаватъ. Седмата точка отъ тази контестація гласи, че изборното мѣсто, като че нарочно било избрано „Манолското училище“, което се намирало до кжщата на Тоне Петровъ, отчаянь стамболистъ и въ кжщата на този Петровъ била организирана една шайка, която въ присѣйствието на единъ стражаръ Драганъ Воденичаровъ е пушала вистрѣли и хвърляла камъни противъ „чернитѣ“. И благодарение на това обстоятелство, за което било обърнато и вниманието на прѣдсѣдателя на бюрото, около 60 души избиратели отъ „чернитѣ“ не могли да гласоподаватъ. Има и като продължение отъ седмата точка на тази контестація, и въ нея контестаторитѣ казватъ, че 150 души — тѣ сж именно тия Балтаджийци, за които се споменува и по-рано, че не сж могли да гласоподаватъ и че сж прѣдставили избирателнитѣ си карти — че тия, казвамъ 150 души българи, макаръ и съ юрушъ да сж прѣминали това мѣсто, дѣто е била шайката, която не пропусчала „чернитѣ“, достигнали до изборното мѣсто но пакъ не сж гласоподавали при всичко, че имало резолюция отъ прѣдсѣдателя да гласоподаватъ. И за доказателство прѣдставятъ тия карти. А дали сж тѣхни тия карти, не зная. (Цвѣтко Таслаковъ: Кои сж подписали тая контестація?) Послѣ ще ви кажа. Осмата точка е, че нѣкои турски избиратели сж гласоподавали несъзнателно: били водени просто като несъзнателни хора на мѣстото да гласоподаватъ, безъ да знаятъ за кого гласоподаватъ. И деветата точка е тая, че единъ отъ избраницитѣ, именно г. Стойковъ, не билъ български подданикъ, за което имало доказателства въ архивата на Военното Министерство.

Тая контестація отъ 9 точки е подписана така: за 40 избиратели отъ с. Сейменъ, подписалъ нѣкой-си Ангеловъ; за 110 души избиратели отъ с. Асжежрово, подписали нѣкой-си Буруковъ, Сжби Минчевъ, а за Минчо Петровъ и Нею Петровъ, като неграмотни, подписалъ ги пакъ Сжби Минчевъ, послѣ слѣдватъ Ангеловъ и т. н.; за 62 избиратели отъ с. Автово, подписали Недевъ и Георгиевъ; за 44 души избиратели отъ с. Манолско-Конаре, подписалъ нѣкой-си Георгиевъ.

Въ другата контестація нѣма нищо ново отъ това, което азъ ви прочетохъ досега.

Въ комисията, подиръ доклада на тия изборни книжа, взема се рѣшение да се направи една анкета по този изборъ и то по слѣдующитѣ съображения. Най-напрѣдъ сече комисията, че има начало на доказателства въ дадения случай за анкета, и това начало на доказателства го съзира, първо, въ заявлението на застъпника, което е писано въ деня на избора при подписването на протокола, че около 600 души избиратели не могли да гласоподаватъ, по причина на боя и гърмежитѣ на шайкитѣ, второ, че 27 души не сж гласоподавали, нѣщо, което се доказва отъ избирателния списъкъ; трето, една цѣла община, именно

Муртатлийската, не е гласоподавала, защото кметът не се явилъ. За отсъствието на кмета свидетелствуватъ книгата; четвърто, въ заявлението на 150-тѣхъ души отъ с. Балтаджи до прѣдсѣдателя на бюрото прѣзъ деня на избора, че закѣснѣли да дойдатъ да гласоподаватъ, понеже при моста на р. Кара-дере имало шайка, която не ги пушала, като била нѣколко души отъ тѣхъ, и че това заявление се доказва отъ 150-тѣ карти; най-послѣ, имайки прѣдъ видъ малката разлика отъ 343 гласа, комисията изказа мнѣние да се назначи една анкета за да се разбере, дали наистина е имало такава шайка и дали тая шайка е могла да възпрѣпятствува, както казватъ контестаторитѣ, на повече отъ 1.000 души избиратели да упражнятъ своето избирателно право; защото, ако се установи, че даже 400—500 души избиратели отъ контестаторитѣ не сж могли да гласоподаватъ, безсмыслино е, че ще се измѣни резултатътъ на избора. (Министръ-Прѣдсѣдатель Петко Каравеловъ: Колко гласове сж получени въ общата сума? — Константинъ Серафимовъ: Разликата е 343 гласа!) Общата сума я нѣма, защото протоколътъ е при другитѣ книга по Пловдивския изборъ. Доколкото помня, избранитѣ сж получили около 2.000 гласа, а ония съ 343 гласа по-малко. (Министръ-Прѣдсѣдатель Каравеловъ: Значи гласоподавали сж около 4.000 души.) Да, толкова.

Цвѣтко Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ намирамъ, че този изборъ нѣма защо да бѣде отложенъ за анкета, а трѣбва да бѣде утвърденъ. Първото основание е, че когато извѣстни нарушения, било на избирателния законъ, било на нѣкакви други, нѣма да повлияятъ нищо на изхода на избора, ние не трѣбва да ги вземаме въ внимание. Тукъ се прочетоха съ голѣми подробности и съ особено натрѣтване нѣколко контестации, но за мене нѣматъ абсолютно никакво значение; първо, защото сж подписани отъ двама души, а пъкъ говорятъ за цѣло село — думата е за 60-тѣхъ души, а ги подписватъ само двама; може да не сж опълномощени тия хора, че могатъ да прѣдставляватъ 60, 100 и незнамъ колко още. Второто нѣщо, което ми дава право да мисля, че този изборъ е станалъ правилно, или, ако има нѣкои нарушения, тѣ не сж могли по никой начинъ да развалятъ, въобще, изхода на избора, за да даде другъ резултатъ, то е, че, като прослѣдите избора споредъ изборнитѣ книга, ще се убѣдите, че онѣзи контестации нѣматъ значение. Тѣй напр., въ деня на избора сж постѣпили нѣколко заявления, и едното отъ тѣхъ казва — подадено е отъ 6 души избиратели, които сж закѣснѣли, — че като стигнали до едно мостче на р. Кара-дере, не ги пустили да минатъ, обаче двама прѣминали, дошли и искали да гласоподаватъ, и на заявлението имъ е положена резолюция да се допуснатъ да гласоподаватъ, и гласоподавали. Дохождатъ други 150 души и тѣ казватъ: „не ни пуснаха,“ обаче и на тѣхното прошение е турена резолюция да гласоподаватъ. Слѣдъ това, има една контестация, която се придружава съ 150 карти, която контестаторитѣ не сж подписали, за да можемъ да проверимъ, дали сж тѣхни картитѣ, и сигурно може да се прѣдполага, че сж събрани

отъ други избиратели, които не сж счели за нужно да дойдатъ на избора. Това не може да ни даде поводъ да додемъ до заключение, че не сж гласоподавали. Имаме само едно нѣщо, че 27 души не сж могли да гласоподаватъ, и които се оплакватъ справедливо. Но това нѣщо нѣма защо да се проверява, нѣма защо да се анкетира, защото тия 27 души нѣма да измѣнятъ резултата на избора. Така щото, нѣма какво да се анкетира, и моля да се утвърди изборътъ.

Наистина, по-напрѣдъ съмъ твърдѣлъ, че когато се върнатъ 400 души избиратели отъ изборното мѣсто, макаръ и да надминаватъ числото на гласовѣтъ на избирателитѣ съ 1.500 гласа отъ ония на тѣхнитѣ противници, пакъ трѣбва да се касира изборътъ, но твърдѣлъ съмъ го за това, защото връщането на тия 400 души съ биене отъ шайкитѣ, съ цѣпене на глави, е единъ фактъ, който може да уплаши и други 1.000—2.000 избиратели да не дойдатъ на избора. Тукъ такава нѣщо не се установи. Дохожда тукъ едно село и казва, че нѣмало кмета, та затова не гласоподавали; но тия избиратели не сж се подписали, а сж подписани отъ двама души. Това не ни дава право да мислимъ, че тѣ наистина сж дошли и че имъ е отказано да гласоподаватъ. За да дойде едно цѣло село на изборното мѣсто и да заяви, че иска да гласоподава, и това да не е записано въ протокола, азъ не допускамъ, г-да. Тѣ трѣбваше да заявятъ, ако не писмено, то устно, че имъ се допуска да гласоподаватъ, но нѣма нито едното, нито другото, а послѣ се усѣтили да даватъ заявление. Най-голѣмата вѣроятностъ е, че това село не е дошло да гласоподава. Ето защо азъ ще ви моля, този изборъ да го утвърдимъ на това основание, защото досега утвърдихте избори, които сж много по-опорочени отъ този. Тамъ, дѣто се казваше, че сж вързвали хората съ пояси и сж ги обѣсвали, като посочвали, че който гласоподава за другия, ето какво ще стане съ него; тамъ, дѣто ви се казваше, че се загниздили на едно мѣсто десетина избиратели и не сж допуснали сума други избиратели да гласоподаватъ; тамъ, дѣто ви се казваше, че населението е заплашвано по всѣки начинъ, особено турското население, — вие потвърдихте избора. Азъ ви питамъ сега: на какво основание ще вдигнете рѣка да анкетираме тоя изборъ, когато за Горнѣ-Орѣховския изборъ не допуснахте анкета; когато по него изборъ ви казваха, че самиятъ кандидатъ е билъ водителъ на шайката, подпомагана отъ полицията, и хората ви пращатъ медицински свидетелства за сѣпнениѣ си глави? Тукъ нѣма такъво нѣщо. Ето защо, ние сме длѣжни да утвърдимъ тоя изборъ. Имало нѣкакво си мостче, по което могли да минатъ двама души, а отъ другата страна имало 600 души. Съгласѣте се, че 600 души ще намѣрятъ отъ кждѣ да минатъ. (Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Знаете ли го!) Не го зная! 600 души, за да могатъ да бѣдатъ върнати отъ изборното мѣсто насила съгласѣте се, че трѣбва да има поне 60 глави пукнати. Такова нѣщо тукъ нѣма, и азъ, съ цѣлно съзнание, че изпѣлнявамъ длѣга си, ще вдигна рѣка, да се утвърди изборътъ. (Г-нъ Каменъ Петковъ ржвоплѣска.)

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Г-да избраници не желаете ли да говорите? (Никой не се обажда).

Иванъ Бобековъ: Азъ ще кажа нѣколко думи по този изборъ, г-да, каквото азъ зная. По този изборъ имахъ случай да се срѣсна съ единъ отъ членоветъ на това бюро. Той е мой другаръ отъ Панагюрската околия. Когато се връщаше отъ избора, мина прѣзъ Панагюрище, и азъ имахъ случай да го попитамъ, какъ е станалъ изборътъ въ тази секция, дѣто е билъ членъ на бюрото. Казва: „както става навсѣждѣ, вѣдѣто сж се избирали хора съ помощта на полицията.“ Питамъ го: какъ именно? И той захвана да ми разказва, че изборътъ е станалъ крайно насилнически. Освѣтъ тѣзи работи, които се изказватъ въ констестациата, че сж вѣрни, той ги потвърдилъ — слѣдъ като излѣзълъ вѣнка научилъ се за всички тия работи, но и самъ е билъ очевиденъ, когато една тѣпа хора, които той нарича шайкаджии, се крили въ двора на единъ отъ богатшитѣ тамъ — той се казвалъ Толе Петровъ — до неговата вѣща ставалъ изборътъ и въ неговия дворъ е била скрита една шайка; вѣржжена съ сопи и камѣни е имало около дуvara, дѣкато е билъ заграденъ двора, и когато сж приближили избирателитѣ, които сж били опозиционери, и сж искали да гласоподаватъ за опозиционнитѣ кандидати, тая шайка излѣзла съ сопи и камѣни и ги прогонила. За това събитие той е искалъ отъ прѣдсѣдателя да отбѣлѣжи въ протокола, забѣлѣжилъ на сѣднията, че тия произшествия трѣбва да ги отбѣлѣжи, но той му казалъ, че това нѣщо и да е станало, трѣбва да се забѣлѣжи най-послѣ, когато се състави протоколътъ. Той настоявалъ, че има секретаръ туку, който трѣбва да вземе тия бѣлѣжки, но сѣднията пакъ отказалъ. Г-нъ Стойковъ е сѣдѣлъ прѣзъ всичкото вѣреме на избора въ бюрото, и той е казалъ на този членъ отъ бюрото, че ти нѣмашъ право да прѣдлагашъ на прѣдсѣдателя да прави такива или онакива бѣлѣжки — то е негова работа. Значи, самъ г. Стойковъ е игнориралъ правата на единъ членъ отъ бюрото. И въ край, когато се свършилъ изборътъ, вмѣсто прѣдсѣдателятъ на бюрото да изложи това произшествие въ протокола, той го е замѣлчалъ, и прѣзъ вѣремето, докато е ставалъ изборътъ, прѣдсѣдателятъ е ималъ вѣреме да пришѣпне на този членъ: да си налега парцалитѣ, че не само за неговата безопасность не гарантира, но и за своята. Ето защо самиятъ членъ на бюрото е билъ стрѣснатъ и уплашенъ, и понеже сѣднията се е оказалъ много по-малодушенъ и не е счелъ за нужно да отбѣлѣжи тия произшествия, и той не е смѣялъ да остане при особено мнѣние.

Цвѣтко Таслаковъ: Станахъ да дамъ обяснение въ двѣ думи. Азъ ви заявявамъ, че въ комисията, когато се разгледваше тоя изборъ, съмъ гласувалъ за утвърдението; така щото, г. Каменъ Петковъ, когато се подиграва туку, да не мисли, че азъ съмъ подъ нѣкакво влияние.

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Понеже никой другъ не иска думата, пристѣпваме къмъ гласуване. Има двѣ прѣдложения по Сърненогорския изборъ: едното е на

провѣрочната комисия — да стане анкета, а другото е на г. Таслакова — изборътъ да се утвърди.

Турямъ на гласуване, най-напрѣдъ, прѣдложението на провѣрочната комисия, което е за анкета. Моля тия, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Гласове: Болшинство! — Други: Меншинство! — Квесторъ Ангелъ Крушковъ: Болшинство!) Болшинство е, г-да. Събранieto рѣшава по Сърненогорския изборъ да стане анкета.

Манолъ Златановъ: Прѣдлагамъ да се вдигне засѣданието.

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Моля ония, които сж за вдигане на засѣданието, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се. (Гласове: Да се опрѣдѣли дневниятъ редъ!)

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Г-да, на дневенъ редъ за утрѣ, ако сте съгласни, да се поставятъ слѣдующитѣ въпроси: първо четене на законопроекта за поземелния данѣкъ.

Георги Шиваровъ: Нека остане за подиръ празницитѣ!

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Тогава, г-да, ще се гласува. Който е съгласенъ на първо мѣсто да имаме законопроекта за поземелния данѣкъ . . .

Георги Шиваровъ: Искамъ думата по дневния редъ!

Димитъръ Ризовъ: Само изборитѣ да се провѣрятъ!

Гено Недѣлковъ: Да се тури на дневенъ редъ законопроектъ за поземелния данѣкъ. Прието е вече.

Христо Филиповъ: Да се турне на дневенъ редъ провѣрката на другитѣ избори и по възможность утрѣ да свършимъ съ тѣхъ. По нѣколко избора има вземено рѣшение, да стане анкета, — нека назначимъ членоветѣ на анкетнитѣ комисии, а не да стане анкетирането подиръ свършването на сесията.

Манолъ Златановъ: Помнѣте, г-да, какво сме рѣшили отзарана!

Георги Шиваровъ: Азъ поддържамъ всецѣло прѣдложението на г. Филипова, защото трѣбва да свършимъ съ провѣрката на изборитѣ. Кесаревския изборъ стана толкова вѣреме откакъ стои на дневния редъ. Утрѣ пакъ ще се оплакватъ, както се сплакваше вчера г. Гендовичъ.

Найчо Цановъ: Да се почне въ 9 ч. сутринята засѣданието. Азъ ще моля да свършимъ утрѣ съ изборитѣ. Слѣдъ това да се назначатъ анкетнитѣ комисии, та да могатъ прѣзъ празницитѣ да свършатъ работата си. Нека се тури, най-послѣ, и първото четене на законопроекта за поземелния данѣкъ и, ако има вѣреме, ще го четемъ.

Прѣдсѣдательствующий Атанасъ Краевъ: Г-да! Прѣдлага се, утрѣ да имаме засѣдание въ 9 ч. сутринята и на

дневенъ редъ да имаме: 1) докладъ на провѣрочната комисиия за останалитѣ избори въ околитѣ: Пещерска, Шуменска, Кесаревска, Ново-Пазарска, Куртъ-Бунарската (Гласове: Всички останали!); 2) избиране анкетни комисиии; 3) първо четене законопроекта за поземелния данѣкъ; 4) трето четене законопроекта за печата и 5) първо четене предложението отъ Ново-Загорския народенъ прѣдставителъ

за измѣнение алинея първа на чл. 208 отъ закона за сѣдоустройството.

Коиито сж съгласни, тѣй да се нареди дневниятъ редъ, и утрѣ въ 9 ч. сутринята да имаме засѣдание, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 8 1/2 ч. вечерята.)

Прѣдсѣдателъ: Иванъ Ев. Гешовъ.

Подпрѣдсѣдатели: { Василъ Кжнчовъ.
Атанасъ Краевъ.

Секретари: { Д-ръ Андрей Ходжевъ.
Манолъ Златановъ.
Д-ръ Коста Икономовъ.
Д-ръ Петъръ Гудевъ.
Никола Поповъ.
Никола Козаревъ.

Секретари: { Найденоъ Кормановъ.
Константинъ Серафимовъ.
Василъ Димчевъ.
Апостолъ Урумовъ.
Александъръ Малиновъ.
Д-ръ Паскалъ Табуриновъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Хр. Гълъбовъ.